

22989
Sign. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

3

1 9 5 4

САДРЖАЈ

	Стр.
1) ♦ Генерал-мајор ВЕКОСЛАВ КОЉБ: Штабни официри	1
♦ Пуковник МИРКО СИМИЋ: Борбени поредак у нападним колонама	17
♦ Потпуковник МИЛОЈЕ СЕКУЛИЋ: О избору предњег краја одбране	24
1) ♦ Пуковник др ЂОРЂЕ ДРАГИЋ: Партизанске болнице	33
♦ Потпуковник СЛАВКО ВАЛИЋ: Формирање „плавих“ у тактичким задацима	46
♦ Пуковник ФРАЊО ТУЋМАН: О оцјењивању старјешинског кадра	54

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

♦ Генерал-мајор КАРЕЉ ЛЕВИЧНИК: „Извлачење артиљерских јединица из других ешелона у току прве две фазе напада“	64

ISKUSTVA IZ RATA U KOREJI

Operacija »Touchdown«	70

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

Severoatlantski pakt i odbrana Evrope Novi izgledi NATO-a	75
SAD i zemlje Američkog kontinenta Identifikacija tenkova u toku obuke Novi sistem obuke vojnika u SAD	76 77
Francuska i zemlje Beneluksa Stanje aktivnog kadra u Francuskoj Belgiska ratna mornarica	78 80
Italija Neki podaci o jačini italijanskih oružanih snaga	81
Sredozemlje, Bliski i Srednji Istok Sredozemlje i američka strategija	82

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Pukovnik Ašar Zams: Okarakterisati neprijatelja Rukovođenje i borba oklopnih jedinica	84 86
General-major Maks Saksenhajmer: Protivtenkovska odbrana pešadije	93
Major Geri: Razvoj artiljerije pre, za vreme i posle Drugog svetskog rata	98

Уређивачки одбор: Генерал-потпуковник Михаило Апостолски, генерал-потпуковник Љубо Вучковић, генерал-потпуковник Душан Кведер, генерал-потпуковник Иван Рукавина, генерал-потпуковник авијације Зденко Улепић, пуковник Бранко Боројевић, пуковник Милутин Шушовић (одговорни уредник).
Адреса: Војноиздавачки завод „Војно дело“, Београд, Немањина 8, телефон 20-421, локал 873. Текући рачун код Народне банке бр. 1032-Т-219, поштански фах 692.

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 3

МАРТ 1954

ГОДИНА VI

Генерал-мајор **ВЕКОСЛАВ КОЛБ**

ШТАБНИ ОФИЦИРИ

Важност штаба у оквиру савремене армије огромно је порасла, како због повећања бројног стања јединица, нарочито виших, и њиховог деловања на великим просторствима, тако, пре свега, и због њиховог компликованог и разноврсног састава и функционисања. Старешини једне такве јединице немогуће је командовати без већег или мањег броја сарадника, саветодаваца и помоћника који ће му помоћи у руковођењу тако компликованим механизмом, тј. у припремању елемената и подношењу алтернативних предлога за доношење одлуке, у формулисању донете одлуке у виду заповести, директива, наређења, упутстава, елабората и тсл., у њиховом тумачењу и објашњавању, као и при контроли извршења командантове одлуке. Да би идеје које се рађају у штабу биле засноване на стварности, потребно је да њихови покретачи буду обдарени интелигенцијом и проницљивошћу и да располажу широком општом културом да би из мноштва података могли уочити оно што је битно и најважније, да би умели довести у узрочну везу чињенице и догађаје који се у модерном рату често мењају вртоглавом брзином, да би могли правилно обрадити и формулисати командантове замисли, итд., итд. Док код команданата доминантну улогу игра карактер и морална храброст за пријем одговорности, дотле се код штабног официра највише истиче потреба за знањем. Тиме, наравно, није речено да команданти не морају имати знања, односно да код штабног официра карактер није од значаја. Ствар је у томе да у функционалној дужности команданта најважнију улогу игра карактер, а код штабног официра — знање. Знање штаба, па према томе и штабног официра, и карактер команданта — командантска храброст — треба да се узајамно допуњују сачињавајући складну целину, која ће повести јединицу у успех. План за Таненбершку битку лежао је у фијоци начелника Оперативног одељења 8 немачке армије, потпуковника Хофмана (доцнијег генерала), још у време када је ова армија водила неуспешан бој код Гумбинена. Међутим, тада

се на челу армије налазио генерал Притвиц који није био кадар да прими одговорност и да донесе одлуку за тако компликовану операцију, као што је била Таненбершка. Тек када је дошла нова командна двојка: Хинденбург у својству команданта, а Лудендорф у својству начелника штаба, покренут је цео механизам 8 армије новим путем који је довео до познате класичне победе код Таненберга — до окружења већег дела 2 руске армије генерала Самсонова. С друге стране, шта су у Француско-пруском рату 1870 године маршалима Базену и Мак Махону вредели ратно искуство и ратна слава, стечени на Криму, у Мексику и у Италији, када су поред осталих тешкоћа и личних слабости имали и штабове који нису били способни да им помогну и изврше одговарајуће техничке прорачуне. Због тога је, природно, долазило до лутања јединица, замарања људства, до огромних дубина колона и упућивања јединица правцима којима оне нису могле проћи било због конфигурације земљишта, било због дејства непријатеља. Под таквим условима, а при осталим неповољним друштвеним, политичким и војним околностима свакако је морало доћи и до катастрофалних пораза француске армије код Меца и Седана.

Мирнодопски и ратни живот савремене армије обухвата низ ситних детаља, у које командант не може лично да улази, јер би се иначе изгубио у њима. Он може да даје само општу линију рада. А ти детаљи, који спадају у надлежност штаба, односно штабних официра, имају велики значај, јер сви скупа често дају целину која понекад може бити пресудна. Штабни официри врше припрему судбоносних одлука, јер од њиховог рада умногоме зависи целисходност тих одлука. Тврђење да извршење неког посла, без обзира да ли се ради о војним штабовима или цивилним надлештвима, зависи од референата за 75, па и више процената, садржи много истине. Најзад, штаб је таква организациона форма у којој се искуство, постојаност, упорност и чврстина старијих официра — команданата може корисно допунити свежином духа, полетом, покретљивошћу, довитљивошћу, богатством идеја и знања, као и великим капацитетом рада млађих официра — штабних официра. Све нам то указује на неопходност да штабно особље буде способно. Баш због тога што све државе данас увиђају ову истину, оне поклањају велику пажњу проблему штабног официра. А пошто се целокупност тог проблема не може обухватити у пуној ширини у једном чланку, овде ћу размотрити питање статуса штабног официра, начин његовог избора и спремања и стил његовог рада¹⁾. При томе ћу изнети само три карактеристична решења: стални генералштабни-штабни официри, повремени генералштабни-штабни официри и штабни официри родова војске. Међутим, између њих постоји низ варијанти, тако да се уопште не може говорити о неком

¹⁾ За творца основних поставки савременог штаба сматра се шведски краљ Густав Адолф. Међутим, најзначајнији корак унапред учињен је у доба Наполеонових ратова и у периоду после њих. На томе пољу истичу се нарочито Тиебо, Бертије, Жомини, Шарнхорст, Гнајзенау, Мифлинг, Масенбах и други. Исто тако и проблем штабног официра решавале су разне државе на различите начине.

општем правилу или шаблону, јер то питање решава свака армија према својим специфичним приликама.

Штабни официри генералштабне струке

Тип сталног официра генералштабне струке карактерише немачки генералштабни официр (мада су овакви официри постојали и у царској руској, аустриској, италијанској, српској, бившој југословенској, бугарској и неким другим војскама).

У Немачкој се још од времена Фридриха Великог поклањала велика пажња служби штабног официра, затим у току и после Наполеонових ратова, да би достигла врхунац после Француско-пруског рата 1870/71 године.

Маршали Молтке старији и Шлифен дали су немачком штабу, односно Генералштабу нарочити печат. Било би сувише опширно ако би се упуштали у анализу развоја немачког штаба, који по нашој терминологији одговара појму команде. У немачком штабу, почев са дивизиским, кључне позиције су заузимали генералштабни официри, чији је број био веома ограничен, као што ће се касније видети. Они су били главни координациони фактори и носиоци идеја, а налазили су се на челу појединих организационих јединица штаба. Они су припадали посебној затвореној генералштабној струци, у којој су текли каријеру све дотле док нису стигли до генералских — командантских положаја. Остали официри штаба припадали су појединим родовима и другим струкама (службама). Генералштабни официри нису били школовани и васпитани само за штабне функције, већ су били предестинирани и за највише командне положаје. Селекцији генералштабних официра поклањала се изванредна пажња. Важило је опште правило да је важнији квалитет него број. Због тога су формацијска места, предвиђена за генералштабне официре, радије попуњавана официрима родова војске него генералштабним официрима слабијих квалитета. Тако се може и разумети да је Немачка армија пред улазак у последњи рат имала свега око 300 генералштабних официра, чији се број у рату попео на око 1.200. Пре Првог светског рата избор кандидата за будуће генералштабне официре вршио се на основу конкурса који је предвиђао полагање пријемног испита за ступање на Ратну академију (Kriegsakademie). После Првог светског рата генерал фон Сект је проширио основ за избор будућих генералштабних официра, јер је прва селекција официра који су могли постати кандидати за генералштабну струку вршена на испиту код корпусне области (Wehrkreisprüfung). Оваквим испитом, који је био обавезан за све официре после 8 до 10 година активне службе (обично у чину поручника), уједно је била маскирана селекција генералштабног кадра који је био забрањен одредбама Версајског уговора о миру. На основу постигнутих резултата на испиту кандидати су груписани у четири групе: за генералштабну изобразбу, за ађутанте виших старешина (генерала), за наставничку делатност и за трупну службу. За генералштабну наставу која је трајала три, а пред Други светски рат (услед убрзане изградње армије) свега две године, обично је одређивано 10% официра. Обука официра састојала се из теориске наставе, тактичких и научних путовања, учествовања на маневрима и стручног стажа у трупи. За генералштабне приправнике одређивано је свега око 30 до 40% кандидата који су похађали генералштабну наставу. После генералштабне припреме, која је трајала 18 месеци (стаж у Генералштабу и трупним штабовима), вршен је дефинитиван превод у генералштабну струку. За време рата настава је скраћена (девет месеци практичног стажа у дивизиском штабу и у свима главним родовима војске и девет месеци наставе у Ратној академији) и донекле ублажен критериј преласка у струку, јер избор генералштабних кандидата није вршен на основу теориског испита, већ на основу борбеног искуства, држања пред непријатељем и оцена претпостављених старешина. После стручног стажа упућивано је око 50% кандидата у Ратну академију, а по завршеном школовању превођено је у гене-

ралштабну струку свега око $\frac{2}{3}$ слушалаца, тј. само $\frac{1}{3}$ првобитно примљених кандидата.

Селекција и школовање немачког генералштабног кадра пред последњи рат били су карактеристични по томе што је био искључен сваки конкурс и добровољно јављање за генералштабно школовање, јер је све зависило од службених оцена претпостављених старешина, односно од обавезног испита код корпусне команде, тако да је упућивање на школовање вршено по службеној наредби. Узроке овоме треба тражити и на политичком пољу. Познато је да су се после Првог светског рата у Немачкој појавила доста јака социјална струјања која су претила да угрозе позиције владајуће буржоазије и феудалаца — јункера. Према томе, наведене мере свакако су имале за циљ да се спречи да се у Генералштаб, као важан инструмент владајуће класе, не увуку непожељни елементи.

У штабу (команди) немачке дивизије била су 3 генералштабна официра који су заузимали положаје начелника Оперативног отсека — уједно начелника штаба (I а), Обавештајног отсека (I с) и Позадинског отсека (I б). Због малог броја генералштабних официра, положај начелника Обавештајног отсека скоро никада није могао бити попуњен генералштабним официром, а положај начелника Позадинског отсека само изузетно. У штабу (команди) корпуса постојала су 4 генералштабна официра — 3 у командном и 1 у позадинском ешелону, као начелник позадине (квартирмајстор). У штабу (команди) армије и групе армија постојало је 9 генералштабних официра — 5 у командном и 4 у позадинском ешелону штаба — команде.

Службени статус немачког генералштабног официра разликовао се од статуса осталих официра, поред осталог, у томе што су у мирно доба чин генерала (плата генерал-пуковника износила је око 24.000 рајхсмарака годишње) по правилу могли да добију само генералштабни официри, а остали официри само чин пуковника (са платом око 12.000 рајхсмарака годишње), док је у ратно доба генералски чин био доступан свакоме који би пред непријатељем показао одговарајуће командантске способности. Поред тога, превођење у Генералштаб било је везано за унапређење у чин мајора, с тим што су генералштабни официри у појединим вишим чиновима проводили краће време од официра родова. Тако, на пример, док је за мајоре и потпуковнике родова требало служити по 4 године, а за пуковника 9 година (с тим да је граница за старосну пензију износила 55 година живота), дотле је у чину генералштабног мајора било потребно 3, за генералштабног потпуковника, пуковника и генерал-мајора само по 2 године, за генерал-лајтнанта 4 и за генерал-пуковника 6 година (с тим да је за генералштабне официре граница за старосну пензију износила 65 година. За ниже официре било је предвиђено 10 година у чину потпоручника и поручника и 7 година у чину капетана.

Поред разлике у годинама службе у појединим чиновима између генералштабних официра и официра родова војске постојала је разлика и у униформи. Најзад, за генералштабне официре постојала је по правилу обавеза командовања пуком у чину пуковника или потпуковника. Командовање дивизијама и вишим јединицама такође је било резервисано првенствено за генералштабне официре.

Овде сам изнео више детаља о немачком генералштабном официру зато што се обично сматра да се он по својим способностима истицао у односу на штабне официре других војски. Оваква оцена има само релативно оправдање, јер је Немачка ипак изгубила два рата, иако су узроци пораза првенствено политичко-економског, а мање војног карактера. Но, и поред тога, по моме мишљењу, много кривце лежи и на немачком генералштабу, који је био исувише уверен у своје знање и способности. Његово самопрецењивање често се претварало у препотентност, која је довела до прецењивања војних, а занемаривања политичко-економских фактора, тако да је земља

у два маха доведена до тоталног пораза. Истина, немачки генералштаб је развијао војну страну ратовања до велике висине, али је при томе пренебрегавао остале факторе који су у савременом рату ако не важнији, а оно бар равноправни са војним. Немачки Генералштаб сматрао је вођење рата својим монополем. Он није могао схватити да се круг руководиоца рата може проширити и на нека грађанска лица. Док су се таква схватања могла разумети до почетка XX века, она су прелажењем рата у свеобухватни рат постала фатално штетна. То су разлози што се све више губи институција класичног генералштаба, чији је последњи изданак уствари био немачки генералштабни официр. Он је у исто време био одраз немачког милитаристичког духа који је генералштабну струку изрођавао у посебну клику, ма колико се истицала следећа Молткеова аксиома за стил рада генералштабног официра: „више бити но изгледати, много урадити, а мање се истичати“²⁾. Немачки Генералштаб не би могао пристати да буде зависан од политике, па чак ни да буде под контролом министра војног који је био војно лице. Због тога се с правом тврди да су најпре Пруска, а затим Немачка постајале генералштабне државе. Као што се види, оваква институција Генералштаба не одговара савременим демократским стремљењима, нити може бити одраз модерне свеобухватне мобилизације свих снага земље и њиховог општег ангажовања у рату. Она може да буде опасна и за саму армију, јер њене велике привилегије изазивају зависти које могу имати врло штетне последице по морално јединство оружаних снага.

Начелник штаба у немачкој војсци био је двојник команданту у руковођењу, тако да се уз командантово име увек износило и име начелника штаба. Ако се не би слагао са командантом по извесним питањима, начелник штаба је имао право да тражи интервенцију преко начелника штаба претпостављене команде. Колики је значај имао начелник штаба види се и по томе што се могло десити да буде смењен због неуспеха у операцијама, а да његов командант задржи свој положај.

У сталне генералштабне официре спадали су и генералштабни официри бивше српске, а доцније и југословенске војске³⁾.

Законом о устројству војске и морнарице од 1923 године била је предвиђена генералштабна струка, али је назив „генералштабни официр“ замењен са „официр рода војске за генералштабне послове“ (на пример „генералштабни потпуковник“ постао је „пешадиски, артиљериски и тсл., потпуковник за генералштабне послове“), а промењена је и њихова униформа тако да је више приближена униформи родова војске.

²⁾ Mehr sein als scheinen, viel leisten, wenig hervortreten.

³⁾ По завршетку Првог светског рата у нову војску ушло је око 40 генералштабних официра српске војске и око десетак генералштабних официра бивше аустријске војске. Иако је у периоду између Првог и Другог светског рата школован приличан број нових генералштабних официра, ипак их је у почетку Другог светског рата било свега око 160, тј. око 1,6% од укупног бројног стања активних официра.

Интересантно је да је ова промена извршена после три победоносна рата српске војске, у којима су генералштабни официри свакако имали велике заслуге. Тежња је била да се генералштабни официри више повежу са родовима војске и да се приближе не само трупи, већ и системима штабних официра тадашњих западних савезника, одбацујући систем Немачке и Аустрије — дотадашњих непријатеља Србије. Међутим, за те промене било је и других разлога. Све до 1918 године знатан део српских генералштабних официра припадао је организацији „Црна рука“ у којој су били и Драгутин Димитријевић-Апис, генералштабни пуковник, и војвода Путник тадашњи начелник генералштабне струке. Према томе, ове промене од 1923 године настале су по интенцијама двора, јер се деловање „Црне руке“ постепено окретало противу њега. После Александрове смрти, непосредно пред почетак новог рата враћен је официрима генералштабне струке статус који су имали и пре 1923 године.

Генералштабни официри бивше југословенске војске добијани су на основу слободне конкуренције кандидата за пријем у Вишу школу Војне академије. Кандидати су конкурисали и полагали пријемни испит. Право на конкурс имали су официри родова војске са најмање 3—4 године трупне службе. За слушаоце Више школе Војне академије примано је просечно око 25% пријављених кандидата, тако да је у појединим класама, почев од 1924 године, било по 40—80 слушалаца, а раније знатно мање, јер још није било прилива послератних официра. После завршетка Више школе, која је трајала две године (школу је успешно завршавало просечно око 95% слушалаца), свршени слушаоци су одлазили у трупу на командовање, с тим да су после две године командовања имали право да конкуришу за пријем на припрему у Генералштабу⁴). Годишње је примано око 15 приправника, тј. око 20—30% свршених слушалаца Више школе Војне академије. На припрему су примани они официри који су по рангу најбоље завршили Вишу школу Војне академије, под условом да су имали повољну оцену за командовање у трупи. Припрема за Генералштаб трајала је две године. За то време приправници су пре подне радили (двократно радно време) у Генералштабу на редовним пословима (с тим да су морали прећи бар кроз две групе послова, на пример, кроз оперативне и организациске и тсл.), док су по подне били углавном слободни за обраду писмених тема које су им, у зависности од обимности, даване у размацима од 7—14 дана. Поред тога, приправници су радили и задатке под надзором наставника у службеном времену, организоване су ратне игре, а лети су боравили око 3 месеца на генералштабним, војнонаучним путовањима и тсл. После сваке наставне

⁴) 1938 године образован је „Допунски течај Више школе Војне академије“ који је трајао годину дана, а који је уствари био прва година припреме за Генералштаб, тако да су свршени слушаоци овог течаја превођени за приправнике друге године генералштабне струке и упућивани на рад у Генералштаб. На Допунском течају слушаоци су искључиво радили домаће и школске задатке из тактике, стратегије, фортификације и позадинске генералштабне службе и одлазили на генералштабно путовање.

године сумиран је успех, тако да су са припреме отпуштани они који нису задовољавали. По завршеној припреми приправници су добијали двомесечно отсуство за припремање усменог и писменог испита. Усмени испит је полаган пред генералштабном комисијом коју су сачињавали начелник генералштаба са својим помоћницима и начелници дирекција (управа). У генералштабну струку превођено је просечно око 80% од примљених кандидата, односно око 5—7% од броја кандидата који су полагали пријемни испит за Вишу школу Војне академије.

Положени испит за генералштабну струку признавао се као положени мајорски и пуковнички испит. Ако генералштабни пуковник не би положио испит за генералштабни бригадног генерала, он би био преведен у род из кога је потицао и произведен у чин генерала дотичног рода, што значи да му је практично био признат чин бригадног генерала. Командни стаж генералштабних официра у трупи био је упола мањи од командног стажа потребног за унапређење осталих официра родова војске. Тако, на пример, да би био унапређен у чин пуковника, било му је довољно да у чину мајора или потпуковника командује само једну годину јединицом батаљонског ранга, а тако исто да командује једну годину пуком да би могао бити унапређен у чин бригадног генерала.

Завршени слушаоци Више школе Војне академије међусобно су задржавали ранг са Ниже школе, али су долазили на чело свих осталих другова из њихове класе који су завршили само Нижу школу Војне академије, док су генералштабни официри у својој класи долазили и испред оних који су завршили само Вишу школу Војне академије. На тај начин, они су први долазили на ред за постављење на више положаје, као и за унапређење — пошто су се постављења и унапређења вршила на упражњена формациска места.

Напредовање официра за време мира било је, поред осталих услова (повољна оцена, положени испит, итд.), ограничено и стручном школском спремом (квалификацијама). Официри без Ниже школе Војне академије могли су добити највише чин потпуковника, са Нижом школом чин бригадног генерала, а са Вишом школом и највише чинове. Међутим, пошто је законом било предвиђено да се при избору лица за чин пуковника и више чинове даје предност онима који имају јаче квалификације и ратне заслуге, то се у мирнодопској пракси све више дешавало да су официри са Вишом школом Војне академије напредовали само до чина дивизијског генерала закључно, док су до чина армиског генерала стизали махом само официри са генералштабном спремом.

Према формацији, у штабу мирнодопске дивизијске области било је предвиђено по 3—4, а у штабу ратне дивизије 4 генералштабна официра (начелник штаба, оперативни отсек 2, позадина 1); у штабу мирнодопске армиске области 4, а у штабу ратне армије 11 (6 у командном и 5 у позадинском делу); у ратном штабу групе армија 7 генералштабних официра.

У централним органима Генералштаба генералштабни официри су заузимали положаје начелника дирекција, одељења и отсека који су имали претежно општи — генералштабни значај.

Генералштабни официри су свакако имали темељну војну спрему и способност за рад у штабовима. Али, пошто нису имали довољно праксе у командовању, јер су већином били одвојени од трупног живота и трупних вежби, они су се претварали у канцелариске раднике бирократског типа. Иако су неки од ових официра ступали у Генералштаб по протекцији, ипак је таквих било мање него што се обично говорило. Тачно је, међутим, да генералштабни официри нису уживали симпатије код осталих официра због њихових приви-

легија и издвајања у посебну категорију официра, а понекад и због њиховог неприкладног и надменог опхођења са осталим официрима. Као и немачки генералштабни официри, они се нису довољно бавили политичким и економским питањима, тако важним у савременим ратовима. Зато на Генералштабу, поред осталог, лежи велики део одговорности и у томе што је тако мало урађено на осамостаљењу државе у погледу одбранбене индустрије. Најзад, Генералштаб бивше југословенске војске био је инструменат ненародне владајуће класе која није водила рачуна о веома важним факторима, као што су нерешени основни политички, национални и социјални проблеми у држави, а који су често бачи у Генералштабу заштравани и тиме још више продубљивани. Због тога је и дошло до распадања војске и државе још у току првих дана налета непријатеља.

Повремени генералштабни официри

Иако су Французи све до Француско-пруског рата 1870/71, исто као и Немци, имали посебну струку са штабним официрима, ипак се она битно разликовала од немачке генералштабне струке, зато што су Французи знатно мање пажње поклањали обуци генералштабних официра, који су се више бавили цртањем карата него тактичким проблемима и потребама трупе, те су тако постали бирократе.

Генералштаб је био укинут после изгубљеног рата 1870/71 године, али се показало да савремена војна управа не може правилно да функционише без њега. Због тога је Генералштаб ускоро опет формиран као једна организациона јединица Министарства рата, а не као тело непосредно потчињено врховном команданту (цару), као што је то било до Француско-пруског рата, са циљем да се ова важна институција стави под парламентарну контролу. Иако после тога није никада више враћена институција сталног генералштабног официра, ипак је поклањана пуна пажња школовању и добијању добро образованих штабних официра. За то је до Другог светског рата у првом реду служила Виша ратна школа (*École supérieure de guerre*), у којој се нису припремали само штабни официри, него су се стицала и знања потребна војним командантима. Њени наставници су били например Жофр, Фош и друге француске војсковође Првог светског рата. У ову школу, која је трајала две године, официри су улазили на основу конкурса, после полагања испита и после стажа у разним родовима војске. После успешно завршеног школовања официри су добијали диплому за службу у штабу, као и одговарајуће звање, например мајор дипломиран за штабне послове (*commandant breveté de l'état-major*). Они су задржавали униформу свога рода војске са додатком мале значке штабног официра на оковратнику у виду мале пчеле као обележја радиности, али нису имали никаквих других привилегија у односу на остале официре. Истина, овако школовани официри имали су предност за брже добијање виших положаја, а тиме и за унапређење. За разлику од сталних генералштабних официра немачког типа, који су само повремено и доста ретко одлазили на ко-

мандовање, редовну службу ових француских официра претстављала је трупна служба, пошто су они само повремено позивани на штабне дужности.

Има се утисак да француског официра није привлачила и одушевљавала штабна служба колико командантски положаји преко којих се текла каријера. Лик начелника штаба, а поготово осталог штабног особља, био је већином у потпуној сенци и ретко се када и помињао. После Другог светског рата Французи су изменили систем школовања штабних официра. У том циљу створене су посебне штабне школе за копнену војску, ратну морнарицу и ратно ваздухопловство. У школу се примају способни нижи официри, од 25—34 године старости, по предлогу претпостављених старешина, с тим да њиховом пријему не претходи припремање и стажеви у циљу стицања опште-војних знања из свих родова и видова оружаних снага, као што је то било раније. По завршетку школе официри добијају диплому за штабне послове са којом се раније излазило из Више ратне школе. Поред тога, створена је посебна школа у којој се припремају официри, стари 32—42 године, чина мајора и потпуковника, за командантске положаје и за обједињену употребу видова оружаних снага. Пријем кандидата врши се на основу конкурса и после положеног пријемног испита. Школовање траје две године (стварно 21 месец), с тим што се једну годину настава изводи по видовима, а 7 месеци заједничка комбинована настава уз продужење наставе по видовима. Међутим, за школовање вишег војног кадра (пуковника и генерала) на највишем нивоу, тј. на нивоу народне одбране, постоји и Институт народне одбране, који заједно похађају и кадрови из грађанства (дипломатија, привреда, санитет, итд.), слично као и у америчком систему школовања вишег кадра (Француска је после Другог светског рата усвојила многе организационе форме и методе рада војске САД).

У односу на образовање штабног официра овај француски систем школовања изгледа доста једностран, јер штабни послови постојау много компликованији на нивоу комбинованих операција у којима је ангажовано више видова оружаних снага. Према томе, штабни официри морају да имају одговарајућа знања и на томе пољу.

Иако је систем повременог генералштабног официра, који постоји у Француској, много ближи савременој стварности и демократском духу, он ипак није могао да уклони све оне супротности које се рађају између трупног и штабног официра. У чланку анонимног писца (вероватно штабног официра), под насловом „Штабни официр“ (*L'officier d'état-major*), од 1910 године, у одговору на чланак о трупном официру објављеном у Париској ревији (*Revue de Paris*), између осталог стоји:

„Зашто се окомио да би доказао како је живот трупног официра тежи од живота штабног официра. Бачено је довољно семена раздора па није требало додати и ново...“ или

„Ми се не можемо сложити са писцем из „Париске ревије“ при упоређењу трупне и штабне службе. У томе има веома живих предрасуда које треба искоренити. Ми не знамо зашто се трупном официру супрот-

ставља штабни официр као службеник који живи у посебном свету, који има само да покупи цвет војничке каријере, остављајући друговима у трупи само трње...“.

У војсци САД постоји сличан систем добијања штабних официра и слично устројство кадра генералштабних официра. Служба генералштабног официра није стална, нити је Генералштаб затворена институција. За време док се официри одговарајућих стручних квалификација налазе на генералштабним дужностима, они припадају кадру генералштабних официра, а опет се враћају свом роду војске када одлазе на службу у трупу и на друге дужности (што по правилу бива после сваке четири године). За време док се налазе на генералштабним функцијама официри носе посебно обележје Генералштаба на реверима блузе, као што и сваки род и служба има своје обележје.

За школовање генералштабних официра постоји командноштабна школа која траје свега 10 месеци. У школу се прима око 400 слушалаца који имају 8—15 година службе, а на основу предлога претпостављених старешина. Настава се изводи у оквиру дивизије, корпуса и у извесном степену — армије. Заједничко образовање официра за командне дужности траје 8 месеци, а затим се слушаоци ради специјализације (која траје 2 месеца) деле на персоналну (1), обавештајну (2), оперативно-организациско-наставну (3) и позадинску генералштабну групу (4).

У Ратној школи копнене војске, која такође траје 10 месеци, продужава се обука официра за командне и штабне дужности, али на вишем нивоу него у командноштабној школи: армија, група армија и војишта. У школу се прима годишње око 100 слушалаца са 13—21 годином активне службе. Најзад, у САД постоји и Национална ратна школа (Школа народне одбране) у коју се прима по 30 официра сваког вида оружаних снага и 15—20 слушалаца из грађанства. У овој школи, која траје 10 месеци, добијају највише војно образовање официри који треба да руководе са више родова оружаних снага, а грађанска лица знања из вођења рата по цивилној линији.

Иако амерички генералштабни официри немају неке посебне привилегије ни у погледу напредовања ни у погледу плата, они ипак, као најспособнији официри, имају више могућности за брже напредовање и стицање положаја од осталих официра. Код Американаца постоји опште правило да официр мора да буде подједнако способан за командне и штабне функције. Овакав систем Генералштаба и генералштабних кадрова претставља прихватљиво решење за образовање руководећег органа савремених оружаних снага. Попуна генералштабног кадра стављена је на довољно широку основу, јер се не постављају никакве вештачке преграде. За генералштабне послове могу се употребити сва лица способна за те послове, чак и без обзира на њихове школске квалификације. Повременост службе омогућава да се штабно особље довољно повеже са трупом и да се тиме трупна искуства успешно преносе на штабове и обратно. На тај начин, штабови заиста могу да служе трупи и олакшавају њен рад, избегавајући трења која би могла да се појаве између њих; лица неспособна за штабну службу могу се лако уклонити са тих места и распоредити на друга која ће им више одговарати. Најзад, овакав систем онемогућава да се унутар армије створи организам који би у извесним условима

могао да пређе границе свога делокруга и да наметне своју вољу органима народне власти и органима државне управе. Али, овакав систем има и својих недостатака, који се првенствено огледају у томе што овим не могу да се створе онакви штабни специјалисти какве пружа систем сталног генералштабног официра, тако да се квалитет мора надокнађивати квантитетом. Другим речима, не може се створити универзалан официр — способан за све генералштабне послове — већ се мора применити систем специјализације генералштабних официра по напред наведеним групама штабних послова (Г 1—4). Док су немачки штабови били веома скромни по броју генералштабних официра, дотле су штабови америчке војске веома бројни, са свима слабостима које из тога произилазе. Иако се организационој структури те армије ставља замерка да су разне помоћне службе сувише развијене у односу на борачке делове јединица, то ипак не значи да напред наведени систем не одговара специфичностима америчке војске и њеним потребама.

Официри родова војске као штабни официри

Царска Русија је изграђивала свој штабни систем почев од Петра Великог, али је тек 1832 године, по стручним саветима Жоми-нија, основана „Николајевска генералштабна академија“, кроз коју су пролазили руски штабни официри скоро читав један век, тј. све до револуције 1917 године. По угледу на многе друге војске, а нарочито на немачку, генералштабни официри су били увршћени у посебну генералштабну струку затвореног карактера. Слабости функционисања руског Генералштаба дошле су до пуног изражаја у Кримском, Руско-јапанском и Првом светском рату. Показало се да су многе од ових слабости произилазиле због јаке бирократизације генералштабних официра, који су се предавали теорисању и филозофирању не водећи довољно рачуна о стварним чињеницама и потребама трупног живота и рада. Неки сматрају да су се функционални недостаци руског Генералштаба огледали углавном у томе што се позадинске службе нису налазиле под довољном контролом Генералштаба, што је, слично немачком Генералштабу, давана сувише водећа улога оперативној групи послова запостављајући остале групе послова, нарочито обавештајну, тако да су операције извођене више према сопственим жељама, не водећи рачуна о непријатељу, и тсл.

После револуције у армији СССР-а укинут је статус генералштабних официра као посебне струке, али су Генералштаб, као централна установа, и трупни штабови морали да продуже своје функционисање, тако да и данас постоје. У армију је био преузет знатан број бивших генералштабних официра који су претстављали и језгро почетног наставничког кадра на разним штабним школама, а нарочито на Фрунзеовој и доцније формираној Ворошиловској генералштабној академији. Они су на тај начин и на нову армију преносили многа штабна схватања некадашње руске војске, иако данас не постоји посебна генералштабна струка.

Положај совјетског штабног официра знатно се разликује од статуса штабних официра осталих армија. Иако стиче штабно образовање у разним школама, он не носи назив генералштабног официра (јер и не постоји посебан кадар генералштабних официра), нити је посебно обележен када се налази на генералштабним дужностима. Иако се официри припремају у заједничким школама за командантске и штабне функције, они се на основу личних склоности и способности оцењују да ли су подеснији за командантске дужности или за штабне послове. Штабни официри остају у својим родовима, али се сматрају специјализованим за штабну службу, те се првенствено и одређују у штабове јединица свога рода, односно у штабове родова војске у оквиру команди дивизија, корпуса, армија итд. Високи штабови општевојног карактера, на пример штабови у оквиру команде армије и фронта као и Генералштаб, првенствено се попуњавају пешадиским официрима, јер се сматра да остали родови треба да раде за рачун пешадије. Због тога се пешадиски официри често називају општевојним официрима. У централном органу постоје команданти свих родова војске осим пешадије зато што функцију команданта пешадије врши сам Генералштаб.

Таква организациона форма прихваћена је углавном и код других земаља под совјетским утицајем. Она се сада може применити нарочито у Совјетској армији због тога што величина њихове војске може обезбедити официрима штабну каријеру по линији појединих родова, тако да се и ту појављује аномалија, као што је постојање маршала артиљерије, инжењерије, јединица везе, и тсл.

По моме мишљењу, совјетски штабни систем има тај недостатак што се штабни официри (иако не припадају посебној струци) сматрају специјализованим за штабне послове. Зато такви официри великим делом теку своју каријеру у штабовима. Због тога се појављују слични недостаци као и у штабовима са официрима генералштабне струке, јер такви штабни официри немају довољно везе са трупом. Они су склони бирократским методама рада, тако да командант у штабу према таквим официрима не може да претставља довољну противтежу.

Какав је штабни официр потребан нашој Армији

За правилно и добро функционисање штаба најважније је да штабни кадрови буду добро одабрани и школовани. Зато треба вршити што строже одабирање да би се пронашли они најбољи којима се могу поверити високе командантске и штабне дужности. Тај проблем је правилно решен нашим Правилником о организацији и раду Више војне академије, који предвиђа јединствено школовање официра, како за командантске, тако и за штабне дужности. За добијање високих војних знања Правилник предвиђа два степена — Школу тактике и Ратну школу, с тим да се у првој обрађује рад јединица тактичког ранга, а у другој рад оперативно-стратешких јединица и руковођење читавим оружаним снагама земље. Поред тога, свршени

слушаоци Школе тактике могу се позивати и на посебне штабне апликационе курсеве. Избор кандидата за школе врши се по правилу путем конкурса — на основу повољних оцена, одређеног трајања командовања и успеха на пријемном испиту.

Да би се добили добри штабни официри, мора се вршити строго одабирање официра не само на пријемним испитима за школе, него и у току самог школовања. А да би се учили важност строгости при одабирању изнећу колико је висококвалификованих команданата и штабних официра потребно штабовима за попуну одређених формациских положаја.

По моме мишљењу, било би довољно ако би се у ратно доба у командама дивизија, поред команданта и начелника штаба који треба да буду са завршеном Ратном школом, налазило још 6—8 штабних официра са завршеном Школом тактике; у командама корпуса: командант, начелник штаба, заменик команданта за позадину и начелник Оперативног одељења са завршеном Ратном школом и још 8 — 10 штабних официра са завршеном Школом тактике; у командама армија — командант и 10—12 штабних официра са завршеном Ратном школом и бар исто толики број са завршеном Школом тактике.

Поред тога, у централном органу сви начелници отсека, одељења, управа и старешине свих организационих јединица где су потребни официри родова војске, као и њихови заменици треба да имају завршену Ратну школу. Од осталих официра на служби бар једна половина треба да има завршену Школу тактике. У напред наведеном прорачуну узети су у обзир не само штабни официри у штабу, већ и у организационим јединицама родова војске и у општем (материјално-планском) делу позадине.

Према томе, у мирно доба требало би држати одговарајућу резерву штабних официра за оне јединице које се формирају за случај рата. Такви официри налазили би се на наставничким дужностима, на дужностима команданата пукова, батаљона (дивизиона) и командира чета (батерија, ескадрона, и тсл.). Оваквим аранжманом уједно би се омогућило и спровођење система упућивања штабних официра на командовање. Природно је да би се у ратно доба селекција официра за командантске дужности вршила на основу показаних способности у руковођењу јединицама, без обзира на школске квалификације.

Иако је присуство официра са високом војном спремом веома потребно у општим позадинским органима, јер се ту траже нарочите организационе способности, ипак многи официри наше Армије зазиру од положаја на позадинским дужностима, сматрајући их као мање важне и мање вредне. То је свакако велика заблуда, јер у условима савременог рата организациони апарат позадине (материјално-плански) мора бити састављен од официра високог општевојног образовања, као што је то случај у свим модерним армијама.

Недостатак официра за попуну означеног броја формациских места не би требало надокнађивати масовним превођењем официра кроз Школу тактике и Ратну школу, јер би то ишло на штету ква-

литета, већ би било боље да се мањак попуњава у току неколико година. После тога, даља попуна вршила би се само у оном обиму колико би износило редовно опадање штабних официра са изнетим квалификацијама.

Засада би се положијаи команданата и начелника штабова пукова, по моме мишљењу, могли давати и оним официрима, који нису завршили Школу тактике, мада би било корисније да их добијају висококвалификовани официри. На ове положаје долазили би ради командовања и они официри који су оквалификовани за вршење штабне службе.

Нама би најбоље одговарало да штабни официри остану у својим родовима, тако да се не образује никаква посебна генералштабна струка, нити систем повремениог — посебно обележеног генералштабног официра. Исто тако, официри намењени за штабне дужности не би имали никакве посебне привилегије нити посебне знаке на оделу. Самим стицањем школских квалификација они се могу боље истицати на дужностима и добијати боље оцене, па и препоруке за унапређење пре својих другова.

По моме мишљењу, нама није потребан штабни официр који би се у току школовања специјализовао само за извесне штабне послове, јер се та специјализација може стећи и практичним радом на тим штабним дужностима са допуном знања на краћим штабним курсевима.

Да се штабови не би претворили у бирократске установе, требало би за све официре — па и штабне — као услов за унапређење у виши чин предвидети да проведу изван број година на командним дужностима, на пример за мајора: 2 године командовања четом; за пуковника: 2 године командовања батаљоном; за генерал-мајора: 2 године командовања пуком; за генерал-потпуковника и генерал-пуковника по једну годину командовања дивизијом, односно корпусом.

Штаб може добро функционисати само онда ако официри на сопственој кожи осете све тешкоће трупног живота и ако на тај начин стекну и потребно разумевање за трупу.

Поред решења проблема штабног официра, којим се решава проблем војног руковођења, по моме мишљењу, треба решити и проблем руковођења народном одбраном, у коју се морају укључити и руководиоци са грађанског сектора. Припрема за одбрану земље и извођење саме одбране захтевају да и војни и цивилни руководиоци буду прожети тежњом да се при свакој одлуци што више води рачуна о потребама народне одбране. Ако се, на пример, доносе прописи о организацији државне управе, онда се претходно мора видети како та управа треба да изгледа у ратно доба, да би се на основу тога донела одлука о њеној структури за време мира, како би се — у случају њиховог разликовања — могао обезбедити што лакши прелаз са мирнодопске на ратну организацију и сл. То се најбоље може постићи одговарајућим школовањем на највишем нивоу, где би се за школским клупама нацили заједно војни и цивилни руководиоци и

где би се заједно претресала војна, привредна, дипломатска, политичка и друга питања државног живота.

Штабни официр мора стално да има на уму да је штаб само помоћни орган команданта у вршењу његове командне и управне функције. Све што штабни официр предузима у односу на јединице и установе које су подређене команди у којој ради, он врши у име команданта, јер су те јединице и установе потчињене команданту, а не њему. Према томе, поједине организационе јединице једне команде (управе) нису претпостављене истоветним организационим јединицама подређених команди (управа). Оне су само органи команданта (начелника, управника) за вршење одређених стручних послова, а командно-управна функција припада само команданту (начелнику). Таквим схватањем односа између команди спречило би се појављивање вертикалних линија наређивања. То би значило да начелник наставног органа једне више команде није претпостављени наставном органу ниже команде, као што ни начелник инжињерије корпуса не би био претпостављени старешина начелнику инжињерије дивизије, тако да не би имали право ни да им наређују у име свога положаја. Ако би им нешто и наређивали, они би то чинили само у име. односно на основу овлашћења команданта. Многи штабни официри често заборавају напред изнета начела, те у личном саобраћају и опхођењу са старешинама или штабним официрима на служби у јединицама и установама које су потчињене њиховој команди, узимају неприкладан тон, присвајајући атрибуте командовања. Такви начини опхођења изазивају нерасположење према вишим штабовима и узајамна трвења⁵⁾. Штабни официр треба да стекне ауторитет, љубав и поштовање у нижим командама и управама предусретљивим и зналачким објашњавањима командантових заповести и пружањем помоћи да се оне тачно изврше, као и неуморним, савесним и педантним радом да би се олакшао рад нижим јединицама и установама, да би се избегла свака двосмисленост и лутање у тумачењу, односно при извршењу заповести и наређења. Штабни официр треба да буде неуморни, али тихи и скромни радник, који ће уживати у томе да се прихватају његове идеје и да се оне спровode кроз командантове заповести. За штабног радника заиста нема прикладнијег принципа за рад до: више бити но изгледати, више радити но истицати се.

Штабни официр треба да заступа и отворено изражава своје мишљење и да искрено износи своје предлоге, без обзира на то што ће претпостављени старешина у штабу можда имати друго или супротно мишљење. Треба имати у виду да су најгори они сарадници који теже да проникну у оно шта мисле претпостављене старешине

⁵⁾ Било би добро да се у таквом опхођењу примењују изрази, као на пример, „командант је наредио да поступите...“, или „приликом реферисања командант је наредио да извршите...“, или „по наређењу команданта саопштавам...“, или „у вези наређења бр... команданта (команде) припремите...“, јер би се оваквим начином опхођења дизао и ауторитет команданта, што претставља изванредно нужну чињеницу у командно-управним односима.

да би им то сервирали као своје мишљење и предлог. Зато рад у штабу треба да се одликује живом изменом мишљења и предлога, с тим да дискусија престане онога момента када командант донесе одлуку. А ту одлуку треба да прихвати сваки добро васпитани штабни официр и да је спроводи као да је његова, без обзира какво је било његово мишљење пре но што ју је командант донео.

Ако командант усвоји идеју (предлог) штабног официра, онда командантова одлука и у томе случају има пресудан значај зато што командант прима моралну одговорност за успех или неуспех остварења те идеје. А не треба заборавити да је лакше износити идеје него примати одговорност за њихово спровођење у дело. Говори се да су неки француски официри после победе на Марни 1914 године себи приписивали заслуге за ту победу зато што је она, по њиховим речима, била плод њихове идеје. На то је тадашњи врховни командант француске војске, маршал Жофр, наводно изјавио: „Пошто је на Марни извојевана победа, заслугу имају многи други само не ја. Али, да смо на Марни изгубили битку, убеђен сам да би онда био свакако крив само Жофр и нико други.“

IZAŠLA JE IZ ŠTAMPE KNJIGA

ISHRANA

VODA, OGREV I OSVETLJENJE

OD POTPUKOVNIKA VUKAŠINA ILIĆA

KNJIGA IMA 768 STRANA I MOŽE SE

DOBITI PO CENI OD 600 DINARA

БОРБЕНИ ПОРЕДАК У НАПАДНИМ КОЛОНАМА

Иако је борбени поредак у нападним колонама примењиван не само у Првом и Другом светском рату и у току нашег Народноослободилачког рата, већ и у низу тактичких задатака у нашим школама и штабовима, ипак томе проблему није посвећена скоро никаква пажња у нашој војној штампи. Због тога је разумљиво што и у нашим војним школама и у трупи постоји још читав низ противречних мишљења, на пример: о појму и намени нападне колоне, јачини и саставу нападних колона, начину командовања нападним колонама и унутар колоне, организацији дотура и евакуације у оквиру нападних колона, итд.

У овом чланку ћу покушати да изнесем своје мишљење како би требало разумети и решавати нека од тих питања, стим што ћу се ограничити на пешадиску дивизију и брдску бригаду. При томе ћу узети да се дивизија састоји од пукова, а бригада од батаљона, тј. такав основ формациске структуре јединица, који при формирању нападних колона за собом повлачи и низ организациских проблема, за разлику од т. зв. „групне“ формације,¹⁾ у којој проблем формирања нападних колона претставља претежно „тактички проблем“.

Пошто савремени рат, по правилу, тражи висок темпо напада и силу удара уз масовно и централизовано коришћење техничких средстава борбе — што се најчешће не може обезбедити борбеним поретком у нападним колонама — сматрам да ће бити корисно да се у најкрајим цртама осврнем на карактеристику борбеног поретка у нападним колонама и на услове у којима је потребна и оправдана примена оваквог борбеног поретка.

Основна карактеристика борбеног поретка у нападним колонама састоји се у томе што његов први борбени ред не дејствује као чврсто повезана целина (тј. у тесној тактичкој и ватреној вези), која би била централизовано потпомагана техничким борбеним средствима (артиљеријом, тенковима и авијацијом). Напротив, његови поједини делови (колоне) више-мање самостално дејствују у зони која чини тактичко-топографску целину и која обухвата један или више обје-

¹⁾ Типичан пример „групне“ формације је америчка оклопна дивизија која у своме саставу има: 4 тенковска батаљона, 4 мотопешадиска батаљона, 4 дивизиона артиљерије, ПА дивизион, инжињерски батаљон и друге потребне јединице, за чије руковођење постоје три „Штаба борбених група“ — А, В и R.

ката, које, у интересу читаве јединице, треба заузети — често без директне подршке других јединица или родова. При оваквом постројавању борбеног поретка најчешће се не може сачувати формациска основа пешадиских јединица (пук — батаљон), већ се мора цепати, с тим што се техничка средства већим делом придају непоследно потчињеним командантима — ако за то постоје услови — а само мањи део задржава у рукама команданта дивизије, односно брдске бригаде. А познато је да се постављени задаци могу успешно остварити ако се обезбеди усклађено дејство свих родова и служби, а то значи да се све јединице и делови који дејствују на једном правцу (зони) морају налазити под командом једног лица.

Иако на примену борбеног поретка у нападним колонама, у коме најчешће није обезбеђено масовно и централизовано коришћење техничких средстава, најпресудније утичу услови земљишта и карактер непријатељске одбране, ипак има и других фактора који ће изискивати да се примени овај вид борбеног поретка, у једном или другом облику. Тако, на пример, задатак јединице (изражен ширином фронта напада, карактером објеката који се имају заузети, местом и улогом коју дотична јединица има у склопу рада више јединице, итд.), затим састав и јачина снага које се ангажују за извршење задатка, као и време у којем се задатак има извршити — поред услова земљишта и карактера непријатељске одбране — чине комплетну борбену ситуацију, која ће диктирати и избор одговарајућег облика борбеног поретка.

По моме мишљењу борбени поредак у нападним колонама може се корисно применити када је земљиште у појасу напада подељено, на пример, на две или више зона које чине тактичко-топографску целину, а међусобно су одвојене јачим природним преградама (гребенима, дубодолинама, шумским појасевима, и сл.), тако да се на њима морају ангажовати такве снаге које најчешће не одговарају постојећој формациској подели (на пример више или мање од пука, односно батаљона). Исто тако, овакав борбени поредак треба применити када недовољна прегледност и ограничена пролазност (шуме, местимично подводно земљиште и сл.) отежавају централизовано руковођење техничким средствима (тенкови, артиљерија, инжињерија), или кад се уопште не може остварити централизовано командовање, већ се потчињеним командантима мора дати већа самосталност и више средстава за извршење задатка, чак и по цену цепања формациског састава пешадиских јединица.

Овај поредак се може применити и онда када се напад изводи на ширем фронту, када за савлађивање непријатељске одбране није потребна тесна тактичка и ватрена веза нападачевих јединица, када се решење постиже заузимањем кључних тачака које су толико међусобно удаљене да би њихово истовремено заузимање са уобичајеним борбеним поретком за напад (у једном или два ешелона) имало штетног утицаја како на тактичку густину, тако и на дубину борбеног поретка, или када карактер земљишта у појасу напада и карактер непријатељске одбране не дозвољавају или кад није потребно брзо и

ефикасно преношење тежишта са једног правца на други (што се најчешће изводи употребом резерви из дубине), тако да колоне (за којима се не креће општа резерва) треба довољно ојачати и осамосталити.

Према томе, *нападна колона*²⁾ обухвата формациске (и придате) пешадиске (стрељачке) јединице и јединице родова војске, које су способне да дејствују на одређеном правцу, без непосредне и сталне подршке других јединица или родова војске и које су обједињене (здружене) под командом једног команданта.

Пошто број и састав нападних колона и начин постројавања борбеног поретка зависи од ситуације, овде ћу најпре изложити најчешће случајеве који се могу појавити у оквиру пешадиске дивизије и брдске бригаде.

По моме мишљењу, пешадиска дивизија може постројити борбени поредак у две, три или четири нападне колоне, стим што би као основа за формирање нападне колоне најчешће служио пешадиски пук, а за напад на мање важним правцима и пешадиски батаљон.³⁾ Ако се за основу нападне колоне узме пук, онда би у њен састав могли ући: штаб пешадиског пука (стим што би командант пука био у исто време и командант колоне), затим, два до четири пешадиска батаљона, чета аутоматичара, две батерије до једног артиљериског пука и једна ПТ батерија, једна чета до једног батаљона тенкова, батерија СА, вод до чета пионира и, евентуално, вод Рплб, једна до две радиостанице и једно телефонско-линиско одељење (поред формациских средстава). Ако је дивизија пољског типа, којој је придат возарско-товарни батаљон, онда колона може добити товарну или возарску чету (двоколице) или комбиновано, а ако је брдске формације, онда би колона вероватно добила само товарну чету. Од санитетских органа колони се придаје хируршка екипа.

²⁾ Назив „нападна колона“, који је код нас примењиван у Народноослободилачком и Првом светском рату и који се среће и у правилима бивше српске, црногорске и југословенске војске, често се неоправдано брка са појмом „маршевска колона“. Назив „нападна колона“ боље нам одговара него назив „борбена група“, без обзира што код Немаца постоји „Kampfgruppe“, код Француза „Groupeement“, код Американаца „Combat team“ и Италијана „Raggrupamenti tattici“.

³⁾ У погледу јачине, састава и командовања нападним колонама у оквиру пешадиске дивизије интересантни су подаци који су изнети у италијанском часопису „Rivista Militare“, јануар 1952 године. Основу борбеног поретка пешадиске дивизије, по том гледишту чиниле су:

Прва тактичка групација састава: 1 пешадиски пук, 2 пешадиски пук (без 3 батаљона), 1 артиљериски пук, 3 артиљериски пук, 2 дивизион 8 артиљериског пука, ПТ дивизион (две противтенковске батерије од 76/55), 1 пионирска чета.

Командант: командант дивизије пешадије.

Друга тактичка групација састава: 7 пешадиски пук, 8 артиљериски пук (без 2 дивизиона), 1 противтенковска батерија 76/55, 2 пионирска чета.

Командант: командант 7 пешадиског пука.

Моторизована оклопна групација (уствари дивизијска резерва — М. С.), састава: 8 оклопни пук („Р. С. В.“), 3 батаљон 2 пешадиског пука (на аутомобилима), 5 противтенковски самоходни дивизион, 3 пионирска чета.

Командант: командант дивизије артиљерије.

Ако би се за основу нападне колоне узео батаљон, онда би у њен састав ушли: две до четири стрељачке чете, чета „А“ и, евентуално, одељење — вод извиђача, минобацачка батерија 120 мм или вод до батерије топова 76 мм, одељење до вода пионира и одељење Рплб, једна радиостаница и пола до једног телефонско-линиског одељења (поред формациских средстава везе), вод до чете двоколица или (најчешће) вод товарних грла и, евентуално, хируршка екипа. Колоном би командовао командант батаљона.

Брдска бригада може формирати две до три, а понекад и четири нападне колоне, од којих једна може бити само ојачана пешадиска чета, која се упућује преко посебно тешког теренског отсека. За основу њених нападаних колона најчешће се узима пешадиски батаљон, а ређе чета. Ако се за основу узима батаљон, онда њена јачина може бити слична као и код пешадиске дивизије; ако се за основу узима чета, онда се она може ојачати водом тешких митраљеза, водом минобацача, одељењем пионира и одељењем РБ или Рплб и једном радиостаницом. У понеким, истина ретким случајевима, чети се може придати и одељење до вод топова 76 мм.

Ако брдска бригада формира борбени поредак у две нападне колоне, онда једну њену нападну колону (главну) могу сачињавати два батаљона, с тим да се на истом правцу креће и бригадна резерва, тј. преко $\frac{3}{4}$ снага, тако да се због тога појављује основна разлика у погледу командовања унутар брдске бригаде у упоређењу са дивизијом.

Као што се види из изнетих разматрања о саставу, јачини и броју нападаних колона, ту је немогуће давати ма какве рецепте, јер решење свих тих питања свакипут зависи од конкретне ситуације. Зато ћу овде навести само неке од тактичких и организациских принципа, који важе у највећем броју случајева. Тако, например, приликом процене ситуације и одређивања броја и састава нападаних колона, треба тежити да се свакој колони одреди посебан правац напада (зона) са једним или више узастопних објеката које треба да заузме у интересу целине, водећи при томе рачуна о узајамној вези нападаних објеката на правцу сваке колоне и колона међусобно, као и о времену када те објекте треба заузети. Међутим, јачина и састав нападне колоне треба да буду такви да колона може извршити постављене задатке без директне подршке других јединица и родова. У том циљу она треба да има одговарајућу дубину борбеног поретка, који ће јој омогућити да самостално развија и паралише сваку евентуалност. Све јединице и средства ојачања у саставу нападне колоне треба објединити под командом команданта колоне, ради чега сваки командант колоне (уколико нема свој формациски штаб) треба да има најнеопходније људство и најнеопходнија средства за обједињавање команде. Најзад, снабдевање и збрињавање колона требало би решити тако да базирају на изворе за снабдевање оне инстанце која их формира (дивизија или бригада), с тим да се дотур и евакуација обједине за сваку колону.

Овде је нарочито од интереса и питање организације командовања. По моме мишљењу, није потребно да командант јединице која формира борбени поредак у нападним колонама ствара између себе и непосредно потчињених формацијских команданата још једну командну инстанцу (одређивањем посебног лица за команданта колоне). Напротив, боље је да се општи командант — да га тако назовем — у циљу непосредног руковођења спусти и за један степен ниже. Тако, на пример, ако главнине два пешадиска пука улазе у састав једне нападне колоне, онда између команданта дивизије и команданата пукова не би смео да буде никакав посредник — посебан командант колоне. Али, ако би и неки батаљон послужио као основа нападне колоне (елементи борбеног поретка дивизије), тада би било потребно да командант дивизије непосредно командује том колоном преко команданта дотичног батаљона. Зато би требало избегавати да се два равна команданта, без обзира на разлике у чину, стављају под команду један другоме.

При решавању тактичких задатака, када су, у оквиру дивизије, а нарочито у оквиру брдске бригаде, у једној колони дејствовале непосредно потчињене јединице на истом правцу, постављана су питања: 1) ко треба да буде командант такве колоне (један од команданата јединица које су ангажоване на том правцу или посебно за то одређено лице) и 2) да ли треба имати посебну резерву колоне и онда када је на том истом правцу оријентисана и резерва дивизије, односно бригаде, или је довољна само резерва унутар јединица првог борбеног реда и општа резерва јединице (дивизије односно бригаде)?

Као што сам већ раније нагласио, моје је мишљење да у организацији командовања у таквом случају не би требало одређивати неко посебно лице из следећих разлога. Узећу за пример брдску бригаду (пошто су такви случајеви карактеристичнији за њу него за дивизију). Ако се узме да ће — с обзиром на ширину фронта и карактер нападах објеката — бити потребно да се на главном правцу бригаде ангажују, рецимо, два батаљона пешадије, онда ће се на том правцу редовно кретати и бригадна резерва. У оваквим случајевима, по мом мишљењу, било би најбоље да командант бригаде у исто време прими и улогу команданта главне колоне, јер би такво решење одговарало свима напред наведеним условима. Мишљење да би командант бригаде у том случају изгубио команду над читавом јединицом има само формално оправдање, јер командант бригаде може и даље без посредника да командује и управља непосредно потчињеним командантима батаљона. Ако би се употребио и посредник, онда би по формацији команде брдске бригаде то могао да буде начелник штаба. То значи да би у том случају командант бригаде издавао наређења начелнику штаба, команданту помоћне колоне (колоне), команданту јединице у резерви и артиљерији, а место начелника штаба морао би да заузме његов помоћник. Да би могао успешно командовати нападном колоном, начелник штаба би морао да узима људство и средства везе из команде бригаде или из потчињених јединица, што би — и једно и друго — доводило до организацијских поремећаја.

Уместо да непосредно испољава утицај на ситуацију на правцу главног удара, командант бригаде би га испољавао посредним путем — у другом степену. Због тога би начелно требало одбацити овакво решење и прихватити праксу која је опробана и раније примењивана, па и у нашем Народноослободилачком рату, наиме, да главном колонном командује непосредно командант јединице, а никако преко неког посредника.

У случајевима када поред главне колоне бригаде дејствују и колоне слабије од батаљона и када у саставу само главне колоне напоре до дејствују, рецимо, два батаљона, којима мора непосредно да командује командант бригаде, јер оне извршавају задатак у непосредном интересу бригаде, онда се ту појављују тешкоће једино у погледу организације веза. Међутим, треба имати у виду да све те колоне, без обзира на њихову јачину мање-више дејствују самостално, тако да је и потреба за утицајем команданта бригаде само повремена. Зато се ове колоне могу везати са командантом преко командног места, јер се тиме смањује број оних који чешће и непосредно саобраћају са командантом бригаде.

Ако би дивизија дошла у ситуацију да на главном правцу напада мора да ангажује најмање по два батаљона из два пука са припадајућим пуковским деловима и средствима ојачања, и да, осим тога, на другом, удаљенијем правцу (правцима) формира једну (или две) нападне колоне, онда, по мом мишљењу, треба применити исти поступак као и код бригаде. Али овде треба имати у виду да у самој формацији команде дивизије постоји и начелник пешадије, тако да би се могло применити и друго решење, које не би изазивало веће организациске тешкоће. Наиме, у том случају, командант дивизије би могао одредити начелника пешадије за команданта главне колоне преко кога би командовао том колоном. Но, без обзира на наведене организациске могућности, ипак сматрам да је правилнији први поступак — непосредно командовање пуковима — јер се овде не ради о изразитом борбеном поретку у нападним колонама, него о борбеном поретку који у свом почетку углавном носи обележје уобичајеног борбеног поретка за напад (по ешелонима), да би се доцније — раздвајањем праваца или услед других узрока — претворио у борбени поредак у нападним колонама. При томе ће као основа најјачих колоне највероватније служити пешадиски пук. Према томе, у почетку ће се моћи примењивати принцип командовања по јединицама, а доцније принцип командовања по нападним колонама.

Што се тиче питања да ли и у тим случајевима главна колоне треба да има своју резерву, моје је мишљење да нема потребе за таквом посебном резервом, јер је довољно да јединице унутар колоне (батаљон — пук) имају своју уобичајену резерву, с тим што би општа резерва јединице (дивизије, бригаде) у исто време служила и као резерва правца (који је и главни правац напада). Ово је нарочито важно за бригаду, јер би се стварањем посебне резерве нападне колоне, поред резерве јединица унутар саме колоне, смањило број јединица које врше почетни напад на одређени објекат. Ако бисмо, например, у

резерву колоне узели једну чету, а сваки батаљон до једне чете (што износи две чете), онда би за непосредни напад остало свега 3—4 чете, што свакако није довољно за пробој на пр вџу главног удара бригаде. Међутим, ако би дивизија имала да напада на слабо организовану непријатељску одбрану и ако би команда над колоном била поверена једном лицу, а постоји вероватноћа да општа резерва дивизије може бити ангажована и на неком од других праваца, онда би у том случају било корисно да командант колоне издвоји слабију резерву, јачине 1—2 чете.

Овде сам додирнуо само неколико питања која се тичу организације борбеног поретка у нападним колонама, тако да је остао неосветљен још низ проблема, као например: место и улога родова и служби унутар нападних колона, начин организације командовања унутар нападне колоне, организација садејства, организација снабдевања, итд., тј. низ питања која су итекако важна и са којима ћемо се у пракси врло често сретати не само у нападу на планинском земљишту, него и у другим условима. Зато би било пожељно да се и ова питања што пре обраде.

Ишла је из штампане књига

Завршне операције за ослобађање Македоније

од генерал-пошћуковника

Михаила Ајосћолског

О ИЗБОРУ ПРЕДЊЕГ КРАЈА ОДБРАНЕ

Према пројекту наше нове Ратне службе, предњи крај главног положаја изражен је отпорним тачкама водова у првој линији. Како главни положај претставља основу одбранбеног појаса, а његов предњи крај, обично, најважнију, тј. главну линију отпора тог положаја, то је природно да је велика и његова улога у одбрани. Због тога се предњи крај мора смишљено бирати и организовати, тим пре што од његовог држања често зависи и одбрана читавог главног одбранбеног појаса. Због неправилног избора предњег краја бранилац може имати велике губитке, а можда и претрпети пораз, како је то показало искуство из Другог светског рата, као и из ранијих ратова. Дешавало се да су често брзо падали и јаки положаји и да су јединице трпеле поразе, поред осталог, и због неправилно изабраног предњег краја одбране.

Велики губици у људству у савременој одбрани, који произилазе из масовне употребе нападачеве артиљерије, тенкова и авијације, постављају пред браниоца врло важан задатак: како и на који начин да што више сачува своју живу силу, односно како да сведе на најмању меру сопствене губитке од непријатељске ватре, нарочито у фази артприпреме. У том циљу бранилац предузима разне мере и изналази и примењује различите начине: своју живу силу и ватрена средства растресито распоређује по фронту и дубини положаја; користи земљиште и месне објекте за што боље заклањање и дејство; утврђује се и маскира; ствара лажан предњи крај одбране; врши маневар снагама по фронту и дубини; предузима лажне радове, итд. Међутим, све ове мере и начини, које бранилац предузима и примењује за смањење својих губитака, у многим случајевима нису потпуно довољни. То значи да би морао гражити друге начине и могућности. Један од тих начина, по мом мишљењу, био би да се предњи крај одбране поставља на разним местима узвишења, не само на предњим нагибима — на простору између т.зв. „војничке ивице“ и подножја узвишења — већ, понекад, и на задњим нагибима, па и на самим врховима и гребенима и око њих, ако то буде потребно и целисходно. Уосталом, на ово ће браниоца натерати снажна и убитачна ватра бројно и технички надмоћнијег непријатеља у нападу, која ће му, као што је то Други светски рат потврдио, наносити велике губитке.

Према нашим правилима, предњи крај треба бирати и постављати на земљишту које ће у првом реду омогућити прегледност и добро ватрено дејство, па тек онда прикривен распоред живе силе и ватрених средстава на њему. Али, да би се ово обезбедило на маневарском и планинском земљишту, предњи крај се мора бирати и постављати првенствено на предњим нагибима узвишења, одакле се то заиста може најбоље постићи, а то произилази и из захтева наших правила да се непријатељски напад по сваку цену сломи испред предњег краја одбране. Овде се нећу упуштати у разматрање стварних могућности тога непријатељског „сламања“, већ ћу само напоменути да тај захтев безусловно изискује нагомилавање браниочевих снага на предњим нагибима и да то, с друге стране, доводи у питање начин заштите те тако концентрисане браниочеве живе силе од јаке непријатељске ватре у артиљерији. Истина је да непријатељ, и поред своје најснажније ватре, неће моћи да уништи целокупну браниочеву живу силу на целом свом нападном фронту, али ће јој свакако нанети тешке губитке на правцу главног удара, а нарочито на предњем крају одбране.

Дакле, с гледишта осматрања и употребе наоружања с положеном путањом, предњи нагиби су већином подесни за постављање предњег краја, али имају низ недостатака у погледу других захтева одбране. Тако, на пример, јединице су на предњем нагибу најчешће изложене не само непријатељском осматрању, већ и његовој сталној ватри. С друге стране, ту им је отежан и рад на изради и маскирању фортификациских објеката, као и маневар, веза и саобраћај са позадином. Стечена искуства у току Првог и Другог светског рата говоре да је јединицама веома тешко да дуже времена „живе“ и опстану на уочљивим предњим нагибима, па ма како они били солидно фортификациски уређени, у првом реду зато што је јако отежано заклањање њиховог борбеног поретка. Ту су јединице изложене великим губицима, јер нападач, и поред најумешнијег и најбрижљивијег утврђивања и маскирања, ипак може да открије добар део браниочевих фортификациских објеката на предњим нагибима и да их подвргне систематском дејству своје артиљерије, минобацача и другог наоружања. Чим погледа на земљиште извежбано војничко око може већином да уочи фортификациске објекте на предњим нагибима, без обзира што су постављени и маскирани на најпогоднијим местима.

Ако би се предњи крај у свим приликама постављао на предњим нагибима дуж целог фронта главног положаја, бранилац би тиме излагао своје јединице уништавајућој непријатељској ватри и чинио велике услуге нападачу, јер би му омогућио да брзо и лако — често само и по карти — одреди тачно место протезања предњег краја на земљишту. А када открије предњи крај, проициљивом непријатељу неће бити нимало тешко да на основу њега тачно одреди места и осталих елемената главног положаја, па и места међуположаја и резервног положаја. Другим речима, тиме се непријатељу дају сви потребни елементи на основу којих он може да проникне у целокупан

распоред браничевог главног одбранбеног појаса и да, на основу тога, донесе правилне и целисходне одлуке у погледу употребе и дејства својих снага и средстава у претстојећем нападу. У томе му често помажу браничеве непрекидне, немаскиране и земљишту неприлагођене високе жичне и противтенковске препреке, које се без тешкоћа могу уочити и са великих даљина.

Истина, било би сасвим погрешно донети закључак да увек треба одбацити избор предњег краја на предњим нагибима код сваког главног положаја. Напротив, у многим случајевима предњи нагиби пружају неоспорно велике користи браниоцу. Они му обезбеђују добру прегледност и успешно ватрено дејство оруђима са положеном путањом на већа отстојања и омогућавају избор погодних ватрених положаја за оруђа која су одређена за тучење препрека. Они су најпогоднији за организацију успешне фланкирне, косе и унакрсне ватре испред предњег краја и за избор добрих осматрачница. Предњи нагиби, који се налазе иза заиста јаким природних и вештачких противпешадских и противтенковских препрека, такође олакшавају организацију и вођење успешне противтенковске одбране. Покривено и испресецано земљиште на предњим нагибима је врло подесно за постављање предњег краја, јер омогућава да се прикрију од угледа и ватре непријатеља не само људство и ватрена средства, већ и сами фортификациски објекти браниоца. Поред тога, у таквим условима омогућено је скривено привлачење и повлачење браничевих снага, а и вршење успешних противнапада резервама из дубине положаја. Међутим, треба имати у виду да на предњим нагибима неће увек бити повољних услова за постављање предњег краја, бар не на целом фронту главног положаја. То значи да се предњи крај одбране делимично мора постављати и на задњим нагибима¹⁾ и врховима — гребенима узвишења, с тим да се притом води рачуна о многим утицајним елементима који условљавају и одређују његово место на земљишту, на пример о непријатељу (његовој јачини, саставу, наоружању, тактици, намерама, итд.), о јачини и саставу сопствених снага и средстава, карактеру одбране, рељефу и карактеру земљишта и др. Иако сви наведени фактори, у већој или мањој мери, утичу на избор главног положаја и његовог предњег краја, ипак у организацији одбране рељеф и карактер земљишта врше одлучан утицај. Они одређују не само место предњег краја главног положаја, већ и место читавог одбранбеног појаса — величину појединих отсека и одбранбених рејона, места положаја појединих борбених средстава, као и места других елемената одбране.

У даљем излагању размотрићу преимућства и недостатке задњих нагиба, врхова и гребена узвишења у односу на предње нагибе,

¹⁾ У нашим правилима коришћење задњих нагиба у одбрани само је напоменуто. Тако, у тач. 242 ПШВП — II део, стоји, поред осталог, да при организацији одбране у планини командант батаљона може (ако су повољни услови) један део својих снага да распореди и на задњем нагибу (нарочито митраљеизе и топове за блиско дејство и подршку противнапада резерви). Међутим, о постављању предњег краја одбране на задњем нагибу нема ни речи.

као и целисходност избора и постављања предњег краја одбране на њима.

Идеја коришћења задњих нагиба за постављање предњег краја главног положаја у одбрани родила се још почетком прошлог века, у време када је дејство артиљериске ватре у нападу било кудикамо мање убитачно него данас. Тако је, например, Велингтон у појединим биткама против Наполеона и његових маршала врло често зналачки користио задње нагибе. Он је на самом гребену — у правцу непријатеља — истурао танак застор стрелаца, као неку врсту „претстраже“, док је главнину својих снага повлачио на положај позади гребена — на задњи нагиб. Слабе снаге на гребену имале су задатак да благовремено открију покрете и наступање непријатеља, а затим да га својом ватром задржавају, леме и носе му губитке. По одбацивању нападачевих слабијих снага са гребена, Велингтон је свежим снагама, смештеним иза гребена, предузимао снажан противнапад у моменту када је преморени и истрошени непријатељ избијао пред сам положај. Међутим, овај начин избора положаја и дејства на задњем нагибу био је убрзо заборављен, да би касније, са даљим развојем и усавршавањем ратне технике и појавом на бојишту бројне и моћне артиљерије, у неким европским армијама поново оживела идеја коришћења задњих нагиба у одбрани. Тако су се у времену пред избијање Првог светског рата појавила мишљења и предлози да би у неким случајевима било веома корисно да се предњи крај одбране главног положаја, или само један његов део, постави на задњем нагибу, јер се сматрало да ће на тај начин бранилац донекле моћи да паралише нападачеву надмоћност у техници.

Мада је у званичним правилима неких тадашњих европских армија било одредби о коришћењу задњих нагиба у одбрани (на пример, у Француској армији), ипак је у почетку Првог светског рата ређе долазило до њихове практичне примене. Примера ради, навешћемо да су аустроугарске трупе на Српском фронту, још септембра 1914 године у борбама на Мачковом Камену користиле задње нагибе. Нешто касније, и положаји српских трупа у Колубарској бици били су на задњим нагибима, одакле су прешле у противофанзиву одбацујући аустроугарске снаге најпре на сам гребен, а затим и са његових предњих нагиба. Важност задњих нагиба почела је правилно да се схвата тек од половине 1915 године, када су Немци на Западном фронту почели да израђују једну од линија својих положаја на задњем нагибу. Међутим, Немци су тек у Другом светском рату, у својим одбранбеним операцијама, како на планинском тако и на маневарском земљишту, према приликама, врло често бирали и организовали положаје не само на предњим, већ и на задњим нагибима, па чак и на самим врховима и гребенима узвишења. То се показало практичним и корисним, не само у погледу смањења сопствених губитака и обезбеђења од евентуалних непријатељских напада из позадине, већ и у погледу извршења успешних противнапада или дочекивања нападача, који прилично несрећен и заморен избија на врх — гребен. Због тога су многе армије после рата у својим званич-

ним правилима предвиделе постављање предњег краја главног положаја и на задњим нагибима.

Основне предности постављања предњег краја на задњем нагибу састоје се у томе што су браниочеве снаге које су на њему распоређене, такоређи потпуно обезбеђене од дејства непријатељског пешадиског наоружања, а у знатној мери и од дејства непријатељске артиљерије и минобацача, јер је непријатељско осматрање, контрола и коректура ватре иза гребена врло тешка или никаква ако нема погодних бочних осматрачница и артиљериских авиона, који често не могу обезбедити потребан континуитет у осматрању. Задњи нагиби у извесној мери ограничавају и успешно дејство непријатељске борбене авијације. То значи да непријатељ често не може да уочи предњи крај на задњем нагибу са земаљских осматрачница, већ само из ваздуха. Он га са земље већином може уочити тек по избијању његове пешадије на сам гребен — врх узвишења. Чак и у оним случајевима када нападач и раније открије тачно место браниоцевог предњег краја на задњем нагибу, он ипак неће бити у стању да својом артиљериском и минобацачком ватром нанесе браниоцу такве велике губитке као што би му могао нанети да је предњи крај постављен на предњем нагибу, зато што и најмања грешка у гађању изазива утрошак велике количине муниције без резултата.

У току Првог светског рата сматрало се да положаји с предњим крајем на задњем нагибу имају велики недостатак у томе што бранилац нема довољно брисаног простора у правцу гребена. Међутим, искуство из Другог светског рата показало је да се може задржати сваки налет непријатеља само ако бранилац има макар 50—100 метара чистог брисаног простора у правцу гребена.²⁾ Штавише, у таквим условима браниочева пешадија на предњем крају је најбоље заклоњена од ватре нападачеве артиљерије, поред раније наведених разлога, и због тога што при гађању мора да води рачуна и о зони сигурности сопствене пешадије. С друге стране, нападачева пешадија се излаже најјачој ватри браниоцеве артиљерије и минобацача баш у моменту када избија на сам гребен, јер се тада веома добро види. Она ће у том тренутку бити остављена такоређи сама себи, јер њена сопствена артиљерија и минобацачи, због зоне сигурности, неће моћи да туку браниочеву пешадију која са задњег нагиба предузима противнапад и која, у таквим условима, може не само да задржи нападача, већ и да га изненадном јаком ватром са блиских отстојања и снажним противнападом одбаци са гребена. Исто тако, са задњег нагиба бранилац може да врши противнапад релативно свежим снагама у моменту кад нападач избија на сам гребен, тј. док се још на њему није средио и снашао. Задњи нагиби су погодни за одбрану и у противтенковском смислу, само ако се противтенковска оруђа смишљено поставе и вешто маскирају у непосредној близини гребена.

²⁾ У току Народноослободилачког рата наше јединице су најчешће сачекивале непријатеља на овим отстојањима и, пошто би га засуле снажном и изненадном ватром, прелазиле у противнапад и разбијале га.

Међутим, треба имати у виду да дубок распоред браниоца захтева и одговарајућу дубину земљишта, а то значи да и задњи нагиби треба да имају довољну дубину да би се на њима јединице могле правилно распоредити. Нажалост, земљиште то често не дозвољава, а нарочито на уским гребенима планинског земљишта зато што су њихови задњи нагиби обично стрми и јако испреламани. Велики недостатак предњег краја на задњем нагибу огледа се и у томе што је ограничено или сасвим онемогућено осматрање предземљиштом, тако да непријатељски слабији делови могу ноћу, а на покривеном и испресецаном земљишту и дању, да узнемиравају браниоцеве јединице. Да би ове недостатке колико-толико отклонио бранилац је принуђен да истура осматраче на сам гребен или нешто испред њега, а понекад и на надвишавајуће висове позади гребена или са стране, код суседних јединица. А да не би дозволио нападачу да приђе гребену без губитака, бранилац треба да организује тучење предњег нагиба ватром артиљерије и минобацача и појединих аутоматских оруђа и стрелаца постављених на погодним местима испред гребена. Осим тога, он треба да изврши и запречавање на предњем нагибу, да на погодним местима постави противпешадиске и противтенковске препреке које ће бити штићене ватром. За ту сврху могу се употребити минобацачи са задњег нагиба и поједина ПТ оруђа и митраљеви са погодних ватрених положаја са стране. Другим речима, на предњем нагибу треба створити лажни предњи крај који ће бити довољно брањен ватром артиљерије, минобацача и аутоматских оруђа. Тиме ће се омогућити прикривен маневар браниоцевих ватрених средстава и резерви, као и бочна ватра већег дела његових ПТ средстава и аутоматских оруђа која су постављена на предњим нагибима.

Поставља се питање: у којим случајевима треба одређивати предњи крај одбране на задњем нагибу? По моме мишљењу, онда када предњи нагиб не пружа могућност доброг заклањања од непријатељског угледа са земље и из ваздуха, тј. када је откривен и јако уочљив, а тиме и изложен снажној непријатељској ватри; затим када је предњи нагиб благ, низак и потпуно го, а усто га и непријатељски полазни положај за напад надвишава; када задњи нагиби пружају боље могућности за дејство оруђа са положеном путањом и, једном речју, када су предњи нагиби неподесни за одбрану. Наравно, задње нагибе треба користити за постављање предњег краја и онда када су предњи нагиби изгубљени у претходним борбама или их непријатељ још држи у својим рукама.

*

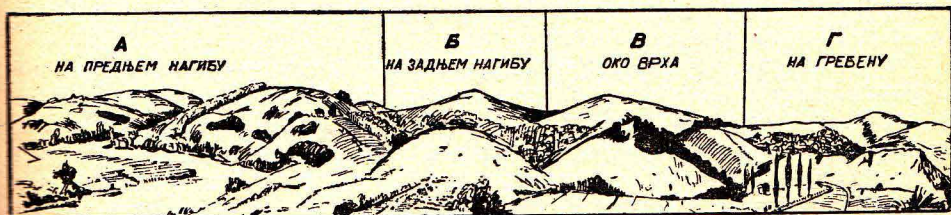
Због наведених недостатака предњег краја одбране и на предњим и задњим нагибима, често ће се појавити потреба да се предњи крај поставља у непосредној близини, око и дуж самих врхова и гребена, као што су то Немци радили у току Другог светског рата, нарочито у маневарској одбрани на планинском, а и на маневарском земљишту. Такав предњи крај, с једне стране, олакшава браниочево

осматрање предземљишта, али, с друге стране, отежава успешно гађање оруђа са положеном путањом. Исто тако, он се тешко може прикрити од нападачевог осматрања, тако да на себе највише привлачи јаку непријатељску артиљериску ватру. Међутим, нападач не може успешно да осматра и туче браниочеву живу силу и ватрена средства иза врхова и гребена. Зато је, по моме мишљењу, најбоље да се предњи крај одбране постави кружно око појединих доминирајућих врхова и гребена узвишења, тако да се искористе предности предњег краја и на предњим и на задњим нагибима. Тиме ће се браниоцу омогућити да води жилаву и упорну кружну одбрану и да врши прикривен маневар својим ватреним средствима и резервама. Да би на предњем нагибу избегао уништење већег дела своје живе силе и ватрених средстава од стране непријатељске артиљерије и оруђа за непосредно гађање, бранилац их може привремено склонити у заклоне и склоништа позади гребена. Иако ће наступање непријатеља уз предње падине врхова — гребена у том случају бити релативно лако, ипак се браниочеве јединице по извршеном преносу непријатељске артиљериске ватре могу брзо вратити и посести своје положаје на предњем крају, одакле ће нападача обасути најјачом блиском ватром и ручним бомбама и одбити његов јуриш. Ако би нападач и успео да заузме овако постављен предњи крај и сам врх, односно гребен, браниочеве јединице које су дотле биле прикривене позади, биће у стању да са задњег нагиба брзо изврше снажан противнапад и поврате не само изгубљени гребен (врх), већ и део предњег краја испред њега. Уосталом, и из искуства из Кореје види се да су Севернокорејци и Кинези често постављали предњи крај одбране и организовали цео главни положај око појединих доминирајућих висова и гребена.

Некад ће бити корисно да се предњи крај одбране постави и на самим гребенима уских коса и повијараца са откривеним и стрмим нагибима или непосредно иза њих. У првом случају, задњи нагиби се могу користити за израду заклона и склоништа за смештај људства са предњег краја за време артприпреме или за смештај резерви. Иако се такав предњи крај може лако осматрити и тући најјачом непријатељском ватром, он се ипак може теже погађати због тога што је тешко извршити тачну коректуру артиљериске и минобацачке ватре (јер је и савим мали пребачај довољан да се не осмотри пад зрна). Оваква плитка — гребенска одбрана претежно се може примењивати на планинском земљишту које обилује великим бројем паралелних уских коса са стрмим нагибима, где се одбрана заснива на држању њихових гребена и на развијању што моћније ватре са предњег краја одбране. Али, ако се и испред гребена изврши умешно и солидно утврђивање и запречавање, онда ће и освајање оваквих положаја често претстављати врло тежак подухват, скопчан са великим физичким напорима и губицима. Међутим, овакви врхови и гребени могу се користити и за постављање лажног предњег краја, с тим да се борба прими на њиховим задњим нагибима или на унапред припремљеном положају у њиховој позадини.

Због разноврсног рељефа и карактера земљишта (на неким отсесима испресецано и покривено, на другим једнолико и откривено, на трећим са уским гребенима и стрмим предњим нагибима, итд.), по моме мишљењу, треба и предњи крај постављати на разне начине — на једном отсеку на предњем нагибу, на другом у непосредној близини гребена, на трећем око врха (гребена), а на четвртом делу на задњем нагибу узвишења, и тсл. Неоспорно је да ће овакво постављање предњег краја бити и целисходно и корисно, јер ће се на тај начин њихове предности искористити, а недостаци узајамно отклонити.

При избору предњег краја мора се водити рачуна и о земљишту испред и иза њега, јер ако предземљиште у зони непријатељског вероватног полазног положаја за напад, на пример, надвишава земљиште на предњем делу браниоcheвог главног положаја, онда би било погрешно и нецелисходно кад би се предњи крај поставио на откривеним и лако уочљивим предњим нагибима, јер би нападач могао да туче браниоcheве јединице такорећи „у главу“. У таквим случајевима биће корисније да се предњи крај постави непосредно иза гребена (ако су ови за то подесни) или на његовом задњем нагибу. Али ако земљиште главног положаја надвишава нападачев полазни положај за напад, или ако оно нагло пада и прелази у равницу, онда је, свакако, корисније и боље да се предњи крај постави на предњим нагибима, а, у неким случајевима, и у подножју узвишења. С друге стране, треба тежити да се предњи крај изабере и постави тако да се иза њега може извршити правилан размештај осталих браниочевих снага и средстава, односно елемената одбране у оквиру главног одбранбеног појаса, тј. да на њему има подесних линија за постављање друге и треће траншеје (линије ровова), међуположаја и резервног положаја, осматрачница, артиљерије, итд.

Притом, у оквиру одбранбене зоне дивизије може бити више разних комбинација за постављање предњег краја. Како би то могло изгледати на земљишту приказано је на горњој шеми. Из ње се види да се предњи крај одбране главног положаја одбранбене зоне дивизије може поставити на отсеку „А“ на предњем нагибу, на отсеку „Б“ на задњем нагибу, на отсеку „В“ кружно око виси, а на отсеку „Г“ — на самом гребену. Предњи крај на отсеку „А“ постављен је на предњем нагибу зато што покривеност предњег нагиба омогућава доста добро осматрање и ватрено дејство, затим прикривени распоред и маневар јединица, добру везу, организацију ПТО, успешну ватру

према суседном отсеку „Б“, погодно постављање друге и треће траншеје (линије ровова), итд. На откривеном — голом и јако истакнутом отсеку „Б“ било би нецелисходно кад би се предњи крај одбране поставио на предњем нагибу, јер би јединице на њему биле изложене концентричној непријатељској ватри, тако да би претрпеле тешке губитке. А пошто се овај део положаја, све до гребена, може успешно бранити фланкирном и косом ватром са суседних отсека, то је и због тога боље да се предњи крај постави на задњем нагибу. Очигледно је да је на отсеку „В“ најбоље ако се предњи крај постави кружно око врха виса. Због врло стрмог и уског гребена на отсеку „Г“ било би најбоље да се предњи крај постави дуж самог гребена, односно одмах непосредно иза њега. Иако ће предњи крај, због уочљивости на овом месту, бити тучен снажном непријатељском ватром, ипак ће јединице на њему, као што је раније било објашњено, бити поштеђене великих губитака. Према томе, изгледа да је у овом конкретном случају много подеснија и кориснија оваква комбинација избора предњег краја, него да је предњи крај постављен дуж читавог фронта само на предњем или само на задњем нагибу, или пак по самом гребену, јер би његов избор, без обзира на могућност и удобност распореда осталих браничових снага и елемената одбране, а у првом реду главног положаја, свакако био једностран и узак. Зато је у нашем случају предњи крај на отсеку „А“ постављен на предњем нагибу и због тога што он омогућава погодан распоред и других елемената одбране по дубини, јер за то има подесних услова. На отсеку „Б“, например, друга траншеја (линија ровова) предвиђена је на задњим, а на отсеку „В“ и „Г“ на предњим нагибима коса, јер то тактички услови захтевају, а и земљиште то омогућава. Међутим, по моме мишљењу, предњи крај одбране може се различито постављати на предњем и задњем нагибу и око врхова (гребена) не само у оквиру одбранбене зоне дивизије, већ и у оквиру мањих јединица — на отсеку пука, одбранбеног рејона батаљона, па чак и чете.

Као што се види, користи од комбинованог — делимичног постављања предњег краја одбране на предњим и задњим нагибима, око и на врховима — гребенима узвишења, по моме мишљењу, веома су велике. Пре свега, непријатељ би тада тешко могао да открије место предњег краја, а тиме и остале елементе главног положаја и одбранбеног појаса. Самим тим, он би често био принуђен да доноси и погрешне одлуке у погледу употребе својих снага и средстава у нападу, тј. одлуке које не би одговарале стварном стању код браниоца. Тако ће, например, ако се предњи крај одбране постави „неправилно“ (делом на предњим и задњим нагибима, а делом на врховима и гребенима) нападачева артиљерија и минобацачи бити принуђени да растурају своју ватру не само у артприпреми, већ и у артподршци јуриша. У сваком случају, оваквим начином избора и постављања предњег краја бранилац се ослобађа досадашњих стереотипних навика у поседу главног положаја, а донекле и целог главног одбранбеног појаса.

ПАРТИЗАНСКЕ БОЛНИЦЕ

Збрињавање рањеника и болесника има велики значај за очување људског потенцијала и у партизанском рату. Мада се приликом медико-евакуациског (МЕ) обезбеђења партизанских дејстава користе различите могућности за збрињавање рањеника и болесника (лечење у покрету, у болницама оперативне армије, као и њиховим остављањем код родољубивог и пријатељски наклоњеног становништва), ипак је много важније њихово збрињавање у партизанским болницама, јер се тиме не само побољшавају услови за њихово лечење, већ се и партизанске јединице ослобађају извесног баласта, тако да и то иде у прилог повећања њихове маневарске способности.

Партизанске болнице су одиграле значајну улогу у току Народноослободилачког рата, јер су омогућиле да се у борбене редове врате хиљаде рањеника и болесника. Оне су се непрестано усавршавале и побољшавале организацију и квалитет медицинског рада, почевши од малих одредских болница, које су располагале веома скромним материјалним средствима и кадром, па до великих „централних болница“ које су имале сва потребна болничка одељења са модерном опремом (рендгенским апаратима, аутоклавима, итд.), довољним бројем болничког персонала и стотинама рањеника и болесника.

У току 1941 и почетком 1942 године партизанске болнице у Србији и Босни углавном су имале карактер мањих покретних одредских болница. Истина, још крајем 1941 године било је и већих стационарних болница, као на пример у долини Западне Мораве (Ужице, Чачак, Пожега). Али, док су ове болнице у Србији, Босни и Црној Гори биле мање-више јавне, дотле су оне у Словенији, Славонији и Срему већ од самог почетка биле конспиративне.

У пролеће 1942 године у Југоисточној Босни, а делом и у Црној Гори, већ је постојао посебни болнички систем са прихватним болницама у Чајничу, Трнову и Горажду, са хируршким центром у Фочи и базама за лечење најтежих рањеника на висоравни Пиве (који су тамо лечени после извршене обраде). Крајем 1942 године у Хрватској је свака команда подручја на својој територији имала по једну болницу са низом одељења расутих по целој територији те команде. Тако, на пример, војно-партизанска болница (ВПБ) бр. IV на Кордуну имала је одељења у Слуњу, Збјегу, Скраду, Дувњаку, као и три одељења на Петровој Гори која су била смештена у шуми у специјално

изграђеним баракама. Одељења ВПП бр. V у Банији налазила су се у Горњем Жировцу, Доњем Жировцу, Брезовом Пољу, Брубњу и Љесковцу. Управа болнице се налазила у седишту команде подручја. Управник болнице је истовремено био и референт санитета подручја, који је по стручној линији био потчињен референту санитета Главног штаба Хрватске, односно референту санитета зоне. У исто време болнице у Петровачком болничком базену већ су имале одређене профиле, у складу са захтевима савременог етапног лечења (специјалне болнице за лаке рањенике, за средње и тешке повреде меких делова, за преломе костију и друге тешке повреде).

Користећи дотадашња искуства у току 1943 године приступило се изградњи савршенијих болница како у погледу смештаја и могућности медицинског рада, тако и у погледу самоодбране и конспиративности. Поред осталих треба поменути словеначке војно-партизанске болнице „Фрања“ и „Павла“, иако је и раније било добро уређених болница.

Крајем 1944 и почетком 1945 године наилазимо на болнице које се приближавају, или чак и у потпуности одговарају типу нормалних болница оперативне армије, какви су, на пример, били болнички центри у Сремској Митровици, Пожаревцу, итд.

Према томе, у току НОР-а постојало је неколико различитих типова партизанских болница. Међутим, оне се углавном могу сврстати у два основна типа. Ту су, пре свега, биле релативно *непокретне* (стационарне, територијалне), *болнице* (на које су се наслањале све јединице на једној одређеној просторији), које су могле да буду *привремене* или *сталне*, односно *јавне* (којима се служило и цивилно становништво из ближе или даље околине) или *конспиративне* (за које је знао само најужи круг лица, тако да по правилу за њихово место нису znale не само јединице које су преко посебних јавки у њих упућивале рањенике и болеснике, него чак ни сами рањеници и болесници који су у њих примани само уз посебне мере предострожности). Осим ових, постојале су и *покретне болнице* појединих јединица, као на пример бригадне амбуланте (које су у извесном смислу биле истовремено и болнице), дивизиске болнице, итд.

У овом ћемо се чланку претежно задржати на оним проблемима непокретних партизанских болница који су од интереса за војно-политичко руководство партизанских јединица, а то су питања смештаја и изградње болница, снабдевања материјалним средствима, војничког обезбеђења, итд.

На *смештај* партизанских болница мање или више утичу многи фактори: оперативно-тактички, медицински, фактор безбедности, могућности снабдевања материјалним средствима потребним за живот и рад болница, затим постојање насеља или појединих зграда, итд.

Јасно је да се при избору места за смештај не могу задовољити сви захтеви, већ ће се предност давати онима који у дотичној ситуацији највише одговарају. Док, на пример, медицински фактори, начелно, захтевају да се болнице смештају у близини комуникација да би се тиме постигао што мањи проценат смртности рањеника (јер ће

рањеници лакше и брже стизати до њих, а тиме ће се омогућити њихова благовременија обрада), дотле безбедност болнице захтева да се постављају што даље од комуникација којима непријатељ може лако продрети и тиме их угрозити. Исто тако, док ће некада оперативно-тактичка ситуација омогућавати смештај болница на слободној територији (што је повољно, нарочито у погледу организације и рада, као и њиховог снабдевања слично као и код болница оперативне армије — мада ће се и на слободној територији понекад прибегавати и конспиративним болницама, јер је и та територија само *релативно* слободна), у другим случајевима мораће се организовати само конспиративне болнице, што ће, природно, наметати извесне веће тешкоће. Разумљиво је да смештај болница у богатијим равничастим насељима више одговара хигијенским захтевима (веће и светлије зграде, боља исхрана), него у сиромашним, планинским насељима, и слично.

При избору уже просторије за смештај болница треба водити рачуна о њиховој прикривености и безбедности од непријатељског дејства и ватре¹⁾, о могућности дотура и евакуације, близини водних објеката, итд., у зависности од тога да ли се ради о јавним или конспиративним болницама. Зато се и задатак партизанског, општевојног и санитетског руководства у овом случају управо и састоји у томе да коликогод је више могуће усклади разне противречности, односно да задовољи најважније од њих.

Као што се види, партизанске болнице могу се смештати било у насељима (у већ постојећим или за ту сврху изграђеним зградама, школама, задружним домовима, хотелима, итд.), нарочито за смештај јавних болница, било у посебним објектима, зградама, баракама, који могу бити намењени и јавним, али много чешће конспиративним болницама; оне се могу смештати и у шаторима, шпиљама, па и под отвореним небом (што, истина, претставља привремено решење у случају премештања болница за време непријатељских офанзива) и слично.

Зависно од капацитета, болнице се могу смештати у већим селима у близини комуникација — у крају где је становништво наклонено ослободилачком покрету, с тим да се поједина њена одељења смеће у засебне засеке (изузев заразне болнице коју начелно треба смештати даље од комуникација на којима је жив саобраћај). Пре уселења, кад год је могуће, треба извршити хигијенско-епидемиолошко извиђање одређене просторије, да би се избегла ендемска жаришта (на пример пегавца), односно смештај у насељима у којима

¹⁾ Пошто се Немци у току Другог светског рата нису придржавали одредаба Женевске конвенције у погледу заштите рањеника и болесника партизанских јединица, изговарајући се да ове нису регуларне јединице, то ни партизанске болнице нису обележаване знацима Црвеног крста. Према Женевским конвенцијама од 1949 године предвиђена је ова заштита и за људство партизанских јединица, под условом да оне отворено носе оружје и изванредан знак распознавања, да су под командом лица које је одговорно за своје потчињене и да се придржавају закона и обичаја рата. Зато би требало размотрити питање овог обележавања које би се могло прихватити, уколико би непријатељ поштовао одредбе ове Конвенције.

влада нека акутна зараза. Ако се смештај ипак мора извршити на таквом месту, онда треба предузети посебне мере опрезе. У том случају се никако не сме дозволити смештај рањеника и болесника заједно са цивилним становништвом, већ се одабране зграде морају претходно испразнити, патос орибати (цеђом), и предузети друге мере предохране.

Изградња специјалних објеката за смештај болнице првенствено зависи од њеног карактера — да ли је јавна или конспиративна — затим од њене локације (шумске болнице обично се граде од дрвета) и капацитета у погледу броја рањеника и болесника којима је намењена, времена задржавања болнице на том месту (ако је то могуће предвидети) и сл. Потпуковник др Барила²⁾ наводи да је крајем јуна 1942 године у Грмечу код Добре Воде, у року од месец и по дана, била изграђена болница са око стотину постеља. Она је имала седам великих павиљона — три за рањенике (дуги по 25 — 30 метара) и по један за операциону салу и превијалиште, апотеку, кухињу, као и засебан, т. зв. друштвени павиљон за одржавање курсева, итд. Павиљони су били чврсто изграђени од полу-брвана, као планинске куће, а изнутра обложени целулозом, тако да су били светли и чисти. Кухиња и интендантура били су нешто одвојени, а до кухиње је била жљебом проведена вода. Лекари и особље болнице, као и одељење за заштиту били су смештени у поткровљу.

Једна од најлепших болница, која је крајем августа 1942 године такође била изграђена у Грмечу, код села Ластве, имала је капацитет од око 200 постеља, а састојала се само од једне велике зграде на спрат са два крила. Интендантура са кухињом и одељењем за заштиту била је смештена у једном крилу у приземљу, а сав остали простор, изузев мансарди где је било смештено санитарско особље, био је употребљен углавном за смештај лаких рањеника и болесника.

Централна болница на Бијелим Потоцима, у Лици, која је 1942 године са капацитетом од око 120 постеља била саграђена од дрвета, и то на спрат, имала је електрично осветљење, купатило са топлом и хладном водом, рендген, итд.

Конспиративне болнице начелно су грађене од материјала из непосредне околине и прилагођаване тој околини тако да су се могле приметити тек кад се дође у њихову непосредну близину. Мада су ове болнице грађене и у другим крајевима наше земље, ипак су највећи успеси у том погледу постигнути у Словенији и Славонији. Тако је, например, за градњу болница и бункера у Санитетском одељењу Главног штаба Словеније постојао Грађевински отсек, који је имао инжињера на челу и проверено људство.

Под шаторима, у шпиљама и под отвореним небом најчешће се могу привремено смештати тешки и непокретни рањеници и различни болесници — док остали део болнице врши збрињавање рањеника у покрету. За шаторе се може употребити падобранска свила или

²⁾ „Партизанске болнице у Подгрмечу 1942 године“, Војно-историски гласник, бр. 3/1951 год.

други приручни материјал. Тако, на пример, када је централна болница испод Сухопољског Врха у Грмечу 1942 године бомбардована неколико пута, рањеници су били премештени у пет већих шатора, израђених од грубог сељачког платна. Иако су у њима остали око месец дана, док није изграђена нова болница, они су се, захваљујући доброј храни и чистом ваздуху, веома брзо опорављали. И приликом смештаја рањеника и болесника под шаторима и под отвореним небом, болница се мора поделити на поједина одељења која ће бити обележена, како би се обезбедио правилан распоред и редослед обраде рањеника и болесника који пристижу у болницу.

О снабдевању партизанских јединица и болница санитарским материјалом и лековима детаљније сам говорио у чланку „Медицинско снабдевање у партизанским условима“ (види часопис „Позадина и снабдевање“, бр. 2/1952 год.), те се на томе овде нећу задржавати. Ипак, треба напоменути да су наше болнице, и поред огромних потешкоћа на које се при томе наилазило, располагале најпотребнијим санитарским материјалом, лековима и опремом, тако да се и ниво медицинског рада могао одржавати на висини. Истина, било је изузетних ситуација када је дотур тога материјала био немогућ, када су се постојеће резерве брзо трошиле због сталних борби и губитака у људству и материјалу, које су те борбе наметале, тако да је штедња материјала, односно његово рационално коришћење, била једна од одлика медицинског снабдевања у овом периоду. Због тога ћу се овде детаљније осврнути углавном на исхрану рањеника и болесника и њихово снабдевање материјалним средствима по интендантској грани (рубље, ћебад, огрев, осветљење, итд.), што све, разуме се, стоји у тесној вези са снабдевањем партизанских јединица уопште. У Народноослободилачком рату се овом питању увек посвећивала велика пажња. Тако, на пример, у наређењу Штаба 4 дивизије Народноослободилачке војске Хрватске, од 13 маја 1943 године, поред осталог, каже се:

... „Осим тога, дужност је штабова бригада да, гдје-год им се укаже прилика, побољшају храном, ћебадима, постељином, сламом, посуђем итд. стање наших рањених и болесних другова, те да то чине као свјесни и добри другови и комунисти одмах на лицу места, сами, не чекајући за то посебно наређење или упуте“.

Снабдевање партизанских болница храном и другом опремом из месних средстава заузима много важније место него снабдевање запленим непријатељских залиха (за разлику од снабдевања санитарским материјалом и лековима) — мада је и ово необично значајно. У току нашег НО рата народ је за исхрану рањеника и болесника давао све што је могао. У почетку устанка, па и доцније, кад год се радило о мањим болницама, снабдевање из месних средстава могло се вршити на потпуно добровољној бази (у виду прилога у намирницама или у виду многобројних поклона, који су доношени рањеницима приликом колективних или појединачних посета). Доцније, када су створене веће „централне болнице“ са стотинама рањеника, морало се присту-

пити разрезу давања преко народних одбора да би се на тај начин постигло што равномерније снабдевање. Потребне намирнице су и конфисковане од народних непријатеља, а било је и таквих случајева да су поједине јединице вршиле посебне „економске акције“, да би се и оне и болнице снабделе потребним артиклима за исхрану. Неке болнице у Славонији имале су и своје посебне болничке економије, које су им служиле за непосредно снабдевање. Снабдевање се вршило или преко интендантура при командама подручја или преко санитарских економата самих болница, као на пример у Словенији.

Приликом заплене непријатељских комора, понекад читавих железничких композиција натоварених храном, при ослобађању градова, заузимању непријатељских упоришта и сл., првенствено су снабдеване болнице. Складишта хране треба да буду деконцентрисана, с тим да болнице чувају резерву хране за два до три месеца што зависи од оперативно-тактичке ситуације и могућности снабдевања у датом моменту. Поред бункера, који служе за склањање рањеника и болесника у случају опасности, треба благовремено припремити и т. зв. „магаинске бункере“ за чување хране. Да би се обезбедило припремање укусне и одговарајуће хране за рањенике и болеснике, у нашем рату су одржавани и посебни куварски течајеви за болничке куваре, а све што је било најбоље давало се првенствено болницама. Захваљујући томе, болнице су понегде давале и по 5 obroka укусно спремљене хране и у властитим пекарама пекле одличан бели хлеб (по килограм дневно по особи, тако да су се рањеници и болесници веома брзо опорављали). Храна је начелно издавана рањеницима и болесницима у складу са природом њиховог рањавања, односно болести. Тако је Главни штаб за Хрватску, у циљу једнообразности исхране у болницама, још 1 децембра 1942 године предвидео следећу таблицу следовања за болнице³⁾:

„1. *Обична храна*: састоји се из 600 грама круха дневно, 400 гр меса говеђег, свињског или овчијег, 400 гр кромпира или 400 гр купуса или 130 гр граха, 20 гр масти или масла, 200 гр сувог меса или 150 гр сланине у случају ако се истом располаже, а сировог меса нема. Ову храну добива санитарско особље и сви рањеници и болесници који не потпадају под тачку 2 и 3.

2. *Појачана храна*: даје се на основу лијечничког наређења било као: а) додатак обичној касарној храни, б) као специјални додаток појединих намирница, пекмеца, меда, кајмака итд. Она се додељује само у медицински оправданим случајевима ради бржег опорављања.

3. *Дијетална храна*: њу прописује лијечник према врсти обољења. Табеле са дијеталном храном и појачаном храном треба да буду извјешане на вратима болничких економиа. Појачана храна може се давати и санитарском квалифицираном особљу и лијечницима ако раде пренапорно и троше се у том раду.

Према овој табели треба издавати намирнице болницама, амбулантама и осталим санитарским установама. Догод постоје могућности, треба настојати да се за сваку болницу осигура потребан број крава, да би болесници и рањеници имали и млијека. Болнички интенданкти треба да се старају за набављање осталих побољшица исхране.

³⁾ Зборник докумената санитарске службе у НОР-у југословенских народа, II књига, Београд, 1952 године, докуменат бр. 99.

Главни санитетски интендант треба да се побрине да се на вријеме даду самљети потребне количине гриза, као и остале намирнице потребне за дијеталну храну у заразним болницама“.

Док се снабдевање водом јавних болница најчешће вршило потпуно нормално, оно се код конспиративних болница често појављивало као проблем који је требало посебно решавати пошто се ове болнице начелно нису постављале у близини водних објеката, који су познати околном становништву и већином уцртани на карти, тако да су могли послужити непријатељу приликом трагања за болницама. Зато се снабдевање водом често пута вршило из мањих извора и поточића, хватањем кишнице и слично.

Снабдевање болница рубљем, постелином, ћебадима, итд. вршило се на сличан начин, тј. углавном из месних средстава. Док је снабдевање рубљем у току нашег рата било колико-толико обезбеђено — иако је било случајева да поједини рањеници и болесници нису могли бити отпуштени из болнице зато што нису имали шта да обуку — дотле је снабдевање ћебадима увек претстављало велики проблем, пошто рањеници и болесници при доласку у болницу често нису доносили своје ћебе из јединице, зато што их ни саме јединице нису имале. За израду рубља и постелине употребљавана је и свила од падобрана којима се понекад вршио дотур материјалних средстава партизанским јединицама од стране Савезника.

За осветљење болничких просторија коришћене су разне „ложанице“ и свеће, карбитске или петролеумске лампе, па и агрегати за добијање електричне струје. Међутим, због шума који се прилично далеко чује, ови се агрегати нису могли несметано користити у болницама које су више изложене непријатељским нападима. У овом погледу су биле много погодније мале хидроцентрале на планинским потоцима којима су располагале неке конспиративне и јавне болнице. Осветљавању просторија у којима се врше хируршке интервенције поклањала се велика пажња не само у погледу употребе што бољих средстава за осветљавање, већ и приликом изградње болнице (уграђивање већих прозора, стакала од излога, узетих приликом ослобађања већих места).

Загревање конспиративних болница било је отежано због дима којим се откривало њихово место. За израду пећи, поред зиданих и других, коришћене су и канте у којима су Савезници бацали материјал помоћу падобрана.

Обезбеђење болница од напада непријатеља претстављало је посебну бригу нашег руководства у току Народноослободилачког рата. Верујући да ће уништавањем болница ослабити морал наших бораца, непријатељ је од самог почетка упорно тражио наше болнице да би их ликвидирао. Он је касније организовао и посебне ударне групе, т. зв. „трупове“, јачине од 50 — 200 људи, којима је вршио препаде на болнице. За то је својом пропагандом, новцем или било на који други начин обично придобијао људе, већином из оближњих села или међу заробљеницима који евентуално знају локацију болнице. Он је често постављао заседе ради хватања рањеника и болес-

ника или болничког особља, било да иду у болницу или да се из ње враћају. При томе се служио и различитим лукавствима (ношење одела или ознака партизанских јединица, логоровање у шуми, певаће партизанских песама итд.). Због тога се мора посветити посебна пажња обезбеђењу болница од напада. У том циљу треба организовати обавештајну службу и предузимати одговарајуће мере које ће обезбедити готовост сваке болнице за брзи покрет, вршити војничко обезбеђење болница помоћу специјалних јединица, предузимати посебне мере за самоодбрану, итд. Сврха тих мера није уништавање непријатеља, иако је у току нашег рата било и таквих примера, већ више у томе да се спречи изненађење и омогући евакуација болнице, односно, склањање рањеника и болесника у раније припремљена подземна склоништа.

За прикупљање података о намерама непријатеља и његовом кретању треба организовати обавештајну службу, првенствено у оближњим насељима и одржавати везу са оближњим јединицама, територијалним органима, другим болницама (преко курира, телефоном, по могућности и радиом), како би се у сваком моменту имао увид у оперативно-тактичку ситуацију на терену. А да би у сваком тренутку могла кренути на ново место, болница се мора унапред поделити на покретни и непокретни део. Другим речима, увек се мора знати који рањеници и болесници треба да се покрену, а који да се склоне у базе, који ће се материјал носити и која ће се транспортна средства користити. Зато је најбоље да се на видном месту у болници истакне план евакуације, као и кућни ред, односно мере које треба предузети у случају напада са земље или из ваздуха. Са овим треба добро упознати све особље, као и рањенике и болеснике, и то недељно бар једном, а оне који накнадно долазе — одмах по доласку. У том циљу треба вршити и пробне узбуне како би људство што боље упознало своје дужности. Не треба заборавити да свака партизанска болница, у погледу реда, дисциплине и борбене готовости, претставља војну јединицу.

За заштиту болница могу се одредити или сталне заштитне јединице на дотичној просторији или у близину болница само повремено додељивати извесне заштитне делове који служе за то да се омогући њихова евакуација, односно склањање рањеника и болесника у склоништа. Мање заштитне јединице које нису у стању да пружају дужи отпор, имају задатак да привуку пажњу непријатеља на себе и да га одвуку што даље од болнице. На веома изложеној просторији, као што су били неки делови територије Словеније (Штајерска и Горењска) заштитне јединице нису уопште остављане, пошто би оне својим присуством више наносиле штете болници него што би јој могле користити. У таквом случају конспиративност болнице претставља најважнији фактор њене безбедности. Из тих разлога, иако су команданти наших јединица у Словенији знали приближно место смештаја болница, њима је било забрањено да улазе у те рејоне, без обзира на тактичке захтеве који би их на то наводили. Но, поред ових посебних заштитних јединица, које се остављају на просторији на

којој се налазе једна или више партизанских болница, свака болница мора да има за своје непосредно осигурање бар две до три десетине првокласно наоружаних бораца, под командом доброг старешине потчињеног управи болнице. Искуство је показало да је најбоље ако се ово људство регрутује од већ прездравелих рањеника и болесника, мада се за одбрану болнице у случају потребе може користити све расположиво људство, укључујући ту особље болнице, као и лаке рањенике и болеснике. Исто тако, искуство је показало да треба користити не само мртве страже и објавнице на овим местима, која се не напуштају ни дању ни ноћу (ноћу због прислушкивања), већ и патроле које крстаре околином.

Као поучан пример успешно организоване самоодбране може послужити словеначка војно-партизанска болница „Фрања“ (једна од две главне болнице 9 корпуса — налазила се код Церкна). Наиме, она је имала изграђен читав одбранбени систем у више појасева, са митраљеским гнездима, гнездима бомбаша, нагазним минама, итд. што јој је омогућавало да се са успехом брани и одбрани до доласка других јединица. При томе јој је ишла у прилог и сама природа терена, јер је била смештена у неприступачној клисури.

На основу искустава која смо стекли у Народноослободилачком рату, овде можемо изнети неколико начела у погледу очувања конспиративности партизанских болница. Пре свега, показало се да за болнице треба да зна што мање људи, управо само онолики број колико је то неопходно потребно за њено правилно функционисање (за поједина одељења болнице не треба да зна чак ни све особље болнице, ако у њима није запослено). Само примање рањеника и болесника треба вршити једино преко „јавки“, тј. преко одређеног места, куће или сл., на коме ће трупни санитар предавати рањенике и болеснике болничком особљу које ће их одатле отпремати даље до саме болнице. Места ових „јавки“ могу знати само команде оближњих јединица, односно њихови санитарски руководиоци, зато и њих треба обавештавати о свакој промени места „јавке“. Примање и отпуштање рањеника и болесника треба вршити једино ноћу, односно дању ако су предузете посебне мере опрезе (на пример, са завезаним очима). Да би се конспиративност што боље очувала, треба: предузети одговарајуће мере при транспорту рањеника и набављању хране; вршити маскирање болнице и приступних стаза тако да болница што мање одуцара од своје околине (показало се корисним да се у свакој болници, односно болничком одељењу — ако је одвојено — постави посебно лице које ће бити одговорно за маскирање и конспирацију, као што је то било спроведено у неким словеначким болницама); шифровати називе болница, околних насеља и тачака за оријентацију; обраћати већу пажњу да се при кувању хране, односно зими приликом загревања просторија, димом не открије место болнице (најбоље је да се храна кува ноћу и да се даје само сува храна чим је ситуација неизвесна); избегавати стварање буке при градњи болнице, цепању дрва и сл. ако се непријатељ креће у близини болнице; не дозвољавати болничком особљу, рањеницима и болесницима никакво непотребно

удаљавање од болнице, јер могу бити примећени и ухваћени од стране непријатеља (зато треба водити тачну евиденцију расхода људства, тако да болницу нико не сме напустити без знања и одобрења управе); на рад у болници примати потпуно одано и проверено људство, итд.

Овде ћу изнети наређење Главног штаба Хрватске од 7 децембра 1943 године, које је било упућено Команди Банијског подручја, из кога се виде извесне мере за одржавање конспиративности и за обезбеђење шумских болница у овој фази нашег рата:

„У вези са чињеницом да непријатељ врло радо напада наше болнице, Главни штаб НОВ и ПОЈ издао је следеће одредбе:

1. Наше болнице морају бити смештене по страни свих комуникација, којима непријатељ може да продре. Болнице смештати на теже приступачним местима у шуми или близу ње.

2. Избегавати превелику концентрацију рањеника на једном мјесту.

3. Мјеста болница држати у највећој тајности. Забранити све посете болницама. У болнице могу долазити само она лица, која имају упутнице за лечење. Лијечнички преглед цивилних и војних лица не вршити у болницама, већ организовати тједно или више пута прегледе војних и цивилних лица ван болнице у посебним амбулантима. У болнице улазе само они који треба да остану на лечењу.

4. За сваку поједину болницу одредити унапред места у дубљој шуми где ће се у случају потребе сви рањеници моћи евакуирати. Извршити све припреме унапред. Припремити шаторе или бајте, суху храну, воду, санитарски материјал и остало. На скривеним местима изградити земунице за смештај рањеника у случају да непријатељ покуша темељитије чишћење сектора на коме се налази болница. Сав материјал који није неопходно потребан за несметано функционисање болнице склонити у земунице.

5. Сваку болницу обезбедити довољним бројем наоружаних стражара. За стражу одабрати провјерено и сигурно људство. Комесари болница ће провјерити сваког појединог стражара. Непоћудне и плашљиве елементе отстранити. Команде подручја и места дужне су дати потребан број сигурног људства, које је прошло оперативне јединице и способно је дати заштиту нашим рањеницима. Систематским политичким радом и војничком обуком оспособити стражу за вршење њене дужности. Објаснити значај и част њихове дужности чувања живота наших рањених другова, наших најбољих бораца. Комесар болнице заједно са управником лично је одговоран за морално стање и војничку способност страже. Управа болнице у првом реду носи одговорност за свако изненађење које непријатељу успије и за жртве које тим поводом настају.

Сваку болницу треба осигурати потребним бројем стражарских места, осмаграчницама и патролама. Буде ли то потребно, око болнице изградити ровове и бункере, како би, у случају изненађења од стране непријатеља, стража ватром могла осигурати евакуацију рањеника, болесника и материјала.

6. Свака болница треба да буде у сталној вези са најближом командом мјеста, командом подручја или оперативном јединицом, од којих ће тражити информације о ситуацији. У случају потребе затражиће помоћ за евакуацију и осигурање.

7. Свима средствима настојати да се убрза оздрављење наших рањеника и болесних другова. У том циљу, ако је потребно, појачати и исхрану болесних и рањених другова.

8. У свима болницама завести најстрожу војничку дисциплину код особља и страже. За сваки пропуст, немарност и недисциплину строго кажњавати. Непоћудне елементе међу особљем отстранити“.

Склањању рањеника и болесника у подземна склоништа у партизанским условима треба поклањати посебну пажњу, нарочито због опасности којима су изложени они рањеници и болесници који су неспособни за покрет. У том циљу на погодним местима у близини јавних и конспиративних болница могу се изграђивати и посебна подземна склоништа („базе“, „бункери“). Да овај начин збрињавања, и поред свих потешкоћа на које се при томе наилази, омогућава и спасавање већег броја рањеника и болесника, показује и пример 6 корпуса који је за време непријатељске офанзиве у току фебруара и марта 1945 године склонио око 600 рањеника у таква склоништа.

Начин изградње склоништа зависи, углавном, од природе земљишта, броја рањеника које треба сместити, материјала којим се располаже, и сл. Грађење се врши по унапред предвиђеном плану, под руководством стручних лица и помоћу способног и провереног људства које упућују поједине јединице. Алат такође дају јединице или се позајмљује из околних села. У плану за израду склоништа, поред осталог, треба предвидети и прикупљање хране за исхрану људства које изводи радове, као и прикупљање резерве хране коју треба оставити у самом склоништу. За изградњу ових склоништа у Славонији су били одговорни грађевински референти Команде подручја. У Упутству Техничког отсека Штаба 6 корпуса од 24 новембра 1943 године било је предвиђено да бункери који се граде на отворен начин треба да имају ширину од 2,70 м и висину на нижем крају 2,40 м, како би се у њих могло сместити два реда лежишта. Сваки бункер треба да има одводни канал промера 25 см и на свака 3 дужинска метра по један вентилациони отвор. Међутим, да би се обезбедила боља конспирација, треба тежити да се бункери израђују на рударски начин на местима где се они могу копати, тј. на земљишту које не пропушта воду. Ако се не може добити потребна висина за два реда лежишта, онда бункери морају бити сразмерно дужи. Обезбеђење вентилације и одвођење воде често претстављају посебан проблем, нарочито за време дуготрајног кишног времена. Зато се у неповољним условима земљишта бункери морају облагати изнутра терпапиром. Искуство је показало да је најбоље правити мање бункере, дужине 8 — 12 м, не само ради безбедности рањеника, него и ради брже изградње.

Пошто склањање рањеника и болесника у бункере има негативан психолошки утицај, треба извршити њихово пажљиво одабирање и, поред санитетског особља које ће водити рачуна о реду, исхрани и нези тих рањеника и болесника, оставити по могућности и лекара, без обзира што су могућности за неки медицински рад у таквом случају минималне. Разумљиво је да је дисциплина у бункерима и склоништима често пута од пресудног значаја за сигурност рањеника и болесника, јер само један погрешан покрет, гласнији говор и сл. може да доведе до њиховог откривања. Из наведених разлога поједине јединице су издавале и посебна упутства о владању у склоништима, у којима су биле предвиђене и најоштрије казне за оне који

се не придржавају постојећих наређења у том погледу. Један такав правилник о владању у бункерима, издао је Штаб 3 оперативне зоне у Хрватској 29 маја 1943 године, који у изводу гласи:

- „1. У сваком бункеру одговорно лице је болничар или болничарка.
2. Рањеници и болесници морају се апсолутно покоравати свима наређењима болничара и болничарки.
3. Болничари не смеју отворати бункере док нису обавештени од надзорника бункера да се банда повукла.
4. Рањеници и болесници не смеју ни у ком случају сами отворати бункере.
5. Рањеници и болесници не смеју сами излазити из бункера док нису за то добили одобрење болничара.
6. Болничар има право да на сваки начин спречи отварање бункера и излажење болесника из њих. Он мора да разјасни друговима каквој опасности они извргавају остале другове рањенике, који се не могу кретати. У случају да се уз све опомене који од рањеника не придржава реда (покушава да изађе из бункера, ствара галаму, нарушава ред и мир у бункеру) и на тај начин угрожава живот осталих другова — болничар има право да га стрела на лицу места.

Оваквој мери приступа се само у том случају ако збиља не постоји други начин, да се болесник спречи у нарушавању реда и конспирације. Изузетак чине они болесници са великом температуром код којих се као логична последица појављује немир, бунило и галама. Стога овакве болеснике треба умиривати на лијеп начин, а у крајњем случају везати га затварајући му руком уста и при том пазећи, да му остаје слободан нос за дихање.

7. Суха храна која се налази у бункерима мора се трошити економично.
8. Одговоран за храну је само болничар.
9. Болесници не смеју сами узимати храну.
10. Чим је терен очишћен и организирана исхрана рањеника топлоом храном, одмах се мора ставити забрана на трошење сухе хране.
11. Одмах по изласку болесника из бункера, команде подручја ставиће на претрес цели рад, живот и поступак појединих другова, како болесника тако и болничког особља у бункеру, па уколико би се установили какви неисправни поступци, кривци ће бити стављени под војне судове који ће им судити на основу овог правилника. Нарочито ће се претресати рад оних болничара који на основу правилника аутоматски постају управитељи бункера“.

Мада рањенике и болеснике треба благовремено смешати у подземна склоништа, треба водити рачуна и о томе да то не буде урађено без потребе пре времена, јер је исхрана у склоништима отежана, а време које се у њима може провести релативно ограничено.

Културно-просветни и политички рад у партизанским болницама има огроман значај у погледу одржавања и подизања морала и задовољавања душевних потреба рањеника и болесника, па и болничког особља. Форме овог рада су веома различите. Оне зависе од расположивих кадрова, материјалних могућности, итд. Најчешће се користе различита актуелна предавања са дискусијом, разговори, зидне и цепне новине (које су за непокретне рањенике погодније него зидне), затим разне приредбе на којима као извођачи појединих тачака могу учествовати и сами рањеници и болесници, као и болнички персонал. У току нашег рата ове приредбе су организовале и културно-просветне екипе појединих јединица које су одлазиле у болнице.

Зато су у неким болницама грађене и посебне друштвене просторије. Поред тога, било би корисно да такве болнице располажу радиоапаратом, мањом библиотеком, шаховским гарнитурима, и сл. Најзад, партизанске болнице могу да послуже као веома погодно место за здравствено просвећивање људства партизанских јединица, што, због недостатка материјалних средстава, има велики значај за хигијенско-епидемиолошко обезбеђење партизанских дејстава. Нема сумње да се управо интензивном идеолошко-политичком раду има захвалити што су се наши санитарски радници тако несебично залагали и пожртвовано радили у току рата, у тој мери да често, ни по цену живота, нису напуштали своје рањенике и болеснике.

*

Резимирајући наша искуства из НОР-а у погледу организације и рада партизанских болница треба истаћи да су се у погледу безбедности рањеника и болесника као најпогодније показале конспиративне болнице са системом јавки, у којима је њихова безбедност била загарантована у највећој могућој мери. Од око 22.000 рањеника и болесника, који су само у Словенији били регистровани у приближно 60 партизанских болница, било је откривено и побијено од стране непријатеља свега око 0,3%, док су биле уништене 23 мање болнице.⁴⁾ Иако већи број мањих болница захтева више санитарских кадрова и материјала него веће т. зв. централне болнице, оне су далеко боље у погледу безбедности рањеника, те их треба више примењивати, макар и уз извесне жртве на рачун удобности смештаја, повољнијих услова лечења и слично. А да би се задовољили медицински захтеви у погледу благовремене хируршке обраде — ако је ова због малобројности хирурга, односно малог броја стања јединица везана за болницу (у противном случају јединицама се морају додељивати хируршке екипе) — ове болнице треба постављати у близини комуникација. Али ако се из тактичких разлога тамо не може поставити цела болница, онда поставити бар одељења у којима ће се обезбедити медицинска тријажа и хируршка обрада хитних случајева, пошто се хоспитализација већ обрађених рањеника може вршити и у болницама које су постављене даље од комуникација.

Кадгод околности дозвољавају, треба према природи повреде, односно обољења, приступити профилирању болница, јер то одговара захтевима савременог етапног лечења. Ако то није могуће тада бар извршити одвајање лакших од тешких (непокретних) рањеника и болесника, јер се лаки рањеници и болесници могу лечити и у јавним болницама, а тиме се боље и лакше одржава и конспиративност болница са тешким рањеницима.

Медицински рад у партизанским болницама у току нашег рата био је на висини и поред недостатака инструмената, материјала и опреме, захваљујући у првом реду сналажљивости и залагању санитарског кадра и примени различитих импровизација. У овим болницама вршени су и најтежи хируршки захвати, а у неким од њих писани су, и научни радови.

⁴⁾ Проф. др Павел Луначек: Удео словеначког санитета у НОБ и његов значај за развој Медицинског факултета. Војно-санитарски преглед бр. 3—4/1951 г.

Потпуковник СЛАВКО ВАЛИЋ

ФОРМИРАЊЕ „ПЛАВИХ“ У ТАКТИЧКИМ ЗАДАЦИМА

При састављању тактичког задатка треба поћи од претпоставке да је и непријатељ активно дејствујући фактор, да он тражи најбољи и најпогоднији начин за вођење борбе, да и он активно извиђа и, коначно, да и на непријатељској страни може бити способан и храбар командант. Веома је опасно навикавати старешине на потцењивање непријатеља, јер се то у конкретној ситуацији може негативно одразити, а и последице могу бити тешке.

Да би се могао саставити реалан задатак, по моме мишљењу, прво треба поставити ситуацију код непријатеља онако како то непријатељу најбоље одговара, а затим, познавајући ситуацију и имајући у виду намере непријатеља, које су такође познате — што претставља велику предност — формирати своју замисао и предвидети маневар који сопствене јединице може довести у повољнији положај и одлучити борбу у њихову корист. Било би сасвим неправилно ако би се саставио такав задатак у коме би непријатељ био тучен само зато што је поступио супротно својој ратној служби и што је командант неспособан или његове трупе деморалисане. Иако се у пракси тако нешто може и догађати, ипак то у настави не би требало да буду основни разлози непријатељског пораза. Елементи који ће условити победу треба да буду: боља замисао извођења маневра (што се може омогућити бољим познавањем непријатеља), бољи и погоднији распоред снага, затим састав јединица који ће боље одговорати конкретним условима, итд. Иако наш командни кадар располаже храброшћу, одлучношћу, способношћу, упорношћу и осталим квалитетима, ипак у настави на вежбама не треба потцењивати ни квалитете непријатељског кадра и његових трупа, јер би то понекад могло да буде нереално.

Да би остварили своју замисао за извођење маневара, разрађивачи задатака често доводе непријатеља у скоро немогуће ситуације или му намећу начин вођења борбе какав не би применио ниједан старешина у таквој ситуацији. Тако, на пример, било би неправилно, неприродно и невешто намештено ако би се у динамици предвидело да ће непријатељ употребити резерву по деловима, са непогодног положаја, са извесним закашњењем и сл. Напротив, ако се жели да се прикаже неуспех непријатеља, онда се сопствене снаге морају поставити у погоднији положај и у односу на земљиште и на јачину, тако да се на основу реалног и објективног дејства и једне и друге

стране може очекивати успех сопствених снага, или обратно — ако се жели дати предност непријатељу.

Често се догађа да се при састављању задатака најпре поставе сопствене јединице и разради динамика, а затим се распоређује непријатељ у складу са већ донетом одлуком или раније замишљеним маневром. Ако би се у таквим случајевима размотрили положаји, одлука и замисао непријатеља, одмах би се могло установити да таква ситуација није у складу са тактичким принципима непријатељеве армије, да је супротна доктрини дотичне армије, да распоред снага није реалан у односу на његов састав и земљиште, итд. Према томе, за реално постављање ситуације у задатку, по моме мишљењу, треба најпре поставити реалну ситуацију за непријатеља, па тек онда на основу такве познате ситуације оформити замисао за рад сопствених снага, донети одлуку и разрадити динамику. Притом, „плава“ страна мора бити разрађена тачно по принципима армије чија се формација користи у дотичном задатку, а њен распоред, јачина и намера морају бити реални и у сагласности са конкретном ситуацијом, под претпоставком извесног — али не потпуног — познавања наше јачине, распореда и намера.

Ако би се „плави“, приликом састављања задатка, нереално и шаблонски постављали, онда би и при решавању тога задатка неминовно долазило и до потпуног апстраховања непријатеља. Познато је да старешине у улози команданта, начелника штаба или обавештајног официра, због таквог шаблонског рада при разради „плаве“ стране, на пример, овако резонују: ако ми решавамо задатак у нападу, онда непријатељ мора да се брани; ако наша страна напада или се брани у јачини пука, онда на супротној страни треба да буде батаљон, односно дивизија, не удубљујући се у оцену података који претстављају ситне детаље, а који би дали целину ситуације ако би били доведени у везу и правилно процењени. Овакав начин рада отупљује потребну оштрину у оцени непријатеља, као основног елемента ситуације.

По моме мишљењу, испред фронта пука „црвених“, који је спреман за напад, могу се распоредити јединице „плавих“ ватрене моћи једног батаљона, а да при томе буду заступљени сви елементи борбеног поретка читавог пука „плавих“. Тако, на пример, ако пук „плавих“ има два батаљона и једну чету трећег батаљона на предњем крају, а у резерви две чете трећег батаљона, онда пук „црвених“ може да напада на отсеку фронта на којем се налазе три разне чете, свака из другог батаљона. У овом случају извиђањем би се установило да на том отсеку постоје делови из три разна батаљона, иако је њихова ватрена моћ (јединица на том отсеку) равна ватреној моћи једног батаљона, јер се ту уствари налазе три чете. Другим речима, командант пука „црвених“ могао би због погрешне оцене података доћи до закључка да се на отсеку његовог фронта напада налази читав пук „плавих“. То је очигледан доказ да он мора свестрано да размотри ситуацију како би установио стварне снаге непријатеља на отсеку напада свога пука. Поред овог школског примера постоје и

друге варијанте за стварање погодног односа снага, при чему се као фактор користе „непријатељски губици“: На пример, испред фронта пука могу се поставити елементи два комплетна батаљона по саставу, али са око 45% губитака, тако да они, с обзиром на чињеницу да морал јединица опада сразмерно повећању њихових губитака, не претстављају снагу већу од једног батаљона. У оваквим случајевима треба увек имати у виду конкретну ситуацију, тј. да ли би непријатељ у таквим условима стварно имао баш такве губитке.

Од оцене непријатеља која није заснована на научној анализи, већ на неком „погађању“ или произвољним претпоставкама, може бити више штете но користи. Тако, на пример, када се на једној вежби тешко могао оценити распоред и јачина непријатеља на предњем крају, један официр из II одељења, износећи своје мишљење, нагласио је да ту не би требало разбијати главу о јачини непријатеља, јер ће на супротној страни бити најмање једна дивизија, кад је познато да на њу напада један корпус. Ово се може најбоље избећи ако се у распоред непријатеља унесу елементи већег броја јединица, али тако да њихова укупна ватрена и маневарска моћ не пређе планиран састав нужан за конкретан задатак као што је приказано у горњем примеру.

Пре почетка разраде задатка одређени разрађивач или група разрађивача треба да буду упознати са циљем задатка, његовом наменом, са видом борбе или маневра који ће се увежбавати, као и варијантом „плавих“ која ће се узети за супротну страну. Осим тога, они треба да знају карактер земљишта на коме треба проводити занимања, као и степен јединица. Тек на основу ових података они треба да цене ситуацију и да одаберу најпогодније земљиште на лицу места или по карти. После тога треба да одреде положај или линију непосредног додира обеју страна или најистуренију линију распореда јединица с обе стране и да на основу школске формације поставе јединицу „плавих“, начелно два степена већу од оног који ће се задатком обухватити. Затим би ову јединицу требало провести кроз одговарајућа дејства до предвиђеног положаја, односно предњег краја или полазног положаја, како би њен састав, распоред снага при посудању и губици у људству и техници били што реалнији, а не произвољни. Другим речима, разрађивач задатка (односно група разрађивача) разматра начин довођења јединица из дубине (ако се узима таква почетна ситуација) до изабраног положаја независно од разраде самог задатка, и тек на том положају врши прегруписивање и распоред сопствене јединице, али тако да општа ситуација остане реална.

Карактер рада непријатеља који би служио као основа за оформљење динамике и који треба да одражава његове намере и поступност у њиховом остваривању треба изнети у посебном елаборату. Тај елаборат начелно треба да садржи: податке о догађајима до обрађиване ситуације, затим састав непријатељских јединица, њихово наоружање, губитке, ојачања и сл., као и намере непријатеља. Према томе, разради задатка треба приступити тек онда када

се претходно изврши целисходан и реалан распоред „плавих“ и када се састави елаборат о карактеру рада непријатеља.

Да не би било неприродности, треба начелно користити школске формационе јединице, стим да не сме бити произвољног узимања формационог састава. Тако, на пример, за неки састав са тенковима не може се узети формационска јединица која нема тенкове, па јој онда придати тенкове из неке друге јединице, ако то не дозвољавају тактички принципи дотичне армије, или стварати такво груписање снага које формација „плавих“ не допушта. Другим речима, свако коришћење формације „плавих“ треба да буде у складу са доктрином и тактичким принципима, које примењује дотична армија, с тим да и примена њеног наоружања и технике одговара њиховим тактичко-техничким особинама и конкретним приликама те армије.

Ако, на пример, тактички задатак обрађује одбрану дивизије, онда разрађивач „плаве“ стране треба да формира армију „плавих“ ако се дивизије налазе непосредно у њеном саставу и да јој прида одговарајућа ојачања из РВК, с тим да и састав дивизија прилагоди земљишту и виду маневра који је претходно предвиђен. Према томе, армија може имати истоветан или разноврстан састав дивизија, артиљеријске пукове истог или различитог калибра, јаче или слабије јединице везе, ПХЗ и инжињерије. При томе састав свих јединица треба да има своје оправдање не само у формацији, већ и у тактичким принципима и конкретној ситуацији. Исти принцип важи и за формирање мањих јединица.

После оформљења опште ситуације у односу на „плаве“ треба решити питање форме и начина давања података. То се начелно постиже помоћу документације (разних извештаја, депеша, шема, прегледа, карата с учртаном ситуацијом итд.). А да би и у овој фази рада била заступљена реалност и природност, при давању података о „плавима“ треба имати у виду: могућности откривања непријатеља и расположива средства и време за извиђање. То значи да се мора видети да ли се неки податак може стварно добити из предвиђеног извора и у предвиђеном времену, јер би у противном податак био нереалан. При томе најпре треба установити шта би се у најповољнијим условима конкретне ситуације могло открити, па то пренети на план са карте на којој је претходно била учртана целокупна ситуација. После тога треба одредити обавештајне изворе који би могли добити дотични податак и то унети у оне документе који најбоље одговарају извору који податак доставља. При давању података треба имати у виду и организацију извиђања „дрвених“ и њихове захтеве, па и од тога зависи да ли и које податке треба дати.

Подаци који се дају преко докумената најчешће треба да изгледају непотпуни, па чак и противречни ако се посматрају одвојено од других података и конкретне ситуације. Тако се, на пример, може дати податак да је извиђачка група у 4.00 осмотрила једну колону која је прелазила преко моста X за време од једног часа, а затим се тај исти податак може дати и преко авијације која је у 7.00 часова

осмотрила колону дужине 4 км челом у селу У. Као што се види, елементи оба податка нису исти, јер је у њима различито време кад је пролазила колона преко моста и време кад ју је авијација осмотрила челом у селу У. Пошто податак авијације даје време од 7.00, онда то значи да место у коме је запажено чело мора бити удаљено од моста приближно толико километара колико би колона превалила за 3 сата. Из овога се види како уствари један исти податак може бити добивен из више извора са различитим елементима, али који стоје у тесној међусобној зависности и повезаности, тако да тај податак потврђују оба извора. Исто тако, подаци могу бити наоко противречни, а да се у суштини поклапају. На пример, ако је авијација дала податак да је у току дана у 18.00 осмотрила груписање непријатеља у рејону Х и да је извиђачка група (ИГ), која је била послата у позадину непријатеља са задатком да установи састав и јачину груписаних делова, известила да у 23.30 није наишла на непријатеља у дотичном рејону, онда то никако не значи да непријатеља ту никако није ни било, јер ако је време омогућавало да непријатељ изврши покрет, мора се претпоставити да се то могло и догодити. Због тога је у таквим случајевима потребно да обавештајни официр и командовање врше детаљнију процену ситуације код непријатеља и да организују допунско извиђање. А пошто подаци и у стварности могу бити истинити, вероватни, сумњиви и лажни, то их као такве треба и давати, а никако не треба давати само тачне податке и тиме навикавати старешине да увек верују да су добили тачне податке. Много је боље да се поред тачних дају и сумњиви и лажни подаци, јер ће се тако решаваоци присилити да реалније и систематскије цене ситуацију.

При давању података могу се узимати разне комбинације, као на пример:

— да више извора дају поједине елементе једног податка који би скупно узети давали целину;

— да више извора дају исте елементе, али да при томе недостају битни подаци да би се ситуација могла потпуно проценити;

— да један извор даје податак који се не слаже са ситуацијом, али да његово постојање није сасвим искључено;

— да више извора негира податак једног извора, итд.

При давању комбинација истинитих, вероватних, сумњивих и лажних података треба узимати у обзир могућности сваког извора. Ако је један извор у стању да даде тачан и потпун податак, а он га даје непотпуно, онда је такав податак сумњив у целини. На пример: ако заробљени командир чете „плавих“ не зна број митраљеза у својој чети онда се може сматрати да је сумњив целокупан његов исказ. Или, ако објективне могућности извора нису такве да он може дати потпун податак, то не значи да податак није вероватан, па чак и тачан. На пример, о груписању снага у рејону Х јављају три извора: авијација (АИ), агентура (АГ) и осматрач.

АИ, у 7.00: „У рејону шуме јужно од комуникације код села X непријатељ јачине до пешадиског батаљона“;

АГ, у 7.00: „У рејону шуме ј/з од с. X 134 пп (установљено по ознакама)“;

осматрач, у 4.00: „Једна колона пешадије пролазила је око пола сата у правцу шуме“.

Ови подаци не противрече један другоме, али ниједан сам за себе не налази потврде код другог извора. Међутим, кад се анализирају и доведу у међусобну везу, онда се може доћи до закључка који се темељи на основи целине коју дају сва три податка, иако добијени резултат није сасвим изразито означен ни у једном од њих. Тако, због пошумљености авијација није могла да осмотри све снаге у том рејону, јер се мора претпоставити да се део снага склонио или маскирао. Према томе, није искључено да је ту могло бити више од једног батаљона. АГ је по разним знацима сазнала да јединице концентрисане у поменутој шуми припадају 134 пп, али није могла установити да ли су се ту налазили сви делови пука. Могла су бити и сва три батаљона, али зато није искључено да су била само два. Осматрач је пратио покрет око пола сата, што значи да је прошла колона отприлике дужине 2 км, што значи да су ту вероватно прошла два батаљона. Тако отприлике треба да размишља разрађивач задатка кад даје податке решаваоцу, да би и овај на сличан начин ценио ситуацију и доносио закључак о томе које су се непријатељске снаге заиста налазиле у томе рејону. А да би решавалац задатка могао да нађе потврду за своју оцену, у подацима треба дати и такав елеменат по коме би се могло оценити да се у неком другом оближњем рејону налази један батаљон 134 пп. То би коначно дало јасну слику о јачини снага у шуми, као и о распореду 134 пп.

Према томе, при давању података треба тежити да се увид у целокупну ситуацију може добити само онда кад се сви подаци среде, упореде и оцене. При томе, треба водити рачуна да се подаци дају само из оних извора који би их у тој конкретној ситуацији заиста могли дати. Исто тако, при одлучивању које податке и у коме обиму треба дати мора се знати да ли решавалац задатка располаже подацима о формацији, наоружању, тактичким принципима непријатеља, и сл., али ни у ком случају не би требало давати потпуне податке. Изгледа да је најбоље да се решаваоцу да око 40% стварних података, с тим да осталих 60% потражи на основу личног искуства (у настави то искуство претстављају приручници и потсетници који дају податке о формацији, наоружању и тактици „плавих“), које би он у ратним условима свакако имао, и на основу правилне оцене постојећих података. А да се решаваоци не би ослањали само на податке, него и на искуство и на правилну оцену добијених података, треба им давати те податке на начин који ће их на то присилити. Тако, на пример: ако желимо да решавалац задатка установи да се у рејону X налазе три цеви 105 мм, у подацима му треба дати да је осматрена само једна цев. Ако он зна да се према непријатељској формацији

батерија нормално састоји из четири цеви и да се према његовој тактици батерија начелно не дели, онда ће доћи до закључка да ту може бити најмање једна и највише четири цеви. Ако је при томе дат податак да су губици непријатеља у артиљериским цевима око 25%, онда би његов коначан закључак био да у дотичном рејону може бити до 3 артиљериске цеви.

Код оних тактичких задатака, који се примењују у школама и из којих слушаоци стичу основна знања, по моме мишљењу, не би требало примењивати теже комбинације или елементе који би их могли дезинформисати. Међутим, ово је неопходно потребно кад се ради о командно-штабним ратним играма, маневрима, курсевима за усавршавање и сл. да би се тиме до максимума заострио рад на свестраној анализи ситуације и процени непријатеља. При томе се елементи за дезинформацију морају солидно разрађивати, јер би се у противном дезинформација утолико лакше открила, уколико решававац претпоставља да је вероватно њено постојање. Дезинформативан податак мора бити логичан и оправдан у склопу постојећих података, али да се ипак на крају, након свестране анализе, установи да је лажан. На пример: ако би непријатељ хтео да нас убеди да се у рејону X налази један тенковски батаљон, он би, помоћу макета могао да дезинформише наше авиоизвиђање и да нам преко свог пребеглог војника пружи податак о томе да се тенковски батаљон заиста тамо налази. Да би се тим подацима могла поклонити пуна вера, он би пребеглом војнику могао да нареди да нам да још изван број тачних података за које претпоставља да смо их могли раније добити, како би нас што потпуније дезинформисао. Међутим, тачност датог податка могла би се установити и у таквом случају само ако би се извршила свестрана анализа ситуације. Оваква комбинација може бити дозвољена у тактичком задатку једино под условом да у њему постоје и други елементи на основу којих се може доћи до супротног закључка, као што су на пример формациски подаци из којих се види да дотична јединица нема тенкова у свом саставу, или да тенкови дотада уопште нису учествовали у борбама, или приказати те тенкове на земљишту где би њихово тактичко дејство било немогуће и сл.

Уз тактички задатак требало би приложити и шири списак јединица „плавих“ са називом или њиховим бројем како би и тај елемент могао послужити решаваоцима за дешифровање непријатељског распореда. На пример: ако је у списку јединица које учествују у операцијама унета 12 пд са 134, 135, 136 пп, и ако су на предњем крају откривени 134 и 136 пп, онда се лако може доћи до закључка да би у дивизиској резерви (другом ешелону) могао да буде 135 пп, јер би уствари тако и било у ратним условима. Међутим, такав закључак је само претпоставка, која би се тек допунским извиђањем могла претворити у обавештење (обрађен податак). Ако разрађивач из било којих разлога не би ставио 135 пп у резерву дивизије, он би у том случају морао дати податак на основу кога би се видело да се 135 пп не налази у дивизиској резерви.

Најзад, при разради динамике треба тежити да се подаци тако оформе да само њихов скуп даје целину ситуације. Исто тако, не треба вршити ниједан покрет а да при томе удаљеност и време не буду у складу са конкретним могућностима. Другим речима, треба тежити да се све ради што реалније, да се непријатељ не ставља неоправдано у непогодну ситуацију, да се стално прате непријатељска дејства и да се решаваоцима дају подаци у право време и у одлучујућем моменту, како би могли доносити целисходне одлуке. Ако се правилно уочи важност реалности, тј. стварних могућности рада и једне и друге стране, онда је несумњиво да ће и оформљење „плаве“ стране у задацима бити целисходније и реалније.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

ОБАВЕШТАВА СВОЈЕ ЧИТАОЦЕ ДА СУ ИЗ СЕРИЈЕ
САВРЕМЕНИКА ДАТЕ У ШТАМПУ СЛЕДЕЋЕ ДВЕ КЊИГЕ:

Маршал Папајос: **ГРЧКА У РАТУ 1940/41**

Предговор нашем издању написао генерал-потпуковник
ПАВЛЕ ЈАКШИЋ

Писац је био начелник грчког Генералштаба пре Другог светског рата, а у рату против Италије и Немачке врховни командант оружаних снага. Први део књиге садржи документовану грађу о међусобним односима балканских земаља, нарочито Југославије и Грчке, док је други део посвећен операцијама против фашистичких завојевача. Грчки народ је у овом рату својим јуначким отпором против технички и бројно јаче италијанске војске стекао велике симпатије свих слободољубивих народа. Изучавањем грчко-италијанских и грчко-немачких операција, на земљишту суседном и сличном нашем, могу се извући многобројне тактичко-оперативне и стратегиске поуке. Књига пружа нарочито поучне примере о ангажовању већих војних формација на средњем и високопланинском земљишту са свима тешкоћама с којима треба рачунати при оваквим операцијама.

Џон Кресвел: **РАТ НА МОРУ 1939/45**

Предговор нашем издању написао капетан бојног брода
КАЗИМИР РЕНЧЕЉ

Капетан бојног брода Британске ратне морнарице, бивши начелник Гриничког поморског колеџа, дао је у овом делу сажету историју свих збивања на мору у прошлом рату. Оно што дело чини нарочито поучним и за кадрове сувоземних снага јесте то што је писац тесно повезао операције на мору са операцијама на копну и у ваздуху.

Књига ће корисно послужити и као приручник за полагање испита у морнарици.

О ОЦЈЕЊИВАЊУ СТАРЈЕШИНСКОГ КАДРА

Свака оцјена сама по себи претставља акт од велике важности. Већ сама чињеница да се у оцјени доноси суд о вриједности неког лица, о његовим карактерним, интелектуалним и стручним квалитетима, о способностима и резултатима његове дјелатности — говори да се ту ради о важном службеном документу.

Но, оцјена не претставља значајан докуменат само за онога који се оцјењује, већ она и оцјењивачу намеће веома тежак и деликатан задатак. Прије свега, оцјена даје спољни облик познавања људи и на тај начин одражава умјешност, савјесност и непристрасност онога који врши оцјењивање. А сваки је човјек — макар на изглед био и врло једноставан — исувише сложен и непознатница другима да би се могао лако оцијенити. Оцјењивање је још једноставно у погледу учинка његовог рада, али је врло тешко у односу на његове личне особине и мотиве који га покрећу да се овако или онако испољава, а још теже да се утврди какав стварно јесте и како се може у будућности развити. Довољно је споменути да нема људи једнаких, па чак ни врло сличних особина. Због тога се оцјењивању мора индивидуално прилазити, без икаквих предрасуда и унапред припремљених калупа. Кад се има у виду да никаква оцјена не може у потпуности оцртати човјека који је увијек сложенији и замршенији од било каквих описа, онда је јасно да и оцјењивање претставља један од најтежих проблема, тим прије што само мали број људи посједује стварну способност за реално оцјењивање других. У историји је било чак и великих људи — војсковођа, научника и државника — који су на свом пољу дјелатности дали значајне резултате, али се нимало нису одликовали познавањем и објективном оцјеном других. Уосталом, да је то тако довољно је погледати око себе на људе чији су руководилачки и остали квалитети несумњиви, а које ипак не реси увијек и врлина непристрасних и дубоких познавалаца људи.

Оцјењивање старјешинског кадра у армији има и своје специфичности, које произлазе из посебности армиског организма. Због сталних промјена које настају у вези са непрекидним школовањем старјешина и врло честим промјенама дужности и јединица намеће се потреба да се стално прати њихов развој и да се то уноси у докуменат из кога се то може лако видјети. У свима другим професијама ствар је другојачија не само због далеко веће сталности људи на

послу, него и због тога што тамо нема потребе за тако детаљним познавањем свих особина једне личности, као у армији. Другим ријечима, у армији, управо посредством оцјена, треба обезбиједити напредовање најквалитетнијих кадрова у оквиру формациских могућности. Оцјене треба да служе као објективно мјерило на основу кога се може доносити суд да ли они који се цијене испуњавају услове за напредовање, а у оквиру армије као цјелине и као основ и потстрек за развој старјешина. Прије свега, преко оцјена — које све више треба да постају докуменат законске важности — треба омогућити да се избјегне свака произвољност, тако да свако даље напредовање (или заостајање) и правилност одабирања искључиво овисе од провјерених личних квалитета и потреба службе, а не од ових или оних случајности. Разумије се, да би оцјене могле да одиграју ту улогу, потребно је обезбиједити одговарајући систем оцјењивања и прије свега сам квалитет оцјена. Јер, ниједан систем — ма како ваљан био — не може удовољити својој сврси, ако се рђаво управљава.

Службена оцјена треба искључиво да служи рјешавању конкретне проблематике, која се у нашим условима карактерише особитом сложеносћу кадровских питања. Специфичности развоја Народноослободилачке борбе и саме армије (у току и послије рата) утикнуле су свој жиг и на кадрове. Јер, не треба заборавити да се од самог почетка Народноослободилачког рата ковала нова револуционарна, јединствена југословенска армија, која је била таква захваљујући Партији која ју је стварала и њоме руководила. Несумњиво је да су у стварању такве армије одлучујућу улогу одиграли и кадрови и да су у њиховој изградњи примјењивани — уопће узев — исти критерији. Али, армија је у своме стварању све до краја рата, у извјесну руку, носила регионални печат, у том смислу што је револуција у појединим крајевима, више или мање, брже или полаганије, стварала и своје војне кадрове каквим је у конкретном случају располагала. То је довело и до неједнаког развоја и квалитета кадрова у разним јединицама, тако да је сваки корпус — а често и дивизија — имао своје обиљежје. Сав утицај који су виша руководства вршила упућивањем кадра са већим ратним искуством у млађе јединице није у основном мијењао суштину таквог неједнаког стања и развоја кадрова. Та разнообразност била је нарочито уочљива и велика у начину рјешавања персоналних питања (као на примјер регулисање чинова и одликовања) јер су у разним јединицама, због отежаних веза са Врховним штабом, примјењивани различити критерији на кадар истих квалитета. На тај начин, из рата смо изашли са великом разнообразношћу у физиономији кадрова, која се нужно одржала извјесно вријеме и послије рата. Зато је један од првих практичних задатака персоналне политике био да се изврши изједначавање критерија и усклађивање кадровске политике у опћејугословенском оквиру. У томе су свакако постигнути завидни резултати, мако се у тако кратком периоду није могла отклонити сва неједнакост ратног развоја, не само из објективних, него ни из субјективних разлога. Наиме, у прво вријеме, док још није било довољно ни посредног

увида ни увида преко оцјена над кадровима у цјелини, тежиште је било на личном ратном познавању од стране старјешина. А то — ма колико се заснивало на правилном критерију — није могло успјешно рјешавати проблем неравномјерности, а понекад га је и продубљивало. Такво стање савлађивано је брзим консолидовањем армије, масовним школовањем кадра, увођењем оцјена, рјешавањем многих персоналних питања, итд., тако да су данас ти основни проблеми углавном савладани само што их даљњи развој армије поставља у новом, измјењеном виду. Због тога проблем јединствености и равномјерности у рјешавању кадровских питања, који је за армију увијек актуелан, треба рјешавати и обезбијеђивати међу осталим и помоћу службених оцјена.

*

Досадашњи систем оцјењивања, који је донедавна одговарао нашим условима, практично је преживио због крупних промјена које су се збиле у животу наше Армије. Због тога се опће оцјењивање старјешина и није вршило од 1951 године, а у исто вријеме и у вези са другим прописима — припремао се и нови пропис о оцјењивању.

Према досадашњем систему, оцјењивање се вршило једанпут годишње у истом периоду за сав кадар, при чему је карактеристику давао претпостављени, допуну карактеристике другопретпостављени, а закључну оцјену комисија, углавном на основу слободног самосталног нахођења које елементе треба оцјењивати. У закључку оцјене наводило се да ли је она препоручљива за унапређење и да ли се сматра позитивном или негативном, с тим да се оцјена није саопћавала, већ се по закључку комисије саопћавало само извод о негативним особинама.

Иако је овај систем давао све боље резултате зато што је на основу искуства дотјериван од године до године разним упутствима и инструкцијама, он је имао и крупних недостатака.

Прво, описивање позитивних и негативних особина, руководилачких, радних и стручних способности и недостатака препуштано је искључиво моћи запажања и умјешности писања претпостављених старјешина. А кад се узме у обзир, као што је већ речено, да оцјењивање људских вриједности и способности не претставља нимало лак задатак, јер релативно мали број људи посједује дар опажања и описивања битних карактерних и радних црта својих потчињених, онда је јасно да се у самом таквом начину давања оцјена крију озбиљни недостаци. Отуда и добар дио наших оцјена не претставља потпуно реалан одраз човјека. У њима су често врло опширно описиване безначајне, а изостављане битне особине, тако да се није видјело што сваки појединац посједује као њему својствено и што га разликује од других. У њима нарочито није било битних елемената који су потребни за рјешавање размјештаја итд., јер је све то овисило од тога кроз какву је призму гледао и каквим је способностима располагао онај који оцјењује.

Друго, закључна оцјена комисије понекад је била готово формална ствар, јер је комисија потписивала оцјену коју је припремао само један, по правилу неки млађи члан те комисије. Постојањем саме комисије, која је давала закључну оцјену, донекле се умањивала и одговорност претпостављених старјешина, који су давали оцјену у првом и другом степену, а та и не говоримо о томе да комисија у трећем степену често није довољно познавала онога кога цијени, нити је имала све остале потребне елементе да би могла дати најправилнију коначну оцјену.

Треће, оцјена понекад није служила и уједно као инструмент за рјешавање главних персоналних питања — одликовања, унапређења, смјењивања са дужности и постављања на већи положај или премјештаја, већ су се за то правили посебни приједлози са позитивним или негативним образложењем, који су понекад били и супротни оцјени. Због тога се могло десити да су подношени приједлози за унапређење оних који су добили негативну оцјену или приједлози за смјењивање са дужности оних који су касније позитивно оцјењивани.

Четврто, иако се кроз оцјене вршило диференцирање кадра по вриједности (јер је извјестан број официра добио негативне оцјене), ипак се оне нијесу искористиле у том правцу у довољној мјери. Тако, на примјер, нијесу кроз оцјену уочени и праћени изразито талентовани официри, још од њиховог изласка из школа (академија) па надаље, иако би Армија о таквим људима морала да води посебну бригу ради планског попуњавања појединих важних функција најквалитетнијим кадром.

Пето, оцјена није у довољној мјери коришћена као васпитно средство зато што се по правилу није саопћавала ономе на кога се односи. Штавише, било је и таквих недопустивих појава да се официри у лице говорило једно, а у карактеристици или у конкретном приједлогу писало друго.

Шесто, пошто се на овакав начин морао оцјењивати сав кадар у исто вријеме, то је ишло на штету квалитета и доводило до шаблона, јер су и први, и други претпостављени старјешина, и комисија, имали да у кратком року оцјене доста велик број људи. С друге стране, такав систем је у толикој мјери ангажовао старјешине да су у периоду од два до три мјесеца готово била занемарена друга питања живота и рада трупе, а често и она која су била врло актуелна.

Према томе, новим системом оцјењивања¹⁾ требало је отклонити наведене недостатке, а сам систем довести у склад са извршеним промјенама у систему руковођења — прије свега са увођењем једностарјешинства. Осим тога, новим системом је требало обезбиједити да оцјена у далеко већој мјери буде не само васпитно средство, већ и средство за конкретно рјешавање главних персоналних питања. Најзад, оцјена треба да послужи за то да се начин рјешавања персонал-

¹⁾ Види „Правилник о оцјењивању војних лица“ (Службени војни лист бр. 2/54).

них питања подигне на виши степен, нарочито у погледу јачања законитости и унапријед прописаног поступка ради обезбијеђења интереса службе и онемогућавања крђења права појединаца.

*

Новим системом оцјењивања предвиђено је: 1) установљивање редовног и ванредног оцјењивања; 2) нова надлежност оцјењивања; 3) нова форма и садржај службене оцјене, и 4) нов поступак саопћавања и ревизије оцјене.

Редовно оцјењивање врши се сваке друге године, јер је пракса показала да у мирнодопским условима нема потребе да се сваке године оцјењује онај кадар код кога нема нарочитих промјена. Међутим, увођењем ванредног оцјењивања омогућено је да се у међувремену могу оцијенити сви они код којих су у вршењу службе наступиле такве промјене да их треба констатовати и предузети потребне мјере (смјењивање са дужности, престанак активне службе, или пак стицање услова за исправку негативне оцјене у позитивну), као и сви они код којих из потребе службе настану значајније промјене у односу на дотадашњу службу (приједлози за одликовање, унапријеђење, виши положај, премјештај, школовање, и сл.). Управо у томе се и огледа највећи значај ванредног оцјењивања, јер се њиме избјегава писање „допунских карактеристика“ или посебних образложења која су често била једнострана, чак и у опреци са оцјеном — срачуната на то да приједлог „прође“ по сваку цијену. Најзад, тиме се знатно смањује и персонална администрација.²⁾

Пошто се предвиђа да ће се редовно и ванредно оцјењивање појединачно по правилу вршити само у случају ако дотични није оцијенен у току посљедњих дванаест мјесеци — а само изнимно, без обзира на протекло вријеме од посљедњег оцјењивања, ако оцјену у цјелини или битно треба измијенити — то се овиме оцјењивање временски децентрализује. Колико ће се тиме олакшати рад старјешина може се видјети из тога што ће ванредним оцјењивањем бити обухваћено вјероватно око 40 (па и више) процената, а редовним највише до 60%, тако да ће се оцјењивање вршити стално и постепено. Зато ће старјешине моћи да посвете далеко више пажње и времена индивидуалном оцјењивању. А несумњиво је да ће такве оцјене бити много конкретније, објективније и реалније. То ће бити и много квалитетније оцјене од ранијих оцјена, јер је у свима досадашњим

²⁾ На персоналну администрацију постоји стална повика, која — најжалост — још није донијела никакав озбиљнији конкретан приједлог за њено упрошћавање. Интересујући се за рјешавање тога питања у страним армијама дошли смо до података да тамо на тим пословима ради несразмјерно већи број људи и да им старјешине свих степена поклањају највећу пажњу. О томе, међу осталим, говори и чињеница да се у командним и генералштабним школама (у САД, Енглеској и Француској) слушаоцима држе предавање о проблемима и начину рјешавања персоналних питања, послјери којих они сами рјешавају „персонални задатак“, на примјер, избор начелника штаба и команданта пука по персоналним подацима између неколико различитих официра, и тсл.

оцјењивањима било случајева да су поједине старјешине — због недовољне умјешности или због тога што су имале да оцијене сувише велик број у врло кратком времену — оцјењиване сврставали у неколико категорија. Због тога многе наше раније оцјене нијесу носиле индивидуални печат, већ су биле сиве и несадржајне. И многе стране армије примјењују сличне форме ванредног оцјењивања, или одређују разне рокове за оцјењивање према чиновима (напримјер потпоручнике и поручнике послвије водне, капетане — послвије четне, мајоре и потпуковнике — послвије батаљонске обуке, итд.), или посебне рокове за групе и штабне официре. Међутим, овакви системи могу дати позитивне резултате само ако постоји усклађен однос између формације и стварног стања. Због тога је за нас веома погодан систем комбинованог редовног и ванредног оцјењивања везаног за рјешавање кадровских питања.

Да би се избјегле произвољности у оцјењивању и да би оцјена садржавала све елементе који су од битног интереса за службене потребе, савремени системи унапријед одређују које се особине, односно елементи, морају обухватити у оцјенама. Томе се тежи не само зато да би се добила цјеловита оцјена за појединца, већ можда још више зато да би се по свим основним и битним питањима, као и у цијелини, извршила што тачнија градација између старјешина истог чина — што је од нарочите важности за кадровску политику у армији, нарочито због мобилизациског развоја, односно ратног распореда. У том погледу постоји потпуна једнодушност, с тим што у форми и садржају оцјене, наравно, постоје мање или веће разлике у примјени тога става. Тако се у неким армијама оцјена своди на давање описног одговора на неколико питања и на закључак у коме се утврђује способност за одређену дужност, као и опћа компаративна оцјена.³⁾

Поред тога има покушаја да се оцјена изражава и бројевима. У том циљу сви елементи који се желе оцијенити сврстани су у „групе особина“, којима је одређен коефицијент вриједности. Тако, физичка способност има коефицијент 8 за ниже официре, а за више 7, а за генерале 6; владање ван службе, коефицијент 7; понашање у служби, коефицијент 8; наобразба и интелектуалне особине, коефицијент 8; моралне особине, коефицијент 9; карактерне особине, коефицијент 10; стручна способност, коефицијент 10 и, на концу,

³⁾ У њемачкој војсци у оцјени се напримјер тражио овакав закључак: „официр испод просјека“, или „просјечан официр“, или „изнад просјека“, или „заслужује нарочиту пажњу“. У Армији САД у оцјени су питања тако наведена да оцјењивач једноставно ставља знак „X“ у одређену рубрику питања за које сматра да највјерније одражава особине и квалитете онога кога оцјењује. Та питања могу бити, напримјер, оваква: назначите степен у коме би жељели: да официр командује, да служи на штапској дужности, да предаје, да обавља административне дужности, итд.; оцијените: не задовољава, задовољава једва или нормално, изврсно, обавља дужност изванредно као мало тко, или превазилази све друге познате официре у вршењу дужности; какав је степен оспособљености за вршење ратне дужности: прилично, примјерно или одлично, способан за дужност за један или два степена више; и, на крају, упоредна оцјена: испод нивоа, ограничених могућности, типично способан, одличан, један од малог броја одличних, најспособнији од познатих.

могућност употребе на специјалним дужностима, коефицијенат 10. Свака од ових група садржи по неколико питања, односно особина, које се такође оцјењују бројевима до 10. Тако, на примјер, група „карактерне особине“ обухвата: самоувјереност, лично достојанство, част, одлучност, озбиљност, смисао за једнакост, скромност, самоиницијативу, сталност и осјећај одговорности; група „моралне особине“ — искреност, честитост, другарство и осјећај дужности; група „стручна способност“ — наставничка способност, утицај на потчињене, брзина схватања, руковођење, способност оцјене потчињених, организациона способност, углед, брига и руковођење потчињенима. Да би се добила оцјена „групе“ треба помножити средњу аритметичку вриједност тих оцјена са коефицијентом дотичне групе, а средња аритметичка вриједност „оцјена свих група“ даје коначну оцјену. Да би се постигла максимална објективност, оцјењивање се врши двостепено, с тим што се за коначну оцјену узима просјечна аритметичка вриједност оцјена првог и другог претпостављеног.

Иако овакав облик оцјене већ на први поглед изгледа сувише „шаблонски“ и „школски“, тако да му се могу ставити озбиљне замјерке, он ипак не заслужује потпуну осуду, јер, шта је онда са школским оцјењивањем уопће — укључујући и оно највише на академском степену!? Тиме никако не мислим рећи да се школско оцјењивање може поистовјетити са трупним. Али треба констатовати да се дубљим разматрањем долази до закључка да ова форма подиже обично школско оцјењивање на виши — може се рећи — научнији степен, јер се сваком елементу („група особина“), који се оцјењује одређује вриједност према важности који тај елемент заузима у склопу личности војног старјешине као индивидуе. Разумије се, та форма оцјене — и поред тога што допушта и описну допуну бројне оцјене, и поред усавршености такве форме — ипак има и својих крупних недостатака. Прије свега, оцјена човјека не може се сабити у неке бројке, а најмање да би могла служити тако деликатном задатку као што је избор војних старјешина. Поред тога, они који врше оцјењивање морају располагати и основним педагошким знањима да би поједине елементе оцјене могли правилно изразити бројним оцјенама. Међутим, у тој форми оцјене веома је интересантно сврставање „група особина“ и питања унутар њих, као и давања вриједности према значају. Само разврставање и одређивање коефицијената, којима се тешко може што примијетити — изузев отсуства оцјене политичке зрелости — показује озбиљност тога метода и заслужује пажњу зато што се из њега види којим моментима и какву важност треба придавати у оквиру оцјене. А то је и разлог зашто смо се задржали на приказу овог метода.

У неким армијама вршени су покушаји да се метод писменог оцјењивања, који се заснива на субјективном праћењу, допуни или чак и замјени другим „објективнијим“ методима. При томе се тежило да се у службу тако пресудне радње као што је избор кадрова за војне старјешине ставе и разне научне методе. Тако је најприје дошло до увођења психотехничке методе — која се већ одавно употреби-

љавала при избору регрута, нарочито за техничке родове — затим до најразноврснијих „тестова“ и, најзад, до графологије, при чему тестови и графологија углавном служе само као помоћно средство психотехничке методе. Присталице свих метода полазиле су са становишта: а) да се и за избор виших руководилаца могу примјенити исти методи који су се у пракси већ оправдали код избора звања у грађанству, а у војсци код избора регрута (разлика је само у постављању једноставнијих или сложенијих захтева); б) да оцјена мора да буде научно заснована и да одражава цјеловитост личности — интелектуалне, карактерне, друштвене и нервне квалитете; и в) да треба дијелити обдареност и зрелост личности која се цијени, тј. упознати правце и јачину сталних и промјенљивих компонената његове нарави.

Колико ми је познато, први већи покушај у примјени психотехничке методе и на избор старјешинског кадра био је учињен у Њемачкој армији послје Првог свјетског рата. Приликом формирања оружаних снага које су биле ограничене мировним уговором, Њемци су тежили да створе узорну армију — армију руководилаца (Führerheer) — која ће обезбједити високо квалитетне кадрове за поновно стварање „велике њемачке армије“. За то је психотехничком грубом методом требало обезбједити избор најспособнијих људи за уздизање. Међутим, пошто психотехника није могла ријешити тај задатак, то се касније одустало од њене примјене на том пољу. Њеним се методом могао оцијенити читав низ особина физичког, умног и нервног стања човјека: поједине способности и својства (храброст, одлучност, рефлекс) као резултат личних својстава и стања човјека на дан испитивања. Али се тим методом није могло оцијенити како ће се испитивана личност развијати и какве она способности прилагођавања и какав степен зрелости има. А модерна наука (психологија) је већ одавно утврдила да су лична својства, па чак и основне карактерне особине — иако у мањој мјери — подложни промјенама у зависности од разних околности и услова (храброст се на примјер може развити из најразноврснијих побуда: из свијести о потреби личног жртвовања за остварење циљева, из осјећаја одговорности и другарства, из честољубља, амбиције, освете, итд., а тако је и са другим особинама).

До истих резултата долазе и тамо гдје са нарочитом тежњом и могућностима гаје овакве методе. Испитујући какве особине треба да имају старјешине на разним положајима у армији, „Одјељење за војну психологију и испитивање командних особина при Војној академији САД“ дошло је до закључка да се тај проблем поставља још од постанка армије и да су старјешинама у основи потребна она иста својства која су већ поставили Клаузевиц, Вашингтон, итд. А кад је то тако, онда се и начини оцјењивања могу усавршавати, али, по моме мишљењу, не и замијенити неким средствима која не третирају људе као сложена бића у развоју. Но, и поред тога, они који заступају стварање коалиционих „наднационалних армија“ поново препоручују да се у одабирању кадрова треба све више ослањати на методе психотехнике, „тестова“ и графологије, иако је тешко замислити

да би се тим методима — који се нијесу показали ефикасним у оквиру националних армија — могао ријешити проблем на ширем плану.

У проналажењу наше форме оцјене требало је прије свега поћи од наших искустава из досадашњег оцјењивања и од опћег стања нашег кадра. Зато је усвојен став да се оцјена не укалупљује конкретно постављеним питањима, али да се свакако обезбиједи потребан садржај. То се постиже давањем описних одговора на слиједеће групе питања у оцјени: 1) карактерне и интелектуалне особине и степен опћег и војничког васпитања, 2) политичка зрелост, 3) обављање дужности, 4) физичка способност, 5) остало и 6) закључак.⁴⁾ Иако се за сваку групу тражи конкретнија оцјена одређених — за личност старјешине најважнијих — елемената, ипак се онима који оцјењују оставља могућност да унесу и све друго што сматрају важним за оцјену. Осим тога, у закључку оцјене се траже конкретне констатације не само у погледу обављања садашње дужности, већ и у погледу перспектива за развој и на којој врсти дужности — за командне или штапске дужности, за научно теоретски или практичан рад, затим да ли се ради о руководиоцу „просјечних“, „испод просјечних“ или „натпросјечних квалитета“, као и конкретне приједлоге за евентуалне промјене у служби.

Оцјену дају прво и другопретпостављени старјешина, с тим што је свима вишим старјешинама остављено право да изузетно — у случају потребе — могу по службеној дужности образовати комисију која ће оцјену подврћи разматрању и ревизији. Правилником је предвиђено да другопретпостављени старјешина, након оцјењивања, враћа оцјену првопретпостављеном старјешини да оцијењеном саопћи само опћи закључак, ако је оцјена позитивна, а у цјелини ако је негативна. Оцијењени се може жалити ако сматра да оцјена не одговара стварности. У том случају трећепретпостављени старјешина образује комисију која доноси коначно рјешење. Предвиђено је да претседник комисије не може бити млађи по чину од старјешине који је дао оцјену у другом степену, а остали чланови од првопретпостављеног старјешине. Оваква надлежност у оцјењивању потпуно одговара садашњим условима, те се може очекивати да ће то придонијети не само учвршћивању старјешинских односа, него и већој објективности оцјена. То што комисија доноси коначно рјешење по жалби на оцјену не нарушава принципе старјешинства, јер комисију образује трећепретпостављени од старјешина који нијесу млађи од оних који су дали оцјену. Осим тога, ако би то право било остављено трећепретпостављеном старјешини, он врло често не би могао имати непосредан увид о потчињеном у трећем степену, те ни његово рјешење не би увијек могло бити довољно засновано. Најзад, не треба заборавити да смо све до недавно имали у првом и другом степену оцјењивање од стране команданта и комесара, а у трећем од стране комисије, тако

⁴⁾ За свршене слушаоце школа предвиђа се иста оцјена, с тим да се у њу улаже школска оцјена по предметима, док су форма и садржај оцјене за свршене слушаоце курсева и за резервне официре са војне вјежбе знатно скраћени.

да прихваћено рјешење претставља најподеснији прелаз од досадашњег система. Уосталом, овакве комисије не претстављају за армију неке неприкладне форме рјешавања таквих и сличних питања — како се то често савсим неоправдано сматра. Оне постоје и у многим армијама у којима принцип једностарјешинства никад није долазио у питање. Напротив, ако се умјешно примјене, оне могу послужити — што нам је у пуној мјери показало наше искуство — као форма правилнијег начина рјешавања таквих питања, а да се тиме не нарушавају, већ учвршћују старјешински односи.

Према Правилнику, који је већ ступио на снагу, треба одмах обавити оцјењивање цјелокупног кадра (изузев оног на школовању), без обзира када је посљедњи пут оцијенен, тако да ће се на исти начин за сав кадар добити свјежа оцјена, пошто оцјењивање није вршено релативно већ доста дуго. То ће олакшати правилније рјешавање актуелних кадровских питања, која у све новијем виду намеће живот и развој армије. Да би се овај задатак успјешно обавио и касније оцјењивање одвијало приликом свих значајнијих промјена, веома је важно да се његовом спровођењу не приступа механички, само ради извршења, већ са крајњом озбиљношћу и разумијевањем самог проблема. Зато је потребно да се темељито познаје суштина система и метода оцјењивања, садржаја и форме оцјене, а прије свега, сврхе оцјењивања. За успјех оцјењивања неопходно је да се објективно и непристрасно оцијени сваки старјешина као појединац и да се у интересу службе правилно рјешава актуелна проблематика. При томе треба полазити од стварног стања нашег кадра у појединим родовима и службама, као и у цјелини. А то значи да оцјењивање мора бити усмјерено на проналажење најсврсисходнијих рјешења у погледу индивидуалног распореда и задовољења потреба службе, имајући у виду првенствено кључне кадровске проблеме, као што су: јачање командних положаја, избор подесног кадра за чворне штапске дужности, јачање кадра у техничкој служби, разматрање квалификација за рад у органима за политичко и просвјетно васпитање, обезбјеђење функционисања мобилизациског и позадинског апарата, рјешавање проблема вишка кадра, итд., итд.

Као што се види, нови систем и метод оцјењивања умногоме се разликују од досадашњих. Они га упрошћавају, али и усавршавају и доводе у склад са садашњим степеном развоја и практичним потребама армије. Из важности питања као и начина на који их регулише, произилази да нов Правилник о оцјењивању, који је недавно прописао Државни секретар за послове Народне одбране, претставља једну од веома важних мјера за регулисање службених односа старјешинског кадра. Због тога се може очекивати да ће то придонијети ефикаснијем васпитном дјеловању у изграђивању наших старјешина, цјелисходнијем рјешавању практичних проблема и још више развити и подићи законитост у рјешавању тако осјетљиве материје као што су персонална питања, а тиме, бесумње, послужити и као средство даљњег правилног развоја старјешинског кадра наше Армије.

Генерал-мајор **КАРЕЛ ЛЕВИЧНИК**

„ИЗВЛАЧЕЊЕ АРТИЉЕРИЈСКИХ ЈЕДИНИЦА ИЗ ДРУГИХ ЕШЕЛОНА У ТОКУ ПРВЕ ДВЕ ФАЗЕ АРТНАПАДА“

У чланку под горњим насловом (види „Војно дело“ бр. 12 за 1953 годину), генерал Обрадовић износи мишљење:

1) Да артиљерију из ПГ, као ни ПТ јединице из ПТР „не треба извлачити“, а да минобацаче 82 мм „уопште не треба извлачити“.

2) Да се потребна густина артиљерије на главном правцу удара, поред осталог, може постићи „сужавањем фронта пробоја за онолико за колико се не може покрити услед немогућности „извлачења“ минобацача и артиљерије, и диференцирањем важности циљева, на тај начин што би се сваки циљ детаљно студирао и ценила његова активност не само у току пробоја предњег краја, него и у току борбе у дубини, на темељу идеје маневра и борбеног поретка својих јединица, а нарочито с обзиром на правце кретања тих јединица“.

3) „Да треба поклонити нарочиту пажњу стварању артиљерије РВК“ за добијање потребне густине артиљерије на изабраним отсесцима за пробој и без привлачења минобацача из дивизије другог ешелона корпуса и армије.

Ове закључке аутор образлаже:

1) тешкоћама које се појављују при организацији груписања и командовања извученом артиљеријом, а нарочито минобацачима, оформљеним у збирне батаљоне, за које се не предвиђају формациски штабови и средства везе;

2) незгодама у погледу везе извучене артиљерије и минобацача са њиховим матичним јединицама и њиховог враћања у те јединице;

3) њиховом изложеношћу великим губицима, који се не би могли надокнадити пре ступања матичних јединица у дејство и

4) тешкоћама попуне муницијом извучених јединица, при чему се могу појавити многи проблеми које није лако унапред уочити.

Иако је несумњиво да се при извлачењу артиљерије појављују све наведене тешкоће, ипак сматрам да оне нису непремостиве, да би се због тога требало лишити ватрене подршке коју у датој ситуацији могу дати артиљерија и минобацачи који су извучени из другог и трећег ешелона, а нарочито минобацачи 82 мм, јер се такав поступак противи начелима за употребу артиљерије. Пре свега, једно од основних начела за употребу артиљерије јесте масирање ватре. А пошто јединице, због економичности коришћења људства и материјала, имају само најнужнији број органске (формациске) артиљерије, која углавном може задовољити у одбрани, то се оне у нападним операцијама ојачавају артиљеријом и минобацачима јединица РВК, као и из јединица другог и трећег ешелона. Међутим, питање је да ли ће

дотичној оперативној јединици бити стављено на расположење до-вољно РВК јединица, односно да ли ће се моћи створити толико тих РВК јединица — како то аутор предлаже — да би се могла створити потребна густина артиљерије на изабраним отсесима и без привлачења минобацача из дивизија другог ешелона корпуса и армије. У противном случају морају се привући сва расположива средства дотичне оперативне јединице, и то водећи рачуна о претстојећим задацима јединица из којих се привремено узимају артиљерија и минобацачи. При томе треба имати у виду да су потребе у артиљерији у појединим фазама различите. Познато је на пример, да артиљерија у артиљериској припреми извршава највећи број задатака у одређеном, сразмерно кратком временском периоду, јер у тој фази треба обезбедити пешадији и тенковима заузимање објеката на које се врши јуриш и сачувати њихову снагу за дејства у дубини одбране. Зато су и потребе у артиљерији у тој фази највеће.

Сужавање фронта пробоја у циљу постизања потребне густине ватре уместо извлачења минобацача 82 мм, артиљерије ПГ и ПТ јединица, како аутор предлаже, по мом мишљењу, не може се сагласити са низом оперативно-тактичких услова, који утичу на сам избор и ширину фронта пробоја, а од којих су основни: напредовање нападаћих ешелона одговарајуће ширине и дубине зависно од организације одбране противника, рељефа и комуникативности земљишта, као и обезбеђење основне масе нападајућих јединица од бочне ватре пешадског и аутоматског наоружања.

Диференцирање важности циљева, које аутор предлаже као другу меру за постизање потребне густине ватре, ионако се већ врши при планирању свих артиљериских ватри, с тим што му се нарочита пажња поклања у периоду припреме напада. Том приликом се у појасу и на боковима планираног фронта пробоја, одређеног на основу напред изнетих услова, поново проучавају циљеви и прати њихова активност до пред сам почетак напада, па и касније, и на основу шеме циљева са њиховим карактеристикама израчунава потребна густина ватре по калибрима и одређују начини ватре, тежећи да увек буде заступљена њена економичност и потребна ефикасност. Уопште, откривање и правилна оцена циљева условљавају ефикасност артиљериских ватри, а тиме и успех артиљериског обезбеђења самог боја (операције). Борба за тај квалитет је основни задатак артиљерије у свима случајевима, без обзира на вид боја и ширину фронта.

Пошто се ширина фронта пробоја не може смањити искључиво у циљу добијања потребне густине ватре и пошто се диференцирање важности циљева ионако увек врши ради одређивања потребних калибара, густине и начина ватри, поставља се питање: да ли у случајевима када не располажемо довољним бројем артиљериских јединица ојачања треба постићи потребну густину артиљериске и минобацачке ватре извлачењем артиљериских јединица и минобацача из других и трећих ешелона, или изменити план напада, или чак и одустати од њега. При томе, по моме мишљењу, извлачење артиљериских пукова из пешадиских дивизија другог и трећег ешелона у нападу ради добијања потребне густине ватре, треба сматрати као

нормалну појаву, а извлачење минобацача, нарочито оних из пешадијских батаљона, као израз нужде.

Ако се само са РВК јединицама и извученим артиљериским пуковима не може постићи потребна густина ватре, поставља се питање: да ли би било правилно одустати од напада само због тога што минобацаче 82 мм уопште не треба извлачити, а можда ни артиљерију из ПГ и ПТ јединице и ПТР? Које су стварно главне сметње и тешкоће, због којих не би требало извлачити те јединице, односно које би мере требало предузети за олакшање извлачења и враћања артиљерије и минобацача у њихове матичне јединице?

Приликом извлачења артиљерије и минобацача из другог и трећег ешелона најважније је да се изврши добро планирање и целисходна организација груписања, командовања и веза. Из праксе бих могао тврдити да је од ових питања главно обезбеђење сигурних и непрекидних веза.

Треба имати у виду да ће се артиљерији ПГ и јединица ПТР, бар онима које су ближе предњем крају, често моћи давати ватрени задаци ради допуне ватре ПАГ-ова и ДАГ-ова, које ће извршавати са привремених ВТ, тако да у тим случајевима не би ни требало вршити неко извлачење. Њихова употреба у овом смислу је још много лакша ако су те јединице самоходне, тимпре што се овим јединицама обично дају ограничени ватрени задаци (1 до 3 даљинара, 1 до 3 угламера). Исто тако могуће је вршити и извлачење органске артиљерије из састава јединица ПГ, што онет зависи од ситуације, у првом реду од времена када се предвиђа увођење ПГ. Треба напоменути да се покретној групи, приликом њеног увођења у бој, планом предвиђа придавање артиљериских јединица из састава артиљериских група. Дакле, кад је ово могуће, онда је могуће и извлачење артиљериских јединица из састава оклопних дивизија, тимпре што су ове јединице моторизоване, односно механизоване.

Одлука за употребу ПТ јединица ПТР у првој и другој фази артиљериског напада зависи од ситуације у којој напад отпочиње. Ако се очекују непријатељски противнапади, као и евентуални испади тенковских снага, онда је боље да се ПТР не користи у друге сврхе, али то није карактеристично за напад, пошто се дејство јачих тенковских снага браниоца обично може очекивати тек у борби у дубину одбране, а не за време артиљериске припреме и подршке јурица.

Међутим, по мом мишљењу, главна маса допунских ватри у артиљериској припреми напада може се добити од минобацача 82 мм других ешелона, ако се има у виду да 18 минобацача 82 мм може покривати ватром површину од 9 ха (600/150). То показује и велики значај који су имали минобацачи 82 мм, 120 и 160 мм у нападним операцијама Совјетске армије у току Другог светског рата, јер их је било око 40—50% од укупног броја артиљериских оруђа која су привлачена за извршење пробоја, и то већим делом калибра 82 мм, дакле оних из органског састава дивизија других и трећих ешелона.¹⁾

¹⁾ Тако, на пример, однос броја минобацача 82, 120 и 160 мм према укупном броју оруђа за минобацача на 1 км фронта био је у бици код Стаљинграда

Ако се има у виду да пешадиска дивизија са 54 минобацача 82 мм може у артиљерској припреми неутралисати непријатељску живу силу у рововима на дужини од 1.800 метара са истим успехом као и скоро 6 артиљерских дивизиона, и ако се према томе у армиској нападној операцији — у артиљерској припреми — на фронт пробоја могу привући минобацачи најмање из три пешадиске дивизије, који по ватреној снази замењују око 18 артиљерских дивизиона или 6—9 артиљерских пукова, онда се тек може сагледати прави значај привлачења минобацача у фази артиљерске припреме. Ту се, дакле, ради о прилично великој количини артиљерије, тако да је, по моме мишљењу, код нас засада, па и за догледно време у будућности, боље тражити решење у томе да се организациски обезбеди савлађивање тешкоћа које се појављују при извлачењу ових јединица, него да оне због тих тешкоћа остану неангажоване, па и неактивне. Ово тим пре што минобацачи претстављају најефикасније и најрентабилније средство за тучење живе силе у рововима и што се те тешкоће углавном могу избећи или барем знатно ублажити погодним организационим мерама.

Осим тога, не сме се изгубити из вида да у току борбених дејстава могу наступити и такве ситуације када ћемо имати веома ограничене податке о распореду непријатељске живе силе и ватрених средстава и уопште о организацији непријатељске одбране и када ће се због тога на отсеку пробоја морати прибећи тучењу просторија. А то свакако изискује много већу количину артиљерије и минобацача, које нападач не може увек обезбедити само привлачењем артиљерских јединица РВК.

Враћање минобацача у састав својих пешадиских јединица свакако је везано са великим тешкоћама што се нарочито односи на батаљонске минобацаче пешадиске дивизије другог ешелона корпуса, пошто се може десити да не стигну на време приликом увођења у бој њихових матичних јединица. Насупрот томе, минобацачи пешадиских дивизија оног корпуса који се налази у другом ешелону армије готово увек ће имати довољно времена да се врате у своје јединице, тако да се у извесним случајевима могу користити чак и дуже од прве фазе артиљерског напада.

Слажем се са аутором да се при извлачењу минобацача 82 мм појављују и други проблеми који могу довести у питање њихову ефикасну употребу уколико се на време не реше. Док се артиљерски пукови могу привлачити или придавати комплетни или по дивизиодотле то није случај код минобацача 82 мм пешадиских пукова. Ту се поставља као главно питање организација груписања и командонима са својим штабовима и формационим средствима везе, која омогућавају успостављање и одржавање везе командовања и садејства,

(65 армија) — 57:123; на Донском фронту 1943 године (66 армија) — 82:116; у Уманској наступној операцији 1944 године (4 гардиска армија) — 80:150; у Јашко-кишењевској операцији августа 1944 године (57 армија 3 украјинског фронта) — 138:197; у Источно-пруској операцији 1945 године (39 армија 3 белоруског фронта) — 127:253, а код 2 армије 2 белоруског фронта — 130:258; у Берлинској операцији (3 гардиска армија 1 украјинског фронта) — 127:247.

вања, јер збирни батаљони (82 мм) немају ни свога формациског штаба ни својих формациских средстава, а минобацачки водови 82 мм пешадиских пукова немају своја средства везе. Тај проблем се не може решити груписањем минобацача 82 мм у збирни батаљон под командом начелника артиљерије једног пешадиског пука, јер он не би имао средстава за везу са појединим минобацачким водовима, ПАГ-ом и својим командантом пука. Осим тога, он би био отстрањен од својих основних функционалних дужности, а не би имао везу ни са својом матичном јединицом. С друге стране, минобацачи 82 мм који се привлаче из других ешелона имају просте и једноставне задатке. Свака чета у току артиљериске припреме извршава само један ватрени задатак — неутралисање пешадије и ватрених средстава на одређеном отсеку — при чему оне не морају да развијају неки нарочити систем осматрања, али морају имати везу са својим командантом збирног батаљона, а овај са командантом ПАГ-а, односно пешадиског пука. Због тога сматрам да се правилним решењем питања веза у исто време најбоље решава и питање употребе минобацача из других ешелона, а изгледа ми да је баш тај недостатак средстава везе углавном навео аутора да се одрекне употребе минобацача из других ешелона. Међутим, због недостатка средстава везе не би требало мењати тактику артиљерије, већ потражити начин да се успешно реши питање веза.

Да би се олакшала организована употреба минобацача 82 мм у свим приликама, по мом мишљењу, било би потребно:

1) Да се у пешадиским батаљонима оформе самосталне минобацачке чете са својим средствима везе, аналогно пуковским минобацачким батеријама 120 мм (с том разликом, што би у циљу штедње унутарња веза О-ВП могла бити телефонска).

2) Да се у пешадиским пуковима предвиде помоћници начелника артиљерије који би били задужени не само за употребу минобацача и минобацачке ватре, већ и противминобацачком делатношћу, откривањем непријатељских минобацача, утврђивањем њихових положаја и праћењем њиховог дејства.

3) Да се помоћницима начелника артиљерије пешадиског пука обезбеде радиостанице (иако би се могло рећи да је нерентабилно стално додељивање радиостаница, зато што су армиске и корпусне нападне операције доста ретке и што би се ова средства у тим случајевима користила само један до два дана, тј. за време артиљериске припреме и евентуално дан раније). Али, с друге стране, сталним додељивањем средстава везе омогућило би се да се у сваком случају и сваком виду боја обједињавају ватре више минобацачких чета из батаљона и пука у резерви. Мислим, да би се овај предлог могао оправдати упоређењем цена коштања утрошених мина у једној артиљериској припреми са ценом коштања једне радиостанице.

Код минобацача 120 мм питање везе може се лакше решити зато што свака батерија има своје радиостанице и телефонску везу, тако да се могу користити средства везе подручне батерије или се од три батерије могу оформити две, а од треће користити средства везе

за везу унутар збирног дивизиона, са претпостављеним артиљерским старешином и матичним јединицама. Због тога за збирни дивизион 120 мм нису неопходна стална посебна средства везе, нити је неопходно постављање помоћника начелника артиљерије дивизије за минобацачку делатност, јер би збирним дивизионом од 12 минобацача 120 мм могао да командује један од помоћника начелника артиљерије дивизије. Тиме би се омогућила не само организација збирних батаљона и дивизиона у случајевима упућивања минобацача из других и трећих ешелона у први, већ и маневар путањама и концентрација ватри органских минобацача 82 мм у оквиру свога пешадиског пука, евентуално — но то свакако ређе — и минобацача 120 мм у оквиру своје дивизије. Тиме би био решен и други проблем, наиме, веза извучених минобацача са својим матичним јединицама и омогућено предузимање мера у циљу олакшања повратка ових јединица у своје матичне јединице.

Било би корисно да се минобацачке чете приликом извлачења транспортују камионима, а не коњима, чиме би се повећала брзина долажења и враћања и смањиле дужине њихових колона.

Као разлог да минобацаче не треба извлачити наводе се и губици које би претрпеле извучене јединице, чиме би биле смањене и борбене способности оних батаљона и пукова из којих су ти минобацачи извучени. Међутим, искуство је показало да су се баш минобацачи добро заклањали (захваљујући својим стрмим путањама) и да су због тога трпели далеко мање губитке од свих осталих артиљерских оруђа. Осим тога, они се због своје сразмерно просте конструкције и мале тежине могу лакше и брже замењивати од ма ког другог артиљерског наоружања, а све то, по моме мишљењу, иде у прилог могућности извлачења минобацача из других ешелона.

Неоспорна је чињеница да попуна и дотур муниције у свакој офанзивној операцији изазивају веома сложено планирање и много транспортних средстава. Међутим, кад је једном устала група артиљерије и минобацача и кад су планирани ватрени задаци група, онда команда која изводи операцију самим тим има задатак да обезбеди све учествујуће јединице у потребним количинама и асортиманом муниције која ће се утрошити у току артиљерског напада, а то значи да се и за јединице које се извлаче из других и трећих ешелона предвиђа и припрема на ватреним положајима или у њиховој близини целокупна муниција коју ће оне утрошити у артиљерском нападу. Према томе, те јединице не троше муницију коју носе собом (тј. свој борбени комплет) зато да би увек биле спремне за извршење ватрених задатака за рачун својих матичних јединица.

У овом осврту желео сам нарочито да истакнем потребу формирања минобацачких чета са властитим средствима везе. То би омогућило брже и гипкије командовање, а тиме би се знатно повећала ефикасност минобацачких ватри. Осим тога, минобацачке јединице би се могле увек благовремено обавештавати о покрету својих матичних група. На тај начин оне би могле од њих примати ватрене задатке и преносити ватру без губљења времена због нејасне ситуације или немања сигурних података о положају и месту властитих група.

OPERACIJA »TOUCHDOWN«

Operacija *Touchdown* bila je jedna od poslednjih većih ofanziva snaga Ujedinjene komande u Koreji. Pored ostalih jedinica, u njoj je učestvovala i 2 američka pešadiska divizija — u zauzimanju grebena Hartbrek i Kim Il Sung.

Članak koji ovde donosimo u izvodu, napisao je potpukovnik Kreven, koji je u svojstvu komandanta 3 bataljona 23 puka pomenute divizije učestvovao u operaciji i dobrim delom sa svoje osmatračnice pratio njen razvoj dejstva. Uzet u celini, članak je interesantan, a naročito njegov deo koji se odnosi na plan i pripreme komandanta divizije za napad.

*

Operacija *Touchdown*, koja je trajala u vremenu od 5 do 15 oktobra 1951, predstavlja kulminaciju neprekidnih borbi od sto dana koje je vodila 2 američka pešadiska divizija. Rat u Koreji nije bio završen 15 oktobra 1951, kada je Hartbrek bio zauzet, ali je, s obzirom na strategisku važnost ovih položaja, njihovo zauzimanje za ljudstvo ove divizije značilo i završetak rata, jer su upravo odmah posle toga otpočeli pregovori za primirje. Borbe su vođene i posle tog vremena, ali su one imale lokalni karakter i linija fronta 8 armije, za dve godine, koliko su trajali pregovori o primirju, ostala je uglavnom ista.

U proleće 1951 godine, kineske i severnokorejske snage uspele su upotrebom jakih rezervi, da odbace 8 armiju prema jugu. Međutim, do kraja leta su snage UN dobile potrebna pojačanja i uspele ne samo da zaustave njihovo nadiranje, već i da pređu u snažan protivudar.

U toku septembra je 2 pešadiska divizija vršila slabije napade sa ograničenim ciljem — snagama ne jačim od bataljona — na jako ispresecane položaje u rejonu k 931 i 851 (vidi skicu). Međutim, svi pokušaji da se zauzmu pomenuti položaji ostali su bez uspeha. Protivnik se uporno branio i dobro organizovao za odbranu, izgradivši veliki broj veoma jakih i dobro postavljenih fortifikacionih objekata. Imao je i veliki broj skloništa, od kojih su neka mogla da prime i po 1.000 ljudi, tj. skoro čitav severnokorejski puk. Skoro se svaki napad obično završavao ovako: kada bi artiljerija i avijacija Ujedinjene komande izvršile prenos vatre u dubinu neprijateljskog položaja, kako bi se omogućilo sopstvenim jedinicama da pređu na juriš, protivnik bi napuštao svoja skloništa, posedao položaje i bunkere i dejtvoovao jakom vatrom streljačkog naoružanja, minobacačima i ručnim bombama. Tako, dok su savlađivale poslednjih 300 do 400 m, krećući se uz gole vrhove, jedinice Ujedinjene komande su bile redovno izložene snažnoj i bliskoj vatri i trpele velike gubitke. Pisac naročito ističe da je neprijatelj redovno imao veliki broj vešto postavljenih i kamufliranih bunkera, koje je veoma često menjao.

Bilo je skoro nemoguće postići iznenađenje. Sve takve napade sa ograničenim ciljem i izvedene slabijim snagama, neprijatelj je redovno uspevao da onemogući, ali je prema frontu divizije bilo važnih položaja koje je po svaku cenu trebalo zauzeti. Greben Pančboul je bio važan i već je bio zauzet. Preostalo je još da se zauzme greben Hartbrek (k 983 — k 894 — k 931 — k 851).

Krajem septembra bio je postavljen novi komandant divizije. Načelnik Operativnog oteka upoznao ga je sa situacijom i ukratko mu izložio borbeni redak divizije: 9 pešadiski puk — na levom krilu; 23 pešadiski puk, u čijem je sastavu bio i jedan francuski dobrovoljački bataljon — u centru i 38 pešadiski puk — u rezervi. Zatim mu je objasnio da su nedavno 9 i 38 puk vodili teške borbe oko zauzimanja položaja Bladi i Ridž i Pančboul i da je zbog toga 23 pešadiskom puku, kao svežijem, dodeljen zadatak da zauzme k 931 i k 851, koje dominiraju dolinom

od strategijske važnosti Mundung-ni (sa leve strane) i dolinom Sate-ri (sa desne strane). — Vidi skicu na strani 72.

Načelnik Obaveštajnog oteka izvestio je komandanta da brojno stanje neprijateljskih snaga ispred divizije iznosi oko 36.000 vojnika, formiranih u dva korpusa. On je takođe podvukao da je zemljište veoma ispresecano. Skrenuo mu je pažnju na važnost grebena koji se proteže od k 894 preko k 931 u pravcu k 851 — da je uzak, kameniti i da dominira dolinom Mundung-ni, prema zapadu i dolinom Sate-ri, prema istoku. U dolini Mundung-ni neprijatelj je preko dana prikrivao znatne snage u jednom starom napuštenom rudniku. Neprijatelj je dolinu Sate-ri koristio za dovlačenje potreba svojim jedinicama na položajima duž grebena Hartbrek. U svom daljem izlaganju načelnik je isto tako izneo da je neprijatelj izgradio veliki broj bunkera od drveta, kamena i zemlje i da ih je teško uništiti, pa čak i neposrednim pogocima artiljerijskih zrna. Po njegovom mišljenju, iz tako jakih bunkera neprijatelj je mogao biti isteran jedino upotrebom plamena i borbom prsa u prsa.

Odmah posle primljenog izveštaja, novi komandant je obišao jedinice na frontu. U cilju izvidanja, on je izvršio i nekoliko letova avionom i proučio je zemljište sa svih strana. Bilo mu je rečeno da je zemljište nepogodno za upotrebu tenkova, a to bi bilo možda jedina mogućnost za postizanje iznenađenja.

Komandant je uvideo važnost upotrebe tenkova pod takvim okolnostima, tj. da bi njihovom upotrebom postigao iznenađenje, a time i željeni efekat. Stoga je načelnika inžinjerije divizije upitao za mišljenje da li postoji mogućnost da se put duž reke Suipčon dotera do te mere da se njime mogu kretati tenkovi M4. Takođe mu je skrenuo pažnju da to ne bi bilo nekoliko tenkova, već čitav divizijski — 72 tenkovski bataljon. Posle nekoliko dana, načelnik inžinjerije ga je izvestio da bi zadatak bio težak, ali da bi ga on ipak mogao izvršiti, ako bi mu se pružilo dovoljno vremena i efikasna vatrena podrška u toku izvođenja radova.

Komandant divizije, čvrsto rešen da na svom delu fronta izbori uspeh, podneo je komandantu 10 korpusa svoj plan o pretstojećem dejstvu. Planom se predviđalo da se napad izvrši jednovremeno sa sva tri pešadiska puka, uz podršku celokupne divizijske artiljerije i u tesnom sadejstvu sa 72 tenkovskim bataljonom, koji bi se kretao dolinom Mundung-ni, kao i jednim specijalnim odredom tenkova i pešadije, koji bi se kretao dolinom Sate-ri. Komandant korpusa je odobrio plan i čitavu operaciju nazvao je *Touchdown*. Na zahtev komandanta divizije, bilo je odlučeno da napad počne 5 oktobra, u 21. 00 čas.

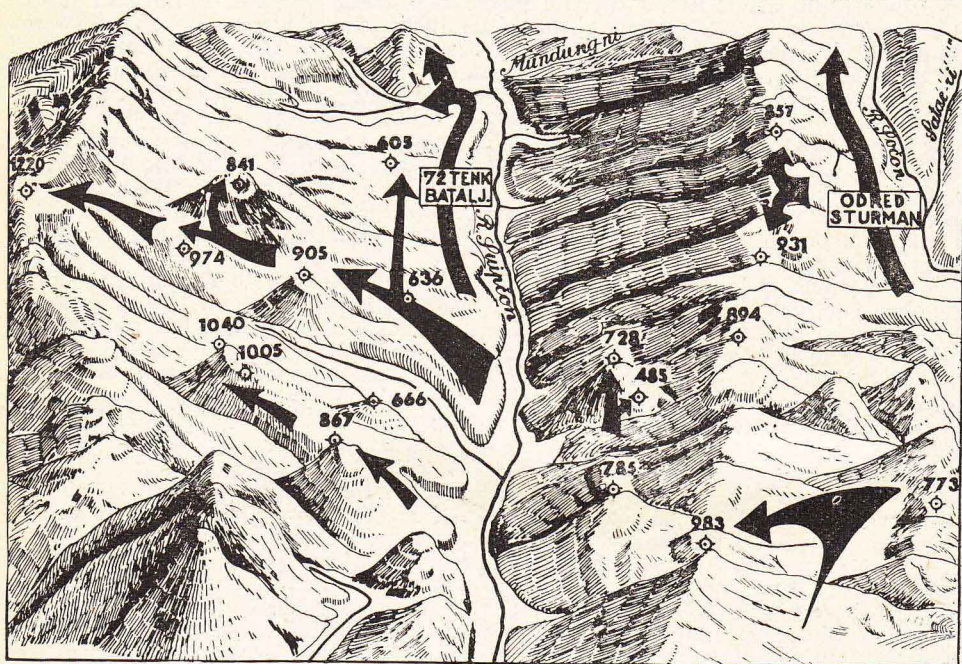
Odlukom komandanta divizije, koju je doneo 1 oktobra, bio je predviđen sledeći borbena poredak: 9 pešadiski puk da napada duž leve granice divizije, sa zadatkom da zauzme kote: 867, 666, 1005 i 1040; 38 pešadiski puk u rezervi, s tim da u pogodnoj situaciji pređe u napad, sa zadatkom da zauzme kote 485 i 728, i da potom bude u pripravnosti za zauzimanje k 636, 605, 905, 974, 841 i 1220 (greben Kim Il Sung); jednovremeno sa dejstvom pomenutih pukova, 23 pešadiski puk, sastava četiri bataljona, da pređe u napad i zauzme k 931 i 851. 9 pešadiski puk je u ranijim borbama već bio zauzeo k 894.

Napad je idejno i vremenski otpočeo tačno po predviđenom planu. Pored pešadiskih pukova i artiljerije, u napadu su učestvovali svi tenkovi divizije.

Kao što je već rečeno, načelniku inžinjerije bilo je naređeno da put dolinom Mundung-ni osposobi za kretanje tenkova. Inžinjerci su morali da prošire put — tamo gde je bio uzak, ili da izrade novi — tamo gde je postojeći bio neupotrebljiv. Neprijatelj je, međutim, računao da put uopšte nije upotrebljiv za tenkove, zbog čega će i iznenađenje biti veliko. Ipak, radi svake sigurnosti, on je na pogodnim mestima duž puta postavio protivtenkovske mine.

Komandant divizije je svojim potčinjenima dao ovakvu prognozu ostvarenja plana za ovu akciju: napad će se izvršiti jednovremeno sa sva tri pešadiska puka, zbog čega neprijatelj neće biti u stanju da ostvari jaku koncentraciju vatre, a naročito ne minobacačima. Kada već napad bude u toku, neprijatelj neće biti u stanju da pomera svoje rezerve sa oteka na otek, pošto će svi oni biti podjednako ugroženi. Tenkovi će biti odgovor i protivmera neprijateljskoj sposobnosti i umešnosti da »mirno čeka u svojim bunkerima« sve do nailaska Ujedinjene komande.

Na desnom krilu je 23 pešadiski puk formirao jedan specijalni odred oč tenkova i pešadije, koji će dejstvovati relativno dobrim putem. Odred je dobio naziv *Sturman* — po imenu svoga komandanta. Planom je bilo predviđeno da on

otpočne dejstvo duž doline Sate-ri nešto ranije od predviđenog vremena za opšti napad — još 3 oktobra. Njegov osnovni zadatak je bio da dejstvom iz tenkovskih topova uništi bunke na zadnjem nagibu grebena zapadno od doline Sate-ri i, kada otpočne opšti napad sopstvene pešadije, da neprijateljskoj pešadiji onemogućiti otvaranje vatre.

Na suprotnom, levom krilu borbenog poretka divizije, bilo je predviđeno da pešadija, a naročito iz sastava 38 pešadiskog puka, štiti inženjere u podešavanju puta za kretanje tenkova. Ali će zato 72 tenkovski bataljon, kada put bude gotov i bataljon krene u napad, svojom vatrom podržati napad oba pešadiska puka — 38 i 9 — i posrednim putem olakšati napad odreda *Sturman*.

Komandant divizije je svojim potčinjenim komandantima stavio na raspoloženje pet dana za pripreme. Kasniji razvoj događaja je pokazao da su solidno izvedene pripreme bile opravdane — spasen je veliki broj života, a zadatak je ipak bio izvršen.

Uz najracionalnije korišćenje i poslednjeg vozila, dovučene su do 5 oktobra znatne količine raznih potreba za pretstojećú operaciju.

Da bi obezbedio što celishodniju upotrebu vatrenih sredstava, komandant divizije je naredio komandantima bataljona i divizionu da mu dostave što detaljnije planove o upotrebi svojih sredstava, uključujući tu i tenkove.

Za napad na k 931 — koju je u više mahova pokušao da zauzme u toku poslednja 22 dana, komandant 23 pešadiskog puka je odredio dva bataljona. On je predvideo sledeću upotrebu bataljona: 1 bataljon, na položajima severno i istočno od objekta napada, demonstrativno će napadati k 851; francuski dobrovoljački bataljon, sa položaja na uskom grebenu koji vodi u pravcu čuke severno od k 931, nizom lažnih napada privući će pažnju neprijatelja, ali će stvarni napad izvršiti tek 6 oktobra u zoru, sa zadatkom da zauzme čuku severno od objekta napada;

2 bataljon, na položajima južno od objekta napada, izvršice napad na čuku južno; 3 bataljon, kojim je komandovao sam pisac članka, bio je u rezervi, s tim da do određenog vremena za napad izbije u visini k 894.

Posle tako detaljno pripremljenih planova, komandanti bataljona su imali da preduzmu sve potrebne mere kako bi njihove jedinice bile što bolje pripremljene za pretstojeći napad. Pisac članka ističe da je ljudstvo njegovog bataljona bilo obučeno u vođenju borbi noću. Ali, teškoća je ipak bilo. Trebalo je blagovremeno izvršiti popunu u ljudstvu i materijalu i ljude psihološki pripremiti za akciju tako velikih razmera, za razliku od ranijih koje su se izvodile manjim snagama i sa ograničenim ciljem.

U svom daljem izlaganju, pisac članka, prirodno, pretežno iznosi dejstvo svoga 3 bataljona, kao i ostalih bataljona svoga 23 puka, a dejstvo ostalih pukova manje, jer je zemljište bilo jako ispresecano i retko je kad mogao detaljno da prati razvoj njihovih dejstava.

Komandant 3 bataljona, pošto je svim svojim oficirima objasnio plan napada, naredio im je da ostatak toga dana (3 oktobar), noć i sledeći dan (D-1), iskoriste za pripremu i izvođenje vežbi na sličnom zemljištu i sa istim borbenim poretom kakvi se predviđaju planom napada.

Razume se, izvođenje ovih vežbi je bilo moguće zahvaljujući tome što se raspolagalo sa dovoljno vremena. Na kraju — posle završenih vežbi — svaki je vojnik tačno znao svoje mesto u borbenom rasporedu — ko je ispred njega, pozadi, levo i desno.

4 oktobra je komandant 3 bataljona, u pratnji jedne ojačane izviđačke grupe, pošao u izvidanje sa zadatkom da izabere pogodan polazni položaj za napad. Tom prilikom je komandirima četa pružio naknadna objašnjenja, koja ranije nije bio u stanju da im pruži. Bile su izrađene skice zemljišta, koje su poslužile za dalje proučavanje situacije i zadatka, kao i za upoznavanje ljudstva. Predviđene noćne vežbe bile su završene. Svaki komandir voda i svaki podoficir izvestio je da mu je plan napada u svemu jasan i da je s njim upoznat i poslednji njegov vojnik. Četama je bilo naređeno da 5 oktobra, odmah posle pada mraka, krenu ka svojim polaznim položajima. Ovog puta će se način izvođenja napada potpuno razlikovati od dosadašnjih. U napad će jednovremeno krenuti čitava divizija i, što je najglavnije, uz jaku podršku u tenkova: na desnom krilu — odreda *Sturman*, a u sredini — 72 tenkovskog bataljona.

Pre početka napada izvršena je jaka artiljeriska priprema. Stupili su u dejstvo i avioni — bacali su napalm bombe, gađali raketnim zrnima i mitraljirali neprijateljske položaje.

9 pešadiski puk je krenuo u napad u pravcu k 867. 38 pešadiski puk, koji je neposredno pre početka opšteg napada uspeo da zauzme k 485, skoro je bez ikakvog otpora zauzeo k 728. 38 pešadiski puk je nastupao u pravcu grebena Kim II Sung, te je sa zauzetih položaja mogao vatrom da podržava inženjerce koji su i dalje radili na uređenju puta za kretanje tenkova.

Tačno u 21.00 čas čete L i K (iz sastava 3 bataljona 23 puka) prešle su u napad. Sa svih strana se čula vatra, a naročito kлокotanje mitraljeza. Do 23 časa objekti napada još nisu bili zauzeti, ali se situacija, na osnovu izveštaja koji su pristizali svakih pola časa, povoljno razvijala. Neprijatelj je snažno dejstvovao iz celokupnog svog naoružanja — artiljeriskog, streljačkog i ručnim bombama, — ali je, zbog napada duž čitave širine fronta, bio prinuđen da rastura svoju vatru, te nije postizao željeni efekat. U 23.45 četa K izbila je na greben i tačno po planu skrenula ulevo. To joj je omogućilo da izvrši napad na neprijatelja s leđa. Uskoro je na greben izbila i četa L i skrenula udesno prema objektu napada. Odmah posle ponoći, četa K je iznenadila jednu neprijateljsku jedinicu, ali je posle toga potpala pod veoma jaku vatru. Međutim, ona je ipak produžila sa nastupanjem. U toku daljeg dejstva stupili su u akciju i bacači plamena. Do 3.00 bataljon je izbio na čuku južno od k 931. Ubrzo je neprijatelj izvršio protivnapad, ali je bio odbačen. Posle svanuća, 3 i francuski bataljon zauzeli su k 931 i produžili sa napadom na čuku severno od kote. Potom je komandant 3 bataljona preneo svoju osmatračnicu na k 931.

U svom daljem izlaganju pisac iznosi ono što je mogao da vidi sa svoje osmatračnice. Sledećeg dana jedinice 9 puka zauzele su k 867, a jedinice 38 puka k 728. Desno je osmatrao uspešno dejstvo odreda *Sturman*, koji je tukao položaje na k 851.

38 puk je svojim uspešnim napredovanjem, omogućavao inžinjercima izvođenje radova na putu duž doline Mundung-ni. U međuvremenu se i 72 tenkovski bataljon pripremao da pređe u napad. Komandant bataljona je sa svoje osmatračnice video kako je 2 bataljon 9 puka prošao kroz borbeni poredak 8 južnokorejske divizije i zauzeo k 1024, obezbedivši time levi bok svoje divizije. Potom su i ostali bataljoni puka zauzeli k 1005 i 1040. Time su bile stvorene mogućnosti da 38 puk zauzme k 636 i 605. Napadnut duž čitave širine fronta, neprijatelj je pružao ogorčen otpor i nastojao da zaustavi napredovanje pešadiskih bataljona i odreda *Sturman*. Da bi situacija po neprijatelja bila još gora, ubrzo je stupio u dejstvo i 72 tenkovski bataljon.

10 oktobra put je bio otvoren za prolaz tenkova. U 8.30 časova, čim se magla podigla, tenkovi su krenuli u napad. U početku su se kretali oprezno i sporo. Ali su ubrzo, kad se neprijatelj počeo povlačiti, povećali brzinu kretanja i neprijatelju naneli velike gubitke. Nosili su i tenkovski desant — četvu L 38 puka i jedan inžinjeriski vod. Padom mraka i pošto su ostavili desant na planom predviđenom mestu, tenkovi su se povukli iza linije prednjih delova; samo je jedan tenk bio uništen. U toku noći je neprijatelj postavio veliki broj mina na putu Mundung-ni. Sutradan, 11 oktobra, kada su tenkovi ponovo prešli u napad, neprijatelj ih je tukao snažnom artiljeriskom i minobacačkom vatrom. Ali su se tenkovi, podržani vatrom pešadije sa okolnih čuka, uspešno probijali, te su čak neki izbili oko 6,5 km iza naselja Mundung-ni. Oni su se međusobno podržavali kako bi nadoknadili podršku pešadije. Zbog nedostatka pogodnih ciljeva, ubrzo se ceo tenkovski bataljon vratio u dolinu Mundung-ni, odakle je vatrom podržavao pešadiske pukove.

U međuvremenu — do 12 oktobra — 38 puk je vodio borbu za k 1200, osvajajući čuku po čuku, dok je 23 puk zauzeo k 851 tek 13 oktobra u 6.30. Time je, posle 30 dana i 29 noći neprekidnih borbi, greben Hartbrek bio u rukama 8 armije, koja ga je zadržala sve do kraja rata. Sledećeg dana, 14 oktobra, 1 bataljon 38 puka krenuo je u napad na k 1220. Po podne, od 15 časova, izbio je do na nekoliko stotina metara ispod vrha. Noć je sprečila dalji napad. Sledećeg jutra, 15 oktobra, poslednjeg dana operacije *Touchdown*, 3 bataljon 38 puka prošao je kroz borbeni poredak 1 bataljona i zauzeo samu kotu 1220.

*

Obostrani gubici bili su veoma visoki, a naročito na strani Kineza i Severnokorejaca. Tako je 2 divizija u borbama za Hartbrek imala 1.657 gubitaka, a za greben Kim Il Sung (k 1220) — 1.524, dok je utrošak municije u prvom slučaju iznosio 229.724, a u drugom 266.857 metaka. Kinezi i Severnokorejci su prilikom borbi za Hartbrek imali gubitaka — 9.547, a za greben Kim Il Sung (k 1220) — 11.781.

Na kraju svog izlaganja pisac izvodi sledeće zaključke:

Ova operacija je još jednom potvrdila da se plan dejstva, bez obzira na njegovu složenost, može i mora saopštiti na što prostiji način, kako bi svakom starišini i poslednjem vojniku bio potpuno jasan.

Svakoj jedinici se mora sasvim jasno postaviti njen zadatak s tim da joj se ostavi mogućnost inicijative.

Komandanti bataljona mogu najuspešnije dejstvovati ako im komandant puka pruži potrebnu slobodu u radu i ako što manje menja svoj prvobitni plan.

Kad god je moguće, diviziji i njenim potčinjenim jedinicama treba obezbediti dovoljno vremena za izvođenje priprema; 2 pešadiska divizija imala je pet dragocenih dana i to joj je omogućilo da zadatak uspešno izvrši.

Strah od noćnih borbi već pripada prošlosti; ova operacija je još jednom potvrdila da pešadija može uspešno da napada i noću.

Operacija je još jednom podvukla potrebu za što tešnjim sadejstvom tenkova i pešadije, kao i važnost jedinica združenih od tenkova i pešadije, koje se, pored ostalog, odlikuju i jakom udarnom snagom.

T. L.

(US Army Combat Forces Journal, decembar 1953)

IZ INOSTRANIH ARMIIJA

SEVEROATLANTSKI PAKT I ODBRANA EVROPE

NOVI IZGLEDI NATO-a

Poznati vojni komentator Njujork Tajmsa, Hanson Boldvin, napisao je članak o novim izgledima NATO-a, koji donosimo u izvodu.

Nedavno zasedanje Saveta Organizacije Severoatlantskog pakta, u Parizu, potvrdilo je ono što se odavno pretpostavljalo — da će atlantske savezničke snage, kao i oružane snage SAD, dobiti iz osnova nov izgled. Nove smernice američke vojne politike — redukcija vojnog budžeta, smanjenje stalnog kadra i revizija opšte procene sovjetskih snaga i najzad, povećanje uloge vazduhoplovstva i zamena izvesnog ljudstva pomoću atomskih i drugih novih oružja — sve to pretstavlja faktore od velike važnosti za Zapadnu Evropu.

Ove tendencije, prema autoru članka, delom pretstavljaju rezultat neke vrste nove doktrine priprema za »dugoročno potiskivanje«, umesto trenutnog dejstva, a delom sastavni deo dominantne želje za: redukcijom vojnih troškova.

Iz rezultata pariskog zasedanja mogu se izvući sledeći jasni zaključci: pre svega, najvažnije je to da neće više biti nikakvog osetnog kvantitativnog povećanja kopnenih snaga, izuzimajući problem naoružavanja Nemačke. Od Severnog Rta do Izmira sada ima približno oko 70 — 80 divizija čije se snage nalaze ili pod oružjem, ili mogu biti mobilisane u roku od 30 dana po otpočinjanju neprijateljstava. Pored toga, postoji još 15 — 25 rezervnih divizija (uključujući teritorijalne divizije u V. Britaniji) koje se nalaze u stanju nedovoljne popunjenosti u ljudstvu ili starešinskom kadru i koje mogu biti gotove tek u roku koji prelazi 30 dana od dana D.

Sadašnje aktivne divizije. — Od celokupnog broja od oko 90 različitih divizija (neke od njih postoje još uvek samo na papiru), pod oružjem nema više od 30 divizija koje bi bile odmah sposobne za odbranu Severne, Centralne i Južne Evrope. U Jugoistočnoj Evropi, 10 slabijih malih grčkih divizija i 15 — 22 turske divizije različite jačine i kvaliteta, nalaze se pod oružjem — u stanju bojne gotovosti, ali su one ograničene na odbranu svojih sopstvenih teritorija.

Od 30 divizija koje bi bile odmah sposobne za odbranu Severne, Centralne i Južne Evrope, SAD su dale ekvivalent koji prelazi jačinu od 6 divizija. Pariska konferencija je potvrdila da ovaj broj neće biti povećan, sem u slučaju rata. Možda će sadašnjim američkim snagama u Evropi biti dodate neke specijalne jedinice i trupe za podršku, ali će smanjivanje ljudstva štabova, pomoćnih jedinica i službi svakako dovesti do redukcije brojnog stanja.

Autor članka naglašava da je Pariska konferencija takođe jasno pokazala da je skoro kod svih zemalja — članica Atlantskog pakta, gornja granica jačine aktivnih kopnenih snaga približno već dostignuta. Međutim, predviđa se produžetak napora i progressa na drugom polju. Planirano je povećanje borbene gotovosti rezervnih divizija, kao i jedinica za podršku i snabdevanje. Treba, takođe, da dođe do poboljšanja kvaliteta naoružanja, obuke i komandovanja i najzad, i do skromnog ali definitivnog poboljšanja u kvalitetu i kvantitetu vazduhoplovnih i pomorskih snaga, kao i u uvođenju atomskog naoružanja. Sve to treba da dovede do opšteg povećanja borbene efikasnosti snaga Atlantskog saveza, ali još uvek ne do onog nivoa kao što se to nekada zamišljalo.

Međutim, autor naglašava da i ova skromna poboljšanja mogu biti ugrožena izvesnim perspektivama sutrašnjice. Nestašica dolara i ekonomski pritisak, aveti koje su se nadnosile nad mnogim diskusijama u Parizu, mogu ugroziti čak i duži ostanak na nivou sadašnje jačine snaga. Naprimer, ko će omogućiti zamenu i nabavku rezervnih delova za kamione, tenkove i avione kojima su SAD snabdjele Evropu? Američki program vojne pomoći bio je prvobitno izgrađen na pretpostavci da će njegovo trajanje izvesnog dana biti završeno. Međutim, datum ukidanja toga programa sve se više odlaže.

Male zemlje pozdravljaju smanjenje vojnih troškova. — Mnoge od evropskih malih zemalja, kao što je, naprimer, Holandija, smatraju da mora doći do smanjenja tekućih troškova za odbranu i tvrde da ne mogu održati planirani nivo snaga bez neograničenog produženja dolarske pomoći. Druge zemlje, kao Turska, raspolažu suviše malim industriskim kapacitetom da bi mogle same da proizvode pomenuti materijal i rezervne delove, kao i slabim deviznim sredstvima da bi mogle takvu kupovinu da izvrše u SAD ili u Britaniji.

Hanson Boldvin završava svoj članak zaključkom da se iz diskusija na Pariskoj konferenciji sasvim jasno vidi da se izvesna dugoročna ravnoteža snaga u Evropi ne može postići bez ponovnog naoružavanja Nemačke. Stoga se »začarani krug« u kome se vrti Atlantski savez ponovo zatvorio.

(The New York Times, 18 decembar 1953)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

IDENTIFIKACIJA TENKOVA U TOKU OBUKE

Kada je 70 američki tenkovski bataljon stigao na ostrvo Hokaido (Japan) iz Koreje, bilo je utvrđeno da izvesne metode za identifikaciju tenka, koje su bile primenjivane u borbi, nisu mogle biti upotrebljene pri obuci, pošto je prostorija za izvođenje vežbi, čak i na talasastom zemljištu, imala vrlo malo povoljnih osmatračnica.

Osmatračnice nisu toliko potrebne kada se izvodi obuka sa odeljenjima i vodovima, pri čemu su u pitanju kratka ostojanja i ograničeni ciljevi. Međutim, kada se izvodi obuka sa jedinicama jačine čete ili bataljona, osmatračnice su potrebne — za kontrolu svakog voda i svake čete. Stoga su Amerikanci pribegli upotrebi lakog aviona i kula za osmatranje. No, identifikacija tenkova iz vazduha i sa dugih ostojanja postala je sada problem.

U toku obuke, kao i same borbe, naravno, neophodno je imati mogućnost za identifikaciju svakog pojedinog tenka, kao i voda, ili čete, da bi se znalo da li se oni nalaze na pravilnom mestu i da li izvršavaju svoj deo napadnog zadatka. Bilo je više predloga za identifikaciju tenkova, od kojih se dole izneti način pokazao kao najefikasniji, najsigurniji i najprostiji. Ova uprošćenost je od velikog značaja za sadejstvo pešadije i tenkovskih delova, pošto je sistem pristupačan celokupnom ljudstvu. Znaci za identifikaciju se nalaze sa svake strane tenkovske kupole i predstavljaju krugove prečnika oko 0,5 m, sa ovim oznakama:

— identifikacija četa vrši se bojama: crvenom — za prvu, plavom — za drugu, žutom — za treću i zelenom — za štabnu i komandnu četu;

— kod vodova u okviru jedne čete, identifikacija se vrši ucrtavanjem sledećih oznaka — na podlozi belo obojenog kruga: krug — za 1 vod; krst — za 2 vod, trougao — za 3 vod i romb — za 4 vod;

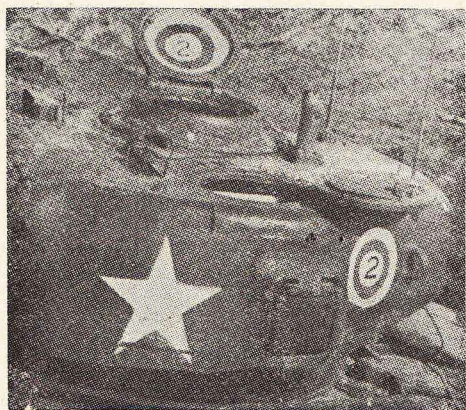
— identifikacija tenkova u svakom pojedinom vodu vrši se upisivanjem broja (1, 2, 3, 4 i 5) unutar same oznake, koji označava broj tenka u vodu;

— tenk komandira čete markiran je krugom odgovarajuće boje, bez broja;

— tenk zamenika komandira čete označava se krstom, bez broja.

Ove oznake i boje mogu se ugledati sa velikih ostojanja i identifikovati dogledom sa aviona za vezu; one su vrlo korisne za komandira voda i čete, kao i komandanta bataljona — za kontrolisanje njihovih jedinica. Komandir, pomoću

njih, istog trenutka saznaje koji je od tenkova zalutao, ili izašao iz rasporeda, i može intervenisati radijem.

Sl. 1 — Drugi tenk 1 voda. Oznaka na poklopcu označava da tenk pripada 1 odeljenju voda

Za bolju kontrolu iz vazduha, poklopac na tenkovskoj kupoli obojen je iznutra istom oznakom, ili oznakom odeljenja u okviru voda. Ako se oznaka nalazi na poklopcu komandira tenka, ona pokazuje tenk 1 odeljenja voda, a ako se

Sl. 2 — Peti tenk 4 voda

Sl. 3 — Treći tenk 3 voda

Sl. 4 — Treći tenk 2 voda

nalazi na poklopcu za municiju, pokazuje 2 odeljenje. U borbi, poklopac se zatvara ili se oznaka pokriva, da ne bi došlo do identifikacije od strane neprijatelja.

Kao što je rečeno, prednji sistem identifikacije tenkova ne samo što koristi starešini tenkovske jedinice, već pomaže i pešadiskom starešini u brznoj identifikaciji tenkova koji su mu specijalno dodeljeni za podršku. Dok prašina i blato brzo zamažuju četni broj na trupu tenka, oznake na kupolama ostaju uvek jasne.

(US Army Combat Forces Journal, novembar 1953)

NOVI SISTEM OBUKE VOJNIKA U SAD

U 4 američkoj armiji je svaki vojnik obveznik, bez izuzetka, prošao kroz obuku za vojnika — borca. Prema novom sistemu osnovne obuke, svi vojnici moraju biti sposobni za borbu u slučaju hitne potrebe, bez obzira na svoje redovne dužnosti. Vojni obveznici idu neposredno u jedan kombinovani prijemni i nastavni centar, bilo u logoru Čafi, ili u Fort Blisu, gde prolaze kroz osmonedeljnu osnovnu obuku. Ovaj novi sistem ne samo što daje bolje obučenog vojnika, već i otstranjuje raniji gubitak vremena u putovanju iz prijemnog — u nastavni centar.

Kada vojnik napusti logor za obuku, on je kvalifikovan za dužnosti u nekoj borbenoj jedinici, ili za dopunsku obuku za specijalistu. Bez obzira na njegovu buduću službu on je, ako bude pozvan da se bori, za to obučen. Svaki vojnik se obučava u rukovanju i gađanju ličnim oružjem, kao što su puška i karabin, i oruđima sa posadom, napr. mitraljezom. On se obučava i u punjenju i gađanju minobacača za zaustavljanje neprijateljskih tenkova. Upotreba ručne bombe i obuka u dejstvu bajonetom priprema vojnika za eventualnu blisku borbu. Dalje, vojnik se obučava i u borbi po naseljenim mestima, u načinu savladivanja terena pod vatrom mitraljeza. Najzad, vojnik se privikava na svetlost i zvuk eksplozija i art. vatre. U tom smislu postoje kursevi za obučavanje i privikavanje vojnika na prilike (izgled i zvuk) koje vladaju na bojištu (*Battle Indocrination Courses*).

Kao baza za organizaciju i razvoj novih nastavnih kurseva poslužila su iskustva iz Drugog svetskog rata i Koreje. S obzirom da je u prošlim ratovima postojala opšta nenaviknutost na noćne borbe, novi program obuke obraća naročitu pažnju na pravilnu tehniku osmatranja i gađanja noću. Treća od praktičnih vežbi na terenu izvodi se noću. Vojnici se obučavaju i protiv gerilskih dejstava i infiltracije. Čini se sve što je potrebno da se novi vojnik obuči u samostalnoj borbi i fizički što više očvrstne.

Na svim ovim kursovima čine se napori da se nastava i obuka što više izvode praktično, a ne teoriski. U toku poslednje faze osnovne obuke, vojnik se stavlja na razne probe; kada obuka bude završena, svaki vojnik se dodeljuje nekoj jedinici, ili se šalje u školu — prema svojoj klasifikaciji.

Ovaj novi sistem stupio je na snagu 1 oktobra 1953, a oficiri — instruktori su veoma zadovoljni uspehom vojnika koji su bili na kursu.

(*The Army — Navy — Air Force Register*, 28 novembar 1953)

MASKIRANJE INDUSTRIJSKIH POSTROJENJA

Jedan funkcioner izvesne američke ustanove za naučno-istraživački rad (*Engineer Research and Development Laboratories*) izjavio je da je za narodnu odbranu veoma važno da se zadrži prirodan izgled industrijskih mesta. Potreba za prirodnim okolinom takvih mesta, pokazala se u Drugom svetskom ratu očiglednom, kada je nastupila potreba za maskiranjem važnih postrojenja. Pošto je prirodan izgled zemljišta bio promenjen i vegetacija uništena, maskiranje je bilo teško i skupo, a nekada i nemoguće. Skoro svaki projekat maskiranja bazira na prikriivanju izvesnih postrojenja i njihovom utapanju u okolno zemljište; stoga, prirodne konture zemljišta, kao i drveće i drugo rastinje, imaju veliku važnost.

(*Military Review*, decembar 1953)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

STANJE AKTIVNOG KADRA U FRANCUSKOJ

Francuski časopis za rezervne oficire, doneo je nedavno kraći osvrt na jednu brošuru, izdatu od strane izdavačke kuće *Charles — Lavauzelle et Co.* pod naslovom »Predlog o revalorizaciji vojnih funkcija«. Mada se članak odnosi isključivo na stanje u Francuskoj armiji, prikazujemo ga u izvodu zbog interesantnosti teme koju raspravlja.

Radi se, uglavnom, o problemima koji se u najvećoj meri tiču suvozemne vojske u Francuskoj. Do tih problema je došlo posle nedavnog uključenja vojnih lica u javne funkcije, bez obzira na posebni karakter vojničkog poziva i njegove specifične odlike, kao i na krizu u regrutovanju, koja je bez primera u istoriji i koja nema nikakve veze sa teškoćama na koje mogu naići u svome radu izvesne civilne ustanove i organizacije.

1) Materijalno stanje današnjih vojnih lica. — Već čitavih pedeset godina traje u Francuskoj proces postepenog zanemarivanja voj-

ničkog poziva prilikom razvrstavanja i određivanja materijalnog obezbeđenja uopšte. Ipak, najosetljiviji udarac nanet mu je 1947 prilikom novog razvrstavanja javnih funkcija.

Ako se pažljivo prati kretanje ukupnih plata od 1900 do 1953 godine, primećuje se da se ono izražava u smanjenju plata vojnim licima od 30 do 50%/o. Tako je, naprimer, general-potpukovnik primao u 1953 godini platu jednog potpukovnika iz 1914. potpukovnik platu jednog kapetana . . . Posmatranjem uporednog kretanja civilnih i vojnih plata od 1890 do 1950, zapaža se osetno zaostajanje kod pripadnosti lica vojničkog poziva. Ovo je zaostajanje još osetljivije ako se uzmu u obzir uslovi za napredovanje kod civilnih službi i onih kod vojničkog poziva.

Konstatuje se, isto tako, progresivno i sistematsko opadanje dnevnica prilikom premeštaja. Razlika je, naravno, opet u prilog civilnih službenika, koji koriste dnevnicu višeg ranga, dnevnicu za vanredne poslove, kao i pripadnosti koje im inače sleduju. Od vojnih lica jedino generali, komandanti vojnih oblasti, primaju dodatak za reprezentaciju.

Dodatak na vojnu službu, naknada prilikom premeštaja u drugo mesto službovanja, dodaci za stalne potrebe, za nošenje uniforme i profesionalni rizik, iznosi samo 10 do 20% plate, i to prema činu. Osoblje Ministarstva rata koje se raspoređuje na službu po jedinicama, prilikom službovanja po vazduhoplovnim bazama ili jedinicama nacionalne mornarice, nije nimalo favorizovano u odnosu na ostale. Što se tiče vojnih penzija, dohotka na vojnu službu koji nisu podvrgnuti raznim obustavama, oni uopšte ne dolaze u obzir. Pritom naročito treba podvući nedostatak odredbi koje obuhvataju znatan deo penzionisanih oficira, kao i odredbi koje se odnose na šest godina službovanja van Evrope i na plafon redovnih isplata. Uredba o penzijama za udove i decu vojnih lica, imajući u vidu srednji broj godina službe, manje je povoljna nego uredba koja se odnosi na nesrećne slučajeve pri radu. Penzije, isplaćene nosiocima Legije časti, iznose 40/o u odnosu na isplate u 1914 godini. Konačno, u pogledu godina starosti, najveći deo podoficira napušta armiju pre 50-te, a oficiri oko 55-te godine, ukoliko ne i ranije zbog rasteće njena kadrova. Međutim, oni nisu u mogućnosti da ponovo zauzmu neko iole dostojnije mesto u građanskom životu.

2) Kriza u regrutovanju. — Armija je nekada pretstavljala veoma privlačnu stvar za veliki deo francuske omladine. Treba se samo zadržati na primeru škole u Sen-Siru koja je ranije, pre 1938, imala 2.000 kandidata za svega 300 mesta koliko se tražilo konkursom. Docije, posle 1946, taj se broj smanjio na 500—600 kandidata za 350 mesta. Najzad, zbog slabog interesovanja za prijem u Sen-Sir, morao se spustiti nivo konkursa i ublažiti uslovi prilikom stupanja u školu.

Oko 25% nižih oficira dolazilo je dosada iz visokih vojnih škola, dok se 40% dobijalo direktnim proizvodstvom iz stroja (trupe). Zbog toga se već uočavaju teškoće prilikom komandovanja i izvođenja obuke. To ujedno stvara bojazan i neizvesnost u pogledu kvaliteta francuskih trupa koje treba da učestvuju u okviru Evropske odbranbene zajednice.

3) Parlament zahteva u što kraćem roku revalorizaciju vojnih funkcija. — Pošto očekivana obećanja, koje je francuska vlada dala po ovim pitanjima prilikom pretresa budžeta za 1952, nisu bila sprovedena u život, to je Parlament u 1953 jednoglasno doneo amandman, koji je prihvaćen i od strane vlade, a kojim se zahtevaju, počev od ove godine, potrebne mere u cilju rešenja ovog pitanja.

4) Potrebne mere za ponovno razvrstavanje. — Na kraju članka iznose se mere koje bi trebalo što pre preduzeti kako bi se popravilo ovakvo stanje. To su:

a) Ponovo odrediti visine iznosa plata kod vojnih lica, povećavajući ih za 50% onim oficirima koji bi završili neku od viših vojnih škola ili univerzitet. Takođe, preduzeti potrebne mere prilikom ovog novog razvrstavanja, analogne onim merama koje su već primenjene kod određivanja plata podoficirima.

b) Povećati iznos raznih naknada (dodataka) kod vojnih lica i izravnati ih bar sa naknadama (dodacima), koje već postoje kod civilnih službenika. Dati finansisku pomoć menzama i vojnim klubovima kako bi cene obroka bile izjednačene sa cenama po civilnim kantinama.

c) Poboľšati sistem penzija, naročito za udove i decu pripadnika aktivnog kadra, umrlih u doba mira.

d) Zagarantovati sigurniju karijeru i mogućnost zaposlenja onima koji su penzionisani ili oslobođeni aktivne službe.

Potrebno je da cvet francuske omladine uvidi da mu vojnička karijera pruža odgovarajuće perspektive za napredovanje, onakve kakve postoje kod drugih (civilnih) državnih službi.

(L'officier de réserve, novembar 1953)

BELGIŠKA RATNA MORNARICA

U toku je stvaranje jedne nove evropske mornarice. Belgiška ratna mornarica već pretstavlja ozbiljan doprinos odbrani osetljivih morskih prilaza Anversu i nove baze za snabdevanje britanske Rajnske armije, čime dobija odgovarajući značaj u okviru pomorskih snaga Severoatlantskog pakta.

Belgiška mornarica je u roku od sedam godina izgrađena u vidu male ali aktivne flote, koja se velikim delom sastoji iz jedinica čistača mina koji su dokazali svoju vrednost u severnomorskoj fazi savezničkih manevara pod nazivom *Mariner*, održanih u 1953 godini. Iako bi gro Belgiške mornarice morao u svakom slučaju da bude angažovan u operacijama u Severnom Moru, postoji eskadra patrolnih brodova pod britanskom komandom na Rajni, a belgiški ratni brodovi sada redovno posećuju i ušće r. Konga, gde je izgrađena nova pomorska baza.

Kada je 1946 godine nova flota postala stvarnost, belgiško Ministarstvo saobraćaja, koje je kontrolisalo službu zaštite ribolova pre rata i trebalo da se stara o novoj mornarici do 1949, bilo je u mogućnosti da formira kadar oficira i ostalog ljudstva, među onima koji su u toku poslednjeg rata služili bilo na korvetama i čistačima mina, bilo na drugim malim brodovima Britanske mornarice. Još od samog početka, jedinice Belgiške mornarice su provodile veliki deo vremena na moru. 1947 godine, jedna belgiška fregata, u saradnji sa jednim holandskim brodom, dobila je zadatak da se stara o jednoj atlantskoj meteorološkoj stanici i u toku sledeće dve godine izvršila je seriju dugih meteoroloških patroliranja. U Severnom Moru su drugi manji brodovi bili angažovani čišćenjem starih minskih polja i uklanjanjem olupina.

Obalski čistači mina. — Prva brodogradnja na širokom planu počela je 1949, uz pomoć NATO-a, a neposredna kontrola mornarice pala je u deo Ministarstvu narodne odbrane. *La Force Navale* (Belgiška ratna mornarica) već obuhvata: 1 fregatu, 6 čistača mina okeanskog tipa (britanske klase *Algerine*) — koji se mogu upotrebiti kao eskortni brodovi —, kao i sve veći broj obalskih čistača mina američkog tipa, izgrađenih u belgiškim i američkim brodogradilištima. Oni brodovi koji su izgrađeni u SAD, prelaze Atlantik sa belgiškim posadama, što, samo po sebi, nije mali podvig, pošto čistači mina imaju deplasman od 370 tona, tj. oko 1/3 deplasmana jedne korvete.

U Brižu je 1952 otvoren centar za obuku mornaričkog ljudstva i svi regruti, od kojih oko polovina pretstavlja obveznike koji počinju svoj rok od 21 mesec, moraju da se služe francuskim, flamanskim i engleskim jezikom. Pitomci koji se spremaju za oficire počinju nastavu i obuku u vojnoj akademiji, a docnije odlaze na kurseve u Holandiju ili Francusku. U sadašnjem periodu, kada prido-lazak brodova ide dosta brzo, postoji izvesna oskudica u oficirima, ali se ukupna jačina ljudstva Belgiške mornarice, u roku od sedam godina, popela od 500 na 3.700.

Ostende je postao glavna belgiška pomorska baza, a Zebriđž (*Zeebrugge*) je uređen kao pomoćna. Docnije, kada mali obalski čistači mina britanskog tipa budu stupili u službu, verovatno će jedan deo njih dejstvovati u Šeldi, za zaštitu rečnih prilaza za Anvers — protiv opasnosti od mina.

Tesna veza između Belgiške i Britanske mornarice održava se preko Štaba Komande Kanala, u Portsmautu, a očekuje se da će britanske i belgiške eskadre čistača mina učestvovati u zajedničkim vežbama na Severnom Moru, i to udružene.

U krugovima NATO-a smatra se da je Belgija pravilno odredila ulogu svoje flote time što je skoro sve svoje pomorske napore uložila u odbranbena dejstva čistača mina.

(The Times, 23 decembar 1953)

I T A L I J A

NEKI PODACI O JAČINI ITALIJANSKIH ORUŽANIH SNAGA

Jedan od italijanskih časopisa doneo je članak generala Gabrijele Baljonea, pod naslovom: »Ljudstvo i naoružanje nove vojske«, u kome je interesantniji onaj deo u kome se govori o jačini italijanskih oružanih snaga. Članak dajemo u sledećem izvodu:

Italijanska suvozemna vojska danas ima 10 pešadiskih i 2 oklopne divizije, 4 planinske brigade, dok se 1 oklopna divizija i 1 planinska brigada nalaze u formiranju. Od pešadiskih divizija 5 su normalnog sastava, 2 su lake, a 3 imaju teritorijalan karakter. Izraz *teritorijalan*, ustvari, nije baš najpogodniji. Pod tim izrazom treba razumeti jedinice dislocirane na jugu zemlje, kod kojih je procenat naoružanja znatno niži nego kod ostalih jedinica.

Divizije normalnog tipa imaju u svom sastavu 3 pešadiska puka, 1 moto-izviđački i 1 artiljeriski puk.

Lake divizije se razlikuju od normalnih kako po broju pešadiskih pukova, kojih ovde ima dva, tako i po većoj pokretljivosti: raspolazu tolikim brojem sredstava motornog transporta da su u stanju da čitav svoj sastav odjednom prebace motornim vozilima, dok to normalne divizije moraju vršiti po ešelonima. Zbog toga su lake divizije, zajedno sa oklopnim, pogodnije za manevar širih razmera.

U sastavu oklopnih divizija nalaze se 1 tenkovski i 1 bersaljerski puk koji se prevozi oklopnim transporterima, i 1 artiljeriski puk od 3 diviziona sa po 3 baterije.

Planinske brigade, čiji je način upotrebe sličan onome kod normalnih divizija, imaju po 4 planinska bataljona i 1 brdski artiljeriski puk.

U okviru svih ovih velikih jedinica nalaze se, naravno, i jedinice inžinjerije i veze, kao i sve vrste raznih službi, od sanitetske i intendantske do artiljerisko-tehničke.

Ovim snagama treba dodati i jedinice za podršku, odnosno korpusne i armijske jedinice, kako su se ranije nazivale, koje prvenstveno sačinjavaju pukovi teške artiljerije sa topovima i haubicama kalibra 155 mm.

Ukoliko se ne bi ušlo u razmatranje manjih jedinica, ili, barem, najvažnijih od njih, ova bi slika bila prilično nepotpuna. Vrlo je teško dobiti tačnu pretstavu o moći savremene divizije, ako se ne poznaju, makar u najkraćim crtama, njeni sastavni delovi.

Pešadiski puk ima 3 bataljona i bateriju samohodnih topova kalibra 75 mm od 4 oruđa, koja je dosada bila u sastavu poljske artiljerije. Svaki bataljon ima 3 čete koje se nepravilno nazivaju »streljačkim«, mada su pešaci samo delom naoružani puškama, a delom automatima i puškomitraljezima.

U četi teškog naoružanja sasređeni su teški mitraljezi, minobacači 81 mm baze i bestrzajni topovi. Artiljeriski puk ima 3 diviziona 105 mm, svaki sa po 3 baterije od 6 oruđa, 1 divizion haubica 155 mm i 1 divizion lakih PA topova za zaštitu od niskoletućih aviona.

U pogledu naoružanja, planinska brigada je približno jednaka pešadiskoj diviziji, sem što je manja i izvežbana za rat u planini. Njen artiljeriski puk ima 4 diviziona, od kojih su 2 tovarna, 1 na vuču i 1 PA.

Očigledno je, ističe pisac, da je karakteristika navedenih velikih jedinica, koja su sada više ili manje slične u svim armijama Zapada, zasićenost vatrenim sredstvima i sve veća vatrena moć. Činjenji su pokušaji da se napravi upoređenje u pogledu vatrene moći između sadašnje divizije i divizije iz 1938. Tom prilikom su dobijeni različiti odnosi: od 1:10 do 1:20. Verovatno je da je prvi

odnos prenizak, dok je drugi opet previsok. Sigurno je, međutim, da vatra danas, i bez atomskog naoružanja, dostiže razmere koje impresioniraju, kao što je sigurno i to da se na bojištu ova ogromna vatrena moć pretvara u ogroman utrošak municije. U vojnoj terminologiji uzima se kao jedinica mere za snabdevanje municijom *borbeni komplet*. Ovo je proizvoljna količina koja nema veze sa utroškom, ali se donekle ipak može izjednačiti sa jednodnevnim utroškom municije kod neprekidnog boja.

Borbeni komplet za italijansku pešadisku diviziju iznosi sada oko 700 tona. Onaj ko poznaje transport reći će da je potrebno 400 kamiona za prevoz ove municije, ali će sastavljanje proračuna koliko je vremena potrebno da se ona izradi biti još teže. Druga strana tog problema, pitanje vremena, predstavlja jedan od bitnih elemenata koje treba imati u vidu prilikom procene.

Suvozemna vojska predstavlja centralni činilac oružanih snaga. Mornarica je, prema uzetoj pretpostavci, koja isključuje mogućnost nasilnog iskrcavanja na italijanskim obalama, ograničena u svojim zadacima na obalsku službu i, na Jadranu, na pružanje podrške suvozemnoj vojsci. Mornarica raspolaže sledećim plovnim jedinicama: bojni brodovi *Doria* i *Duilio*, 3 krstarice, 6 razarača, 2 podmornice, 9 stražarskih brodova, 23 korvete i obalski brodovi. Mada se ne radi o velikim snagama, smatra se, ipak, da su one dovoljne za izvršenje navedenog zadatka.

Za vazduhoplovstvo se, međutim, podvlači pisac, to ne može tvrditi. Na Zapadu se smatra da na svaku diviziju treba da dođe 1 aviopuk, odnosno 75 lovaca-bombardera. Čak i kada bi se ova kvota smanjila na polovinu, to jest na avio-grupu, računajući 12 divizija s kojima Italija ukupno raspolaže, to još uvek ne bi zadovoljilo potrebe, pošto u ovom momentu sigurno nema mnogo više od 12 aviogrupa u punoj borbenoj gotovosti, a sa njima treba obezbediti ne samo sadejstvo sa ostalim vidovima oružanih snaga, odnosno njihovu zaštitu, nego i odbranu teritorije.

Pisac zaključuje da je iz tog razloga ministar odbrane Tavijani nedavno izjavio da, pristupajući programu čiji je cilj povećanje oružanih snaga, treba veći značaj pridati razvoju vazduhoplovstva.

R. M.

(*Epoca*, 1 novembar 1953)

SREDOZEMLJE, BLISKI I SREDNJI ISTOK

SREDOZEMLJE I AMERIČKA STRATEGIJA

Bilo da zaista postoji ili da predstavlja samo diplomatski manevar, sovjetska vodonična bomba, t. zv. »bomba Maljenkov«, postigla je značajan rezultat: ona je besumnje doprinela stvaranju trećeg američkog strategiskog plana.

Samo nekoliko nedelja pre njene pojave, u Sjedinjenim Američkim Državama, kako u vojnim tako i u drugim uticajnim krugovima američke administracije, sve više je hvatala korena ideja o postepenom povlačenju snaga SAD sa raznih istaknutih tačaka u Evropi i Aziji i njihovom smenjivanju divizijama zemalja koje pripadaju pojedinim regionalnim paktovima (*NATO*-u, Pacifičkom paktu, Balkanskom paktu itd.). Uloga Amerike u organizovanju zajedničke odbrane ograničila bi se na opremu i održavanje vazduhoplovnih i pomorskih baza, kako postojećih tako i predviđenih, na pojačanje flote nosača aviona snabdevenih atomskim bombarderima, odnosno na proizvodnju naoružanja i opreme za potrebe zapadnih saveznika.

Međutim, »bomba Maljenkov« je sve ove planove i želje za povratak američkih vojnika kućama bacila u vodu. Ujedno, ona je dala nov, snažan impuls za stvaranje trećeg američkog strategiskog plana za Sredozemlje.

Još prilikom stvaranja Vrhovne komande savezničkih snaga u Evropi (*SHAPE*), sektor Južne Evrope (obuhvatajući Italiju, Grčku, Tursku i Sredozemlje) stavljen je pod komandu američkog admirala Karnija. On je imao takođe pod svojom komandom američku Šestu flotu, svakako najvažniju pomorsku snagu u Sredozemlju.

Misli se da Britanci, za koje je tradicionalni put za Indiju postao put za petrolej, nisu gledali bez izvesnog ogorčenja kako im komandovanje ovom zonom, koju su dugo vremena smatrali svojim posedom, izmiče iz ruku. Razmimoilaženja u strategiji pogoršala su, pored ostalog, ovaj antagonizam. Dok su Britanci smatrali Sredozemno More kao prolaz koji treba da ostane slobodan, Amerikanci su na njega gledali kao na polaznu bazu za protivnapad na osetljive tačke SSSR-a, naročito na petrolejske izvore.

Posle nekoliko meseci istrajnih pregovora, *SHAPE* je pristao, početkom 1953, da stvori četvrti sektor Sredozemnog Mora, koji je poveren admiralu Mauntbatenu. On je izabrao Maltu za sedište svoga štaba i povezao se sa pomorskim snagama pribrežnih zemalja.

Međutim, Šesta flota, koja je imala za zadatak posredovanje i taktičku podršku, nastavila je sa preuzimanjem sektora Južne Evrope i američki admiral Fehteler obrazovao je svoj štab u Napulju. Raspoloživi samo italijanskim bazama, američka flota je bila manje podeljena nego britanska, koja je sa Gibraltarom, Maltom, Kiprom, Bizertom i Mehalom u Tripolitaniji držala ključne pozicije u Sredozemlju.

Ovaj antagonizam između dve komande, pomorske i kopnene, odnosno između dva admirala, podjednako uticajnih ali obojice potčinjenih autoritetu vrhovnog komandanta u Evropi, generalu Grinteru, otpočeo je da slabi pred zajedničkim problemima.

Sa nestrpljenjem se očekivala prva prilika koja će ih dovesti u okolnost da rade zajedno. Značajno je da su u operaciji *Weldfast*, koja se odvijala u vremenu od 29 septembra do 8 oktobra i u kojoj su zajednički učestvovali britanska, italijanska, grčka, turska i američka flota, ove bile stavljene pod zajedničku komandu admirala Fehtelera i Mauntbatena.

U međuvremenu su Sjedinjene Američke Države nastavile sa izradom jedne mreže baza za potrebe njihove strategije na Sredozemnom Moru. Pet velikih aerodroma u Francuskom Maroku, od kojih je Nuaser već završen, i baza u Port Lioteju predstavljaju samo prvi korak.

Ugovor sa Španijom omogućiće da se urede pet vazduhoplovnih baza, od kojih je značajna Madrid — Barajas, i dve pomorske baze, jedna na Atlantskom Okeanu, a druga na Sredozemnom Moru.

Konačno, nedavni ugovor sa Grčkom, zaključen na osnovu čl. 3 Severoatlantskog pakta, omogućava američkom vazduhoplovstvu korišćenje aerodroma Eleusisa (kod Atine), Patrasa, Voloa i Larise, kao i pomorskih luka Soluna, Pireja i Kanea na Kritu, koji su u toku preuređenja za mlazne avione i velike brodove. Šesta flota raspolagaće oslonim tačkama utoliko sigurnijim što je u Smirni, pod američkom komandom, nedavno obrazovana jedna formacija taktičkog vazduhoplovstva sastavljena od mlaznih aviona *Thunderjets*, koja slučajno nosi naziv Šeste vazduhoplovne taktičke komande.

I tako, zahvaljujući čudnovatom odjeku koji je proizvela »Maljenkovljeva vodonična bomba«, jasno se zapaža kako se na Sredozemlju sve više oseća američko prisustvo, dok se Velika Britanija sa svoje strane napreže da ponovo uspostavi svoju izgubljenu ravnotežu u ovom delu Evrope.

(*Le Figaro*, Paris, 27 oktobar 1953)

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Pukovnik Ašar-Zams: OKARAKTERISATI NEPRIJATELJA¹⁾

Realno prikazivanje »neprijatelja« u taktičkim zadacima uslovljeno je, u prvom redu, podacima kojima raspolaže obavještajna služba i zahteva temeljito poznavanje ne samo čisto vojnih problema oružane sile eventualnog protivnika, nego i ekonomskih, društveno-političkih, geografskih, psiholoških i drugih faktora koji u njihovoj celokupnosti daju pečat i obeležje njegovoj naciji. Bez ovako širokog poznavanja eventualnog neprijatelja, nemoguće je sažveti se sa njegovom doktrinom i taktikom upotrebe jedinica na bojištu, kvalitetom, vojničkim vrlinama i borbenim duhom njegovog vojnika, što je neophodno da bi rad »neprijatelja« zaista dobio onakav ton i karakter koji bi odgovarao njegovim stvarnim borbenim dejstvima u slučaju rata.

Ne treba zaboraviti da primena novih borbenih sredstava povlači za sobom ne samo menjanje organizacione strukture oružanih snaga, već i samih načela vođenja rata i načina borbenih dejstava, zbog čega izučavanje eventualnog neprijatelja predstavlja neprekidan proces koji svaku obavještajnu službu obavezuje da uporno i sistematski prati sve promene kod njega. Blagovremeno saznati i reagovati na sve ove promene, kako bi se neprijatelj u svakom momentu mogao realno i svestrano okarakterisati, zatim prenošenje ovih obavještenja na sve starešine i na samu nastavu, predstavlja veoma složen i težak zadatak koji nije samo stvar obavještajne službe već i čitavog komandovanja. Od njegovog pravilnog rešavanja u najvećoj meri zavisi kako će se i koliko izbeći mnoga iznenađenja i neuspesi u ratu, koji bi inače bili neminovni.

*

Prema rečima pisca članka pod gornjim naslovom, u taktičkim zadacima koji su

rešavani u Francuskoj armiji u periodu pre Drugog svetskog rata, ustrojstvo »neprijatelja«, a pre svega njegovi borbeni postupci, veoma su se malo razlikovali od francuskih. Poučeni iskustvom rata, Francuzi danas ulažu napore da isprave ranije greške i uspeli su da u početnoj situaciji dobro okarakterišu, odnosno postave neprijatelja, ali se nedostatak još sastoji u tome što se dešava da se osobnosti i karakteristike neprijateljskog dejstva u toku *dinamike* sve više gube.

U svom izlaganju pisac polazi od postavke da je svako borbeno dejstvo neposredan ili posredan rezultat odluke komandanta, odnosno čitavog niza odluka donetih od strane komandovanja svih stepena. *Neposredan* rezultat je u slučaju kada je inicijativa na našoj strani. Izvršenje odluke nije skoro nikad potpuno, jer mogu doći do izražaja zemljišta, nepredviđeno reagovanje neprijatelja, nerazumevanje ili nedovoljna disciplina izvršilaca i nedostatak ljudstva i materijalnih sredstava. Do toga, stvari, dolazi zato što su već u samom početku postojeće mogućnosti bile slabo procenjene, a borbeno dejstvo se ne odvija na osnovu procenjenih, nego stvarnih mogućnosti. Borbeno dejstvo je *posredan* rezultat odluke u onom slučaju kada je inicijativa u rukama neprijatelja, pri čemu on dejstvuje u situaciji za koju je naše komandovanje htelo da do nje dođe, ali koja je zbog raznih nepredviđenih okolnosti samo delimično ostvarena.

Prema tome, elemente određenog borbenog dejstva uvek sačinjavaju ostvarena situacija, stvarne mogućnosti, izbor između više mogućih varijanata, kao i posledice tog izbora, odnosno odluke. Svaki od ovih elemenata mora u sebi da sadrži obeležje armije koja se zamišlja u zadacima.

¹⁾ Colonel Achard-James: Characteriser l'ennemi, *Revue Militaire d'Information*, 10 oktobar 1953.

Stvarne mogućnosti, koje proističu iz određene situacije, zavise od zemljišta, neprijatelja, jačine upotrebljenih snaga i sredstava i njihove vrednosti. Prilikom ove procene treba voditi računa kako o ljudskim i materijalnim mogućnostima neprijatelja, tako i o njegovoj sposobnosti prilagodavanja raznim neočekivanim uslovima. *Ljudske mogućnosti* imaju prilično niske granice. Stepen napora koji se može zahtevati od ljudstva, dužinu maršruta i brzinu marša nije teško utvrditi. Ipak, ove granice nisu jednake za svaku trupu. Pisac navodi pobedu marokanskih Berbera nad Francuzima kod El Herija, u novembru 1914, koja je postignuta blagoda-reći izvanrednoj izdržljivosti na maršu, velikoj brzini pokreta, odnosno, s tim u vezi, vrlo brzom grupisanju snaga, na šta Francuzi nisu računali.

Mada udeo ljudskog napora u savremenom ratu pokazuje tendenciju smanjivanja, on u planini, šumi i pirinčanim poljima još uvek ima prvostepeni značaj. Obukom, vežbanjem i strogim početnim izborom vojnika, fizička spremnost trupe se povećava. Nemački ekspedicioni korpus u Severnoj Africi pruža pozitivan primer u tom smislu.

Naviknutost pojedinih naroda na život i rad u naročitim prilikama, kao što su šuma, planina, mulj pirinčanih polja, hladnoća i velika toplota, može na borbena dejstva ispoljiti uticaj od taktičkog, pa i strategijskog značaja. Može, naime, da utiče na izbor pravaca i na vreme početka dejstva. Šuma, naprimer, nije predstavljala jednaku prepreku nemačkoj vojsci i francuskim severno-afričkim trupama, kao što zima ne predstavlja nepogodan vremenski period za sovjetsku vojsku. U ratu, stvarno, vrlo se često događa da zemljišni i vremenski uslovi ne utiču podjednako na obe ratujuće strane.

Što se tiče *materijalnih mogućnosti*, njih je lakše utvrditi; pogotovo tehničke karakteristike, kao što su oklopi, domet zrna, prečnik dejstva, brzina vozila i aviona itd., mogu se odgonetnuti u potpunosti. Posmatrajući stvar na ovaj način, pisac stoji na stanovištu da je određenu armiju utoliko lakše proceniti, ukoliko je ona više zasićena tehnikom.

Jedan od važnih elemenata prilikom utvrđivanja razlike između dve armije predstavlja odnos između udela ljudi i udela tehnike u njima.

Kada je taj odnos u obe armije približno jednak, onda su i njihove mogućnosti slične; ukoliko nije, to još ne znači da je preimućstvo na strani onog ko ima više tehnike. Zasićenost tehnikom povlači za sobom vezanost za puteve i baze, smanjivanje samostalnosti jedinica i gušenje gipkosti koja u određenim uslovima donosi preimućstvo armiji koja, inače, raspolaže slabijom tehnikom.

U zadacima treba obratiti pažnju na sposobnost »neprijatelja« da se prilagodi vođenju borbe u uslovima na koje nije naviknut. Ovo iz razloga što određena armija, koja je odlična pri izvesnim zemljišnim i klimatskim uslovima, može potpuno da podbaci u drukčijim uslovima, i obratno. Prenebregavajući ovo, nemačka vojska je za vreme prvih zimskih operacija 1941-1942 doživela veliko iznenađenje i gorko iskustvo, pošto je njena Vrhovna komanda očekivala potpuni zastoj operacija.

Pisac zatim prelazi na razmatranje donošenja odluke i ukazuje na to da situaciju treba postaviti tako da bude više mogućih rešenja. Izbor najboljeg rešenja, odnosno donošenje odluke, zavisi od primljenog zadatka, opšte situacije, neprijatelja, zemljišta i mnogih drugih faktora koji imaju relativno stalan karakter. Preovlađujući temperament eventualno neprijateljske zemlje, njen opšti, demografski, geografski i politički položaj, njene tradicije, političke težnje i međunarodne obaveze, čemu treba dodati njenu nacionalnu vojnu istoriju, — sve to utiče na stvaranje vojničkih tradicija, čiji su odraz ratna doktrina i vojna pravila.

Ratna doktrina i vojna pravila jesu faktori koji ispoljavaju relativno stalan uticaj na donošenje odluka. Tako je, naprimer, nemačka vojska uvek pokušavala da primeni infiltraciju, dok se ona u francuskoj vojsci veoma retko koristila. Ili, Sovjetska armija je pridavala veći značaj dvojnomo obuhvatu nego frontalnom proboju.

U pojedinim doktrinama jasno je istaknut zadatak jedinica na bojištu. Pre 1940, u francuskoj vojsci je glavno bilo zauzimanje, ili držanje *zemljišta*. Međutim, po mišljenju pisca, za budućeg eventualnog protivnika Francuza, glavno će biti *uništenje neprijatelja*.

Doktrinu i pravila treba pažljivo analizirati i videti da li postoje postavke u pogledu pravaca, ciljeva, upotrebe sred-

stava i brzine dejstva. Francuska doktrina iz 1939 predviđala je da se najpre uspostavi dodir, zatim da se slabijim snagama ovlada jednim ograničenim ciljem, pa tek posle toga da se izvrši metodičan napad na uzastopne ciljeve. Potpuno suprotan karakter imala je nemačka doktrina, koja se sva sastojala u brzini, pokretu i smelosti.

Uticao određene doktrine, međutim, nije uvek isti i, pored ostalog, zavisi od discipline koja vlada u zemlji i vojsci, od inicijative, ili nasuprot tome, od pasivnosti na koju nailazi; najzad, od postojećih vojničkih i ratnih tradicija. U svakom slučaju, proučavanjem doktrine eventualnog neprijatelja ne može se dobiti tačan odgovor na pitanje koju bi varijantu rešenja »neprijatelj« usvojio, ali se mogu sagledati rešenja koja su verovatna. Zbog toga je korisno da se u zadatku ostavi sloboda u pogledu izvođenja jedne ili druge verovatne varijante. Takođe je poželjno da se često usvoji i ona varijanta koja je, naravno, u saglasnosti sa postojećim materijalnim mogućnostima, ali koja će ipak predstavljati potpuno iznenađenje za neprijatelja.

Taktika neprijatelja u pogledu upotrebe nižih jedinica obično se može upoznavati tek posle nekoliko meseci trajanja rata. Ukoliko, međutim, od poslednjeg ra-

ta nije prošlo mnogo vremena i kod neprijateljske vojske nisu vršene veće izmene u organizacionom i materijalno-tehničkom pogledu, može se računati s tim da i u taktici neće doći do značajnih promena.

Važno je učiti gledišta neprijatelja po pitanju načina upotrebe snage i sredstava. Značaj toga ilustruje primer Napoleona, koji je pobeđivao po snazi sebi ravne armije, ali koje su primenjivale zastarele načine vođenja borbe. Istoriski, bliži je primer sadejstva između tenkova i avijacije u nemačkoj vojsci iz 1940 godine, po čemu se ona tada razlikovala od svih ostalih armija.

Kod postavljanja zadataka naročito brižljivo treba obraditi osnovnu situaciju koja, s obzirom da od nje potiču sva kasnija dejstva i situacije, mora da bude prožeta duhom i doktrinom eventualnog neprijatelja.

Pisac zaključuje da, ukoliko se želi postići da u zadacima »neprijatelj« zaista bude realno postavljen, taj posao treba poveriti obaveštajnim oficirima. Njihovo učešće u tom radu obavezuje ih da temeljito poznaju eventualnog neprijatelja i da prate sve nastale promene, čime im se pruža mogućnost da se što bolje pripreme za dužnost koja ih očekuje u ratu.

R. M.

RUKOVODENJE I BORBA OKLOPNIH JEDINICA

U poznatom nemačkom vojnom časopisu *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, koji izlazi u Darmštatu, izašla su dva članka¹⁾ koji tretiraju problem rukovođenja i borbe oklopnih jedinica. S obzirom da su ovi članci interesantni i da njihovi autori po pojedinim pitanjima zauzimaju različito stanovište, smatramo da zaslužuju da budu prikazani.

U toku Drugog svetskog rata, po mišljenju pisca prvog članka, odlučujuću ulogu na bojištu odigrale su tenkovske i pešadijske motorizovane divizije. Osnovnu orobenu snagu tenkovske divizije činila je tenkovska brigada. Pridati tradicionalni rodovi vojske, kao što su peša-

dija, artiljerija i pioniri (istina motorizovani ali sa malim izuzecima neoklopljeni), imali su samo zadatak da tenkove raste-rete svih onih zadataka za koje — prema svojim odlikama — nisu pogodni i da tenkovskoj brigadi omogućе neprekidno kretanje. Srž snage motorizovane pešadijske divizije, koja je u toku rata postepeno prerasla u diviziju tenkovskih grenadirā (*Panzergrenadierdivision*) predstavljala je motorizovana pešadija — ojačana uobičajenim teškim naoružanjem, artiljerijom, PT oruđima, a docnije još i jednim tenkovskim bataljonom. Ova divizija trebala je da ima ulogu prateće jedinice tenkovske divizije, s tim da preuzme na sebe sve one zadatke koji toj diviziji nisu odgovarali. Obe divizije bile su bogato snabdevene radiosredstvima i imale u svome sastavu sve potrebne jedinice za svoje samostalno snabdevanje; drugim rečima,

1) Von Weitershausen: Führung und Gefecht von Panzerverbänden, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, avgust 1953 i B. Müller — Hillebrand: Führung und Gefecht von Panzerverbänden. *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, septembar 1953.

bile su organizovane u smislu »klasičnih divizija« iz Prvog svetskog rata.

Cilj ovakve organizacije bio je da se održi ofanzivna moć čisto tenkovskih delova, jer tenkovi svoju punu efikasnost mogu izraziti jedino napadnim dejstvom, pa bilo da je u pitanju odbrana, oštupanje, borbe za dobitak u vremenu i dr.

Ako se baci pogled na razvoj tenkovskih i motorizovanih jedinica u toku rata, nastavlja pisac, mogu se uočiti dve suprotne tendencije. Na jednoj strani, vršeno je objedinjavanje tenkovskih i motorizovanih divizija u oklopne korpuze, a na drugoj, deoba tenkovske divizije na borbenne grupe. Oba ova postupka pokazala su se na bojištu kao korisna. Ako se potraže razlozi za ovo, dolazi se do zaključka da oklopni korpus i oklopna armija imaju za cilj objedinjavanje udarne moći tenkovskih jedinica pod jedinstvenom komandom, radi izvršenja krupnih operativnih zadataka, što odgovara važnom načelu ratne veštine, da se u pravo vreme i na pravom mestu uvede masa svih raspoloživih borbenih sredstava.

Pisac svoje gledište potkrepljuje primerom sa Istočnog fronta iz 1945 godine, tj. iz godine nemačkih neuspeha. 24 nemački oklopni korpus, koji se sastojao od 16 i 17 tenkovske divizije i 20 divizije tenkovskih grenadira, dobio je zadatak da, u ulozi operativne rezerve 4 oklopne armije, u severozapadnom delu mostobrana kod Baranova, u dubini zaustavi sovjetski udar, a zatim da pređe u protivudar i uspostavi prednji kraj odbrane. 12 januara 1945 godine, Sovjeti su sa mostobrana kod Baranova prešli u ofanzivu. Dve sovjetske oklopne armije, sa ukupno šest oklopnih korpusa, od kojih je svaki ponaosob bio jači od nemačkog oklopnog korpusa, imale su zadatak da razviju uspeh u operativnoj dubini. Sovjetski napad je uspeo. Nemački oklopni korpus je prešao u protivudar protiv šestostruko nadmoćnijeg neprijatelja, uprkos tome što su na južnom otketu jaki delovi sovjetskih oklopnih snaga već bili prodrli u očekujuće rejone nemačkog oklopnog korpusa. U prostoru Kielce nemačke oklopne jedinice odolevale su nekoliko dana frontalnim napadima sovjetskih oklopnih snaga i omogućile izvlačenje ostataka oštupajućih nemačkih pešadiskih divizija. No, nemački oklopni korpus bio je bespomoćan protiv širokih mogućnosti

obuhvatnog manevra sovjetskih oklopnih masa. Pošto je bila sazrela opasnost okruženja, nemački tenkovski delovi okrenuli su front i prešli u napad u pravcu severozapada, dok su zaštitu njihove pozadine preuzeli na sebe tenkovski grenadiri. Proboj tenkova je uspeo. Nemački oklopni korpus je posle toga oštupao 14 dana, u borbenom rasporedu nalik na neki »putujući kazan«, usput neprekidno suzbijajući manevre sovjetskih oklopnih armija koji su imali za cilj da ga okruže. Korpus je na kraju, kod Glogaua, bio prihvaćen od nemačkih jedinica koje su u međuvremenu stvorile nov front na reci Odri. Jedinštveno vođen i organski pravilno sastavljen, nemački oklopni korpus je uvek bio u stanju da svoju oklopnu udarnu moć ispolji na pravom mestu i u pravo vreme.

Borbene grupe u tenkovskim divizijama, nastavlja dalje pisac, pojavile su se na Istočnom frontu u jesen 1941, kao posledica velikih gubitaka koje su pretrpele nemačke tenkovske divizije. Njihova jačina je zavisila od toga šta je od tih divizija bilo preostalo. Ove borbene grupe su u kritičnim trenucima ukazivale podršku oslabljenim pešadiskim divizijama i postigle velike taktičke uspehe. Iako su ove grupe pretstavljale samo improvizaciju, ipak su svojim uspesima ukazale na pravilan put taktičke deobe tenkovskih divizija.

Kod deobe tenkovske divizije na borbenne grupe, nije više komandant divizije taj koji upotrebljava objedinjeno sva borbeno sredstva divizije da bi izvršio borbeni zadatak, već je to komandant borbenne grupe, kome se, zavisno od situacije i zadatka, stavlja na raspoloženje toliko sredstava da dobijeni zadatak može izvršiti samostalno. Upotreba tenkovske divizije, podeljene na tri borbene grupe, ipak omogućava komandantu divizije jedinstveno rukovođenje bojem time što dejstvima borbenih grupa određuje takav redosled, da one ne mogu biti pojedinačno uvučene u borbu i počesno tučene. Mnogi napadi tenkovskih divizija u poslednjem ratu nisu uspevali zato što je, naprimer, jaka grupa tenkova, zbog brzog početnog uspeha, komandantu divizije izmakla iz ruku, da bi na kraju bez podrške ostalih rodova vojske i oštećena od snabdevanja podlepla, dok ostatak divizije, lišen svog najefikasnijeg borbenog sredstva, nije imao više snage da uspešno završi započetu operaciju. Napad tenkovske grupe pukovnika Pajpera, kod Malmedija, u Ardenskoj o-

fanzivi 1944, jeste najbolji primer za to. Posle velikog početnog uspeha, Pajper je sa svojim tenkovima odmakao daleko unapred, ali je na kraju, okruženi sa svih strana, bio prinuđen da ih rasturi i da se pešice priključi svojoj diviziji.

Gubici tenkovskih i pešadiskih motorizovanih divizija u ljudstvu i materijalu dovode uvek do toga da sačuvane pozadinske službe i jedinice za snabdevanje postanu preglomazne, usled čega opada borbena moć jedinice kao celine, jer između broja tenkova i vozila na točkovima više ne postoji harmoničan odnos. Da bi se ovaj odnos uravnotežio i da bi se tenkovska divizija rasteretila nepotrebnog balasta, bilo bi poželjno osloboditi je većeg dela jedinica za snabdevanje, a zadatak snabdevanja preneti na oklopni korpus, imajući u vidu da komandant tenkovske divizije svoje jedinice treba da vodi sa čela i unapred. Sve materijalne potrebe moraju zato da mu se doture, a ne da ih vuče za sobom.

U poslednjem ratu, ističe pisac, ispoljilo se da je unutar tenkovske divizije teško uskladiti i objediniti rad oklopljenih i neoklopljenih jedinica. Da bi se ovaj nedostatak otklonio, stvorena je prva nemačka tenkovska nastavna divizija (*Panzerlehrdivision*), koja je, pored tenkovske brigade, imala u svom sastavu i brigadu tenkovskih grenadira na oklopnim transporterima i laku artiljeriju — zštićenu oklopom. U ovakvoj oklopnoj diviziji može se po želji formirati borbeno grupa za kakav bilo borbeni zadatak, a mogu se i brzo objediniti dejstva pojedinih borbenih grupa za uskupno izvršenje borbenog zadatka divizije kao celine. No, pored ovih potpuno oklopljenih jedinica — predviđenih za izrazito ofanzivna dejstva — treba raspolagati i sa pokretljivijim divizijama tenkovskih grenadira, ili, kako ih danas treba nazivati, sa oklopnim pratećim divizijama (*Panzerbegleitdivision*) — slične formacije kao u drugoj polovini prošlog svetskog rata, osim sa nešto više tenkova.

Time se došlo, naglašava pisac, do konačnog zaključka — koji nije nov — da u jednom oklopnom korpusu treba objediniti dve potpuno oklopljene i jednu prateću oklopnu diviziju. Ovakvi oklopni korpusi postojali su već 1940, ali tehnički slabije opremljeni; baš njima treba i pripisati velike operativne uspehe u prvoj polovini Drugog

svetskog rata. Da bi se obezbedilo pravilno funkcionisanje ovog oklopnog korpusa u toku pokreta i u borbi, on organski mora još ranije postojati.

S obzirom na to da oklopni korpus pretpostavlja odlučujuće savremeno oklopno operativno sredstvo u rukama višeg komandovanja, kaže pisac, potrebno je pozabaviti se načelima njegovog vođenja.

Pruska konjica, u pobedonosnim bitkama kod Rozbaha i Corndorfa, krenula je u munjeviti napad na ugovoreni znak koji je svojom belom rukavicom dao general Sajdlíc. Podilaženje, juriš, sudar i gonjenje ovih konjičkih masa bili su prožeti jednom odlukom, jednom voljom i situaciji prilagođenim pokretima. Ove bitke su se odlikovale brzom dinamikom, te zato nije bilo vremena za izdavanje nekih dugačkih borbenih zapovesti, već se sa jedinicama komandovalo kratkim narednjima sa konja, ugovorenim znacima i trubnim signalima.

Ništa drugojače ne izgleda ni bitka oklopnih jedinica u modernom ratu.

Pisac podvlači da treba imati stalno na umu da su osnovne odlike dejstva oklopnih jedinica pokret i napad. Onaj ko od oklopne jedinice traži da tapka u mestu, ili je duže vremena na jednom mestu drži u odbrani, greši protiv specifičnog duha ovog roda vojske. Pokreti oklopnih jedinica, u okviru neke veće operacije, mogu se vršiti unapred, u strane ili unazad, ali čim dođe do borbe, za komandanta oklopne jedinice postoji samo jedna odluka — u napad!

Neprekidni napadi tenkovskih zaštitnica omogućili su feldmaršalu Romelu uspešno otstupanje od El Alamejna do Tunisa.

Uvođenje oklopnih jedinica u borbu mora imati za cilj da se izbori rešavajući uspeh, pa bilo da se radi o borbi samo jedne borbene grupe ili o rezultatu najzamašnije operacije. Iskustva govore da, ako se želi postići odlučujući uspeh u velikoj bici, ovaj zadatak treba poveriti samo velikom broju oklopnih jedinica, objedinjenih u oklopne armije. Oklopna armija treba da primi (u okviru opšteg strategiskog plana) od pretpostavljene komande tako formulanu direktivu, da određeni zadatak može rešiti samostalnom operacijom. Direktiva komandantu oklopne armije treba da odredi samo pravac i cilj dejstva, a da mu

ostavi široku slobodu u pogledu načina izvršenja zadatka. Povoljni trenuci za upotrebu oklopnih jedinica prolaze vrlo brzo, tako da i komandant oklopne armije treba da vodi potčinjene oklopne korpusne direktivama, a ne kategoričkim i detaljnim borbenim zapovestima. Iako oklopni korpus pretstavlja formacijski ustaljenu osnovnu združenu jedinicu, komandant oklopne armije stvara ipak ojačavanjem jednog od korpusa, težište dejstva armije. Saglasno principu *bez šablona*, oklopni korpus može na težištu dejstva biti ojačan čak i tenkovskom divizijom iz sastava nekog drugog oklopnog korpusa, mada ovo treba smatrati izuzetkom.

Pisac smatra da je upotreba oklopnog korpusa u okviru strategiske i operativne odbrane vrlo aktuelna. Pri tome je važno ukazati na načine kojima se i u odbrani svoja volja može naturiti neprijatelju. Najteža forma odbranbene operacije jeste odbrana protiv neprijateljskog *strategiskog prepada*. Ovakav prepad pruža agresoru sve preduslove za brz uspeh. Brižljiva priprema planova, izbor operacije po vremenu i prostoru koji obećavaju uspeh, zaklonjeni prolazni rejoni napadačevih snaga, kao i iznenađan početak dejstva, omogućuju neprijatelju stvaranje potpunog i nenađenja.

Branilac svemu navedenom, po mišljenju pisca, može suprotstaviti jedino:

- jedan potpuno organizovan, opremljen i izvežban borbeni element, spreman da svakog trenutka stupi u borbu;

- dobro promišljeno dislociranje ovog borbenog elementa u saglasnosti sa taktičkim i operativnim gledištima;

- energične i za ofanzivna dejstva obučene i pripremljene oklopne jedinice;

- gustu mrežu veza svih vrsta;

- pouzdanu obaveštajnu izviđačku službu i

- postojanje osnovne direktive jedinica, šta imaju da rade u slučaju strategiskog prepada, s obzirom na moguće varijante njegovog razvoja.

Oklopne jedinice raspoređene u dubini zemlje, pretstavljaju rezerve na koje vrhovno rukovodstvo stvarno može računati, jer će jedinice za zaštitu granice biti lišene inicijative i nalaziće se pod takvim pritiskom neprijatelja, da će bar za izvesno vreme biti nesposobne za učešće u nekoj operaciji većeg stila. S druge strane, ni ove oklopne jedinice ne mogu čekati na neke direktive i zapovesti višeg ruko-

vodstva, jer bi inače neprijatelj mogao prodreti do rejona njihovog razmeštaja.

U ovakvoj situaciji, komandant oklopnog korpusa mora sam doneti svoju odluku — u saglasnosti sa borbenim zbivanjima u određenoj zoni dejstva korpusa. Oklopni korpus pretstavlja prvu komandnu instancu u kojoj se pod pritiskom događaja može stvoriti bar približna slika o situaciji na većem kompleksu zemljišta i iz koje se može otpočeti sa rukovođenjem odgovarajućih pokreta i borbenih dejstava šireg obima — u saglasnosti sa postojećim opštim operativnim planom. Oklopni korpus je takođe prva jedinica koju više rukovodstvo može ojačati rezervama dovedenim iz dubine. Preko njega treba da usledi i prva podrška taktičke avijacije trupama na zemlji.

Posebno važan zadatak komandanta oklopnog korpusa jeste da, pored uspešnog taktičkog vođenja svojih jedinica, operativno misli unapred, sa ciljem da u zoni dejstva korpusa stvori što povoljnije operativne mogućnosti višoj komandi.

Pisac naglašava da treba kazati nešto i o vazduhoplovstvu. Ono je oklopnim jedinicama potrebno kao ugaly gvozđu da bi se iskovao čelik. Operacije oklopnih jedinica, bez podrške iz vazduha, imaju vrlo malo izgleda na uspeh — sve dok neprijatelj uopšte raspolaze sa nekom avijacijom. U najmanju ruku, mora biti ogarantovana mogućnost vazdušnog izviđanja i zaštita iz vazduha, a ukoliko se ima i podrška *jurisne avijacije*, utoliko će se pokret oklopne jedinice moći brže odvijati. Naročito je važno da se neprijatelju spreči izviđanje iz vazduha. Vazduhoplovstvo je najpogodnije sredstvo za stvaranje težišta dejstva, bilo da se radi o izviđanju, zaštiti iz vazduha ili o podršci trupa na zemlji. Zbog svojih tehničkih osobina, rad avijacije bazira na izvesnim statičkim odlikama (aerodromi, snabdevanje, dovođenje u borbenu gotovost, itd.). Avijacija dobija svoju veliku pokretljivost tek u vazduhu. Njeno potčinjavanje manjim i srednjim oklopnim jedinicama (borbenim grupama i tenkovskim divizijama) izgleda stoga neoportuno, jer nema mogućnosti da njene baze na zemlji dovoljno brzo prate vrlo dinamične pokrete ovih oklopnih jedinica. Prema tome, najbolje je da komanda taktičke avijacije određuje mesta upotrebe avijacije i dislokaciju baza na zemlji u sporazumu sa komandom oklopne armije.

Taktičkoj avijaciji postavljaju pojedine borbene zadatke oklopne jedinice čiji rad ona po planu treba da podržava. I u ovom slučaju, oklopnom korpusu pripada posebna uloga u pogledu određivanja težišta dejstva avijacije.

Veliku pažnju, nastavlja pisac, treba posvetiti pitanju snabdevanja oklopnih jedinica. Bez goriva, svaka oklopna jedinica gubi svoju borbenu vrednost. Sudeći po iskustvima, izgleda da je dosadašnji način snabdevanja jedinica od strane oklopne divizije zastareo, te ovu dužnost treba da primi na sebe oklopni korpus, kako bi se komanda divizije mogla što više posvetiti izvršenju čisto borbenih zadataka. Stoprocentno se to, prirodno, ne može ostvariti. Oklopnu diviziju treba osloboditi dugačkog repa pozadinskih delova i ostaviti joj samo najpotrebnije, tj. koliko joj je nužno za stupanje u borbu i za početna borbena dejstva. Sve drugo mora se prebaciti na korpus, koji će tako doći u mogućnost da i pitanje snabdevanja reguliše s obzirom na težište svoga dejstva.

Borbena sposobnost tenkovske divizije ne zavisi samo od neprekidnog snabdevanja gorivom, municijom i hranom, već i od pritanja odgovarajućih rezervnih delova za oštećeni materijal svih vrsta. Niko ne može poreći ogroman utrošak ljudske snage i materijala, prouzrokovan postojanjem mnogobrojnih snabdevačkih stanica i posebnih ekipa nemačkih tenkovskih divizija u prošlom ratu, pomoću kojih su, na teritoriji polovine Evrope, traženi i prikupljeni potrebni rezervni delovi. Sprovođenje racionalizacije i ujednačenja materijala potrebnog tenkovskoj diviziji, biće jedan od specijalnih zadataka oklopnog korpusa.

Dosada iznetim, završava pisac, učinjen je pokušaj da se ispita problem najcelishodnije organizacije oklopnih jedinica, u odnosu na njihovo vođenje i borbena dejstva. Pri tome je izneta potreba stvaranja oklopnog korpusa kao operativne jedinice oklopnog roda vojske, umesto dosadašnje tenkovske divizije. U prošlom ratu je oklopni korpus imao često ulogu instance koja koči ekspeditivnost komandovanja, pogotovu što je, i po pitanju snabdevanja, bio samo posrednik između armije i divizije. Velike teškoće pri izvođenju moderne odbrane nalažu da se komandantu oklopnog korpusa postavljaju širi zadaci, koje može da reši samo sa jednim jedinstvenim instrumentom. Zahtev da komandant oklopnog korpusa misli operativno,

a dejstvuje taktički, takođe zaslužuje da se o njemu razmisli.

*

Pisac drugog članka, u početku svojih izlaganja, podvlači najvažnije zaključke pisca prvog članka, koji se u osnovi svode na to da tenkovsku diviziju treba deliti na borbene grupe i osloboditi je većeg dela pozadinskih jedinica; zatim da oklopni korpus treba formacijski da se sastoji iz tri divizije, kako bi pretstavljao čvrstu komadno-borbenu jedinicu na koju treba da pređe i dužnost jedinstvenog snabdevanja.

Po pitanju stvaranja borbenih grupa, ovaj pisac ističe da je u početku rata 1939 tenkovska divizija raspolagala sa štabovima tenkovske i moto-streljačke brigade, čime je komandantu tenkovske divizije bilo omogućeno formiranje borbenih grupa raznog sastava. Docnije, usled smanjenja borbene jačine tenkovskih divizija, ovi su štabovi zamenjeni štabovima tenkovskih pukova i pukova tenkovskih grenadira, koji su, usled nedovoljne količine sredstava veze, a i pomanjkanja za to sposobnih starešina, bili često nedorasi za komandovanje borbenim grupama. Formiranjem štabova borbenih grupa u oklopnim divizijama Atlantskog pakta, ovaj nedostatak je otklonjen. No, formiranje baš tri ovakva štaba krije u sebi opasnost šablonizma, jer se komandant oklopne divizije navodi na to da diviziju načelno deli na tri borbene grupe — najčešće istog sastava, da se ograničava samo na izdavanje borbenih zadataka i da divizijom komanduje iz pozadine. Međutim, komandant oklopne divizije treba da divizijom komanduje lično, sa čela i na težištu dejstva; prateći razvoj borbe, on treba da menja borbeni poredak — zavisno od situacije — grupišući gro borbenih sredstava na težištu dejstva divizije. No, ako bi komandant svoje snage načelno delio na više borbenih grupa, on bi se unapred lišavao ovih mogućnosti.

Postanak borbenih grupa, po mišljenju pisca, ne treba tražiti i vezivati za događaje krajem 1941 godine. Tenkovske divizije su tada pretrpele tako teške gubitke da su njihovi ostaci mogli biti objedinjavani u svega jednu borbenu grupu. Činjenica da je u ratu, u okviru tenkovske divizije, dolazilo i do planskog formiranja svega jedne jake tenkovske borbene grupe i da je ova komandantu divizije u

toku boja izmakla iz ruku, takođe ne pretstavljajući nikakav dokaz da je obavezno formirati više borbenih grupa. Gubljenje borbene grupe iz ruku treba pripisati lošem komandovanju, jer je u ovakvim slučajevima komandant tenkovske divizije obično komandovao iz pozadine, a ne sa čela, ili je pogrešno procenio neprijatelja — odnosno borbene mogućnosti sopstvenih snaga, ili su bili posredni preterani zahtevi pretpostavljene komande.

Pisac ističe da se objedinjavanjem jedinica za snabdevanje u oklopnom korpusu i njihovim centralizovanim vođenjem ne postiže ništa, i to zato što količina materijala koji treba prevesti time ne postaje manja i što relacije transporta ostaju iste. Ako oklopna divizija pretrpi velike gubitke, oni se mahom odnose na borbena vozila i oklopnu pešadiju, usled čega dolazi do povećanog dotura i potrošnje artiljerijske municije — kako bi se jačom vatrom pomenuti gubici nadoknadili i borbena moć jedinice kao celine održala na visini. Dokle god ima izgleda na popunu gubitaka jedinice, što bi trebalo da bude normalno, bilo bi nesmotreno pristupiti smanjenju pozadinskih jedinica, koje bi zatim, u slučaju ponovne potrebe, bilo vrlo teško brzo formirati.

Uspehe tenkovskih divizija u prošlom ratu uveliko treba pripisati elastičnom radu njihovih pozadinskih jedinica, jer su borbene delove divizija blagovremeno snabdevale pod najtežim uslovima i pri najdinamičnijim dejstvima. U slučaju da snabdevanjem centralizovano upravlja korpus, prilikom svakog nepredviđenog preusmeravanja snabdevanja divizije, bila bi potrebna intervencija komandanta pozadine korpusa, koji se obično nalazi daleko od kritičnog prostora i koji nije upoznat sa taktičkom situacijom i opterećenjem komunikacija u rejonu divizije, itd. Centralizovano rukovođenje snabdevanjem iz korpusa praktično znači kraj elastičnog komandovanja divizijama. Snabdevanjem oklopnih jedinica treba rukovoditi sa čela, kao što se sa čela vode i borbeni delovi.

Ako snabdevanjem upravlja korpus, komandant divizije nije više gospodar svojih odluka; on u konkretnim taktičkim situacijama nije u stanju da iskoristi povoljne prilike koje često traju svega nekoliko minuta, niti da u kritičnim situacija-

ma najcelishodnije reaguje jer ne može računati na blagovremen dotur borbenih potreba.

Sve materijalne potrebe oklopnoj diviziji treba doturiti neposredno iz slagališta, tj. armiske baze, jer bi svaki pretovar materijala na međustanicama usporavao snabdevanje trupa i iziskivao upotrebu novih transportnih jedinica. Stvaranje slagališta u korpusu imalo bi negativan uticaj na njegovu pokretljivost. Ukoliko su posredni zamašne operacije brzog tempa, pretpostavljena komanda treba da ojača formaciska transportna sredstva oklopne armije, kako bi se snabdevanje oklopnih divizija odvijalo neometano. Da bi se održao brz tempo operacije, transportna vozila treba upućivati iz pozadine unapred, a nikako snabdevačke jedinice divizije usmeravati unazad.

Šta je organski sastav oklopnog korpusa? Objedinjavanjem više divizija u korpusu treba stvoriti jedinstven organizam koji čini nedeljivu i za život sposobnu jedinicu, što znači da divizija, izdvojena iz korpusa, gubi svoju životnu sposobnost. Ovo je gledište suprotno stanju u Nemačkoj vojsci u toku Drugog svetskog rata, kada je tenkovska divizija bila operativna jedinica, koja se bez naročitog razloga nije smela cepati na manje delove. Ona je u svome sastavu imala sve rodove vojske i borbena sredstva za samostalno rešavanje borbenih zadataka pod normalnim uslovima, a mogla je i da se snabdeva sopstvenim sredstvima neposredno iz armiske baze. Ako bi se ova funkcija snabdevanja prenela na korpus, svaka oklopna divizija, izdvojena iz njegovog sastava, bila bi lišena svoje životne sposobnosti.

Želja da se sastav korpusa ne menja, nastavlja pisac, stara je isto toliko koliko i sam korpus i pri tome vrlo opravdana.

Uspeh u borbi određene jedinice uveliko je rezultat ranijeg zajedničkog i jedinstvenog vaspitanja i obuke. Jasno je da i komandant korpusa želi da rezultate svoga rada iskoristi na bojištu. Pored toga, na uspešno komandovanje mnogo utiču lični odnosi između komandanta korpusa i komandanata divizija i njihovih štabova, između kojih postoji lično poznanstvo i međusobno poverenje. Iz ovih razloga uvek se težilo da se korpus ne cepa. No, ovo ne treba da utiče na formaciski sastav korpusa. Želji

da se korpus održi u punom sastavu, nažalost često se suprotstavljaju viši interesi.

Ako se baci pogled na početak Drugog svetskog rata, vidi se da je sastav oklopnih korpusa u toku operacija u Poljskoj, na Zapadu 1940 i delimično i na Istoku 1941, srazmerno malo menjan (to važi i za pešadijske korpusse). Ali, posle toga je otpočelo sve intenzivnije pomeranje divizija u korpusu. Izuzetaka je bilo samo u većim ofanzivnim operacijama. Čemu treba pripisati ovo prividno napuštanje ustaljenog principa? Dok jačina snage odgovara veličini prostora i dok se inicijativa drži u svojim rukama, više komandovanje je u mogućnosti da korpusse drži u formacijskom sastavu. Ali, čim se postane »siromašan čovek« i još nastupe i operativne krize, ovaj postupak postaje »luksuz«. Iz ovoga razloga je već 1915 godine korpus morao prestati da postoji kao »organska« jedinica i divizija se afirmirala kao samostalna operativna jedinica. Zato je pri stvaranju Nemačke vojske, posle 1933, ideja o uspostavljanju organskog korpusa bila napuštena. Pri današnjem odnosu snaga između Zapada i Istoka, stvaranje organskih korpusa u ma kojoj zapadnoj zemlji, po mišljenju pisca, bila bi velika greška.

Postavka da strategijski prepad daje napadaču u ruke sve preduslove za uspeh, takođe ne odgovara stvarnosti. Ovaj zaključak može važiti samo u toku prvih 24 časa, a posle toga bi svakako došlo do intervencije prepostavljene komande armije, koja bi, u cilju stvaranja težišta odbrane i preduzimanja protivnapada na odlučujućem mestu, izvršila pregrupisanje snaga stavljanjem odgovarajućih divizija pod komandu pojedinih korpusa. Usled nedostatka snaga, pomeranje čitavih organskih korpusa bilo bi jedva moguće, što važi i za održanje njihovih prvobitnih zona dejstva. Mogućnost da se, u slučaju potrebe, oklopni korpus na težištu dejstva armije ojača divizijama iz drugih korpusa, izgleda nelogična. Jer, ko će ove divizije snabdevati? Znači da komandanti oklopnih korpusa, iz čijeg su sastava uzete divizije, moraju izvući odgovarajući deo jedinica za snabdevanje i uputiti ih sa njima, što je teško izvodljivo.

*

Analizirajući postavke i predloge jednog i drugog pisca može se izvesti sledeći zaključak:

I pored tendencija industrijski jako razvijenih zemalja da se oklopne jedinice objedine u oklopne korpusse i armije — u cilju izvođenja samostalnih operacija širokog zamaha, oklopna divizija ipak treba da ostane osnovna operativna jedinica oklopnog roda vojske. Jer, ratna praksa je ubedljivo dokazala da su kako oklopni, tako i pešadijski korpusi, pod pritiskom postojeće situacije, uslova zemljišta itd. morali menjati svoj sastav, a sudeći po iskustvima iz prošlog rata, biće i mnogo prilika u kojima će svega jedna oklopna divizija, po potrebi ojačana, moći rešiti i zadatak operativnog značaja.

Oklopna divizija mora raspolagati svojim formacijskim jedinicama za snabdevanje sa kapacitetom dotura svih materijalnih potreba najmanje za tri do četiri dana borbe, jer bi, u protivnom, komandant oklopne divizije bio vrlo ograničen u donošenju i realizovanju odluka koje odgovaraju brzoprolaznim situacijama u zoni dejstva divizije. Takođe treba računati i na to da će pri današnjem razvoju avijacije, u jednom budućem ratu, i pozadinske jedinice biti izložene velikim gubicima, tako da će retko dolaziti do nerasazmerne proporcije između boračkih i pozadinskih jedinica potrebnih za njihovo uredno snabdevanje.

Oklopna divizija često dejstvuje na širokom frontu, u napadu na više pravaca razdvojenih međusobno neprolaznim zemljištem u gonjenju, u manevarskoj odbrani itd., gde postoji potreba za formiranjem borbenih grupa. Jer, komandant oklopne divizije nije u stanju da neposredno komanduje svim delovima divizije. No, biće i mnogo slučajeva gde će biti najcelishodnije da oklopna divizija dejstvuje objedinjeno pod neposrednom komandom komandanta oklopne divizije.

Oklopne divizije, sastavljene od tenkovskih i moto-pešadijskih bataljona imaju potrebe za formacijskim štabovima koji treba da komanduju borbenim grupama. Međutim, u oklopnim divizijama, sastavljenim od tenkovskih brigada i moto-pešadijskih pukova, gornja potreba otpada, jer su štabovi ovih jedinica u stanju da apsorbuju i vode sva dodeljena ojačanja, pod pretpostavkom da raspolazu sa dovoljno sredstava veze.

General-major **Maks Saksenhajmer: PROTIVTENKOVSKA ODBRANA PEŠADIJE¹⁾**

U početku svog izlaganja pisac naročito podvlači, na osnovu stečenih iskustava, odlučujući značaj bliske borbe protiv neprijateljskih tenkova, u kojoj pojedini borac, pored odgovarajućeg naoružanja, bezuslovno mora raspolagati odlučnošću, hladnokrvnošću, energijom i neustrašivošću da bi mogao na bliskom otstojanju da sačeka i uništi svog daleko nadmoćnijeg protivnika — tenk.

Treba se odvojiti od liniskog načina posjedanja položaja, kaže pisac, jer takav položaj ima samo izvestan taktički značaj i sigurno će biti probijen. Buduće borbe će se odigravati u dubini, na bojištu, u najširem smislu te reči. Pojam veličine bojišta iz ranijih vremena, koje je obuhvatalo prostor od glavne borbene linije do artiljerijskih položaja, treba u sadašnje vreme, u najmanju ruku, dovesti u sklad sa radijusom dejstva modernih tenkova i samohodnih oruđa. Na ovako proširenom bojištu moraju sva protivtenkovska oruđa biti planski uvedena u borbu, u tesnom sadejstvu sa ostalim rodovima, počev od avijacije pa do pojedinih boraca u prvim rovovima.

U daljem izlaganju pisac ukazuje na nužnost da se prekine sa pogrešnim shvatanjima kako je PT odbrana stvar specijalnih oruđa i starešina specijalnih jedinica. U njoj moraju uzeti učešća sva oruđa pogodna za ovu vrstu odbrane i sve snage — zaključno sa pojedinačnim boricima. Sa gledišta rukovođenja PT odbranom, pisac smatra da ono spada u zadatak svakog trupnog starešine, bez obzira kakvom jedinicom komanduje.

Prelazeći na iznošenje ličnih iskustava po pitanjima PT odbrane pešadije u borbama na Istočnom frontu 1941—45, pisac daje ubedljive dokaze o njenom značaju i navodi nas na razmišljanja o opasnoj zabludi potcenjivanja neprijateljskog oklopnog oružja. Epizode iz borbi, koje pisac razmatra, odlomci su sa bojišta južno od Iljmenskog Jezera, Demjanska, Kovala, Buga, Pulavija, Ramuševa itd.

Početkom 1942 angažovane su nemačke jedinice južno od Iljmenskog Jezera, sa zadatakom da u prostoru Demjanska oslobode

već mesecima okruženi nemački korpus. Jedan pešadski bataljon, koji je napadao na prvom ešelonu borbenog poretka puka, dobio je zadatak da se probije kroz jedno šumsko područje dubine oko 12 km. Protivnik je raspolagao pešadijom sa svim delovima za podržavanje i sa nešto tenkova, dok je napadnom bataljonu bila pridata jedna četa jurišnih topova²⁾ da ga podrži u brzom prodiranju kroz ovo pošumljeno zemljište. Ovakva se odluka nije pokazala kao umesna, jer su jurišni topovi bili zbog guste šume nemogućeni u dejstvu, a u sled nedostatka okretnih kupola bili su još nepodesniji za borbu u šumi nego što je to bio slučaj sa tenkovima. Brz utrošak municije i nemogućnost popune, težak teren i slaba mogućnost osmatranja, kao i precizna neprijateljska vatra, pokolebali su napadača u tolikoj meri da je uskoro došlo do malaksavanja celog napada. U toku sledećih dana borbe u šumi, jedinica napadnog bataljona dato je uputstvo da u borbi protiv neprijateljskih tenkova gađaju proreze za osmatranje, okretni venac kupole, gusenice itd., pošto se jurišni topovi nisu mogli upotrebiti, a uspeh na ovim osetljivim delovima tenkova mogao se postići i iz pešadskih oruđa sa pancirnim zrnima. Za blisku borbu protiv tenkova bataljon je raspolagao odgovarajućim odeljenjem, snabdevenim benzinskim flašama, minama i ručnim dimnim granatama. Ali zbog visokog snega koji je potpuno bio iscrpeo ovo ljudstvo, do njegove stvarne upotrebe nije ni došlo.

Drugi jedan nemački bataljon, koji je napadao preko potpuno otkrivenog zemljišta, bio je iznenađen napadom dva sovjetska tenka koji su se kretali velikom brzinom i dejstvovali svim oruđima. Bataljonska PT oruđa, zbog velikog snega, još nisu bila na položaju. Na dati znak »Neprijateljski tenkovi!« u bataljonu je nastala panika. Mladi regruti, koji su tek bili stupili u četu, dali su se u bekstvo, izloživši se time uništavajući vatri ovih neprijateljskih tenkova. Zauzimanjem nižih starešina red je povraćen i otpor uspostavljen. Sovjetski tenkovi su usporili vožnju.

²⁾ Pojavili su se još pre rata. Naoružani su kratkim topom 75 mm, ugrađenim nisko u šasiji, sa jako skućenim horizontalnim poljem dejstva; nemaju kupole; silueta im je manja od tenka; namenjeni su za praćenje i podršku pešadije.

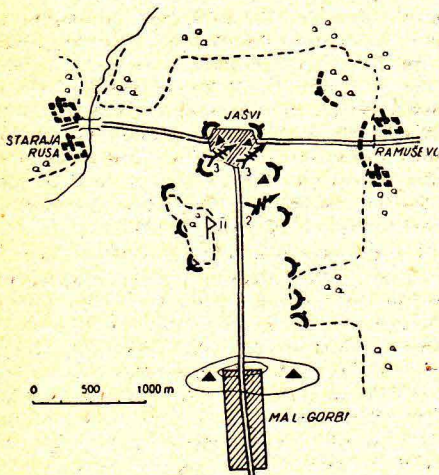
¹⁾ Generalmajor a. D. Max Sachsenheimer: Panzerabwehr der Infanterie, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, oktobar 1953.

U ovom trenutku su dva borca za blisku borbu protiv tenkova skočila na jedan od ovih tenkova, razbila poklopac na kupoli i u tenk ubacila ručne bombe. Posle teških eksplozija municije i benzina, tenk je ostao u plamenu. Drugi tenk, na koji je bataljon gađao svim raspoloživim oruđima, takođe je bio onesposobljen, a posada se predala.

U ovom slučaju, kao što se to obično dešava kada je tenk u pokretu, nije pošlo za rukom da se na tenk namesti kumulativna magnetska mina.

Posle probijanja kroz ovaj šumski region, nemačkom bataljonu je pošlo za rukom da kod s. Jasvi preseče neprijateljsku glavnu komunikaciju za snabdevanje njegovih snaga kod Staraja Ruse. Poslednji napad je izveden po padu mraka, pri čemu je zapaljeno selo Mal-Gorbi činilo ovaj prizor još impozantnijim (vidi skicu).

Da bi osigurao postignuti početni uspeh, komandant bataljona je u toku sledeće noći uspostavio jaku PT odbranu. U tom cilju mu je u s. Jasvi stavljena na raspoloženje četa lovaca tenkova³⁾.

U zoru idućeg dana Sovjeti su preduzeli prvi napad sa 6 tenkova. PT odbrana je odmah stupila u dejstvo, ali su tenkovi ipak uspeali da se približe prvom streljačkom rovu do na 100 m. Tada je jedan tenk naišao na minu, a ostali su se povukli.

³⁾ Jurišni top sa dugačkom cevi, kal. 88 i 120 mm.

Posle nekoliko dana nemački bataljon je nastavio napad uzduž puta od s. Jasvi, ka jugu. Zbog angažovanja jakih neprijateljskih tenkovskih snaga napad bataljona je trećeg dana zaustavljen, a protivnik je prešao u protivnapad. Talasi sovjetskih tenkova sa ukrancnom pešadijom bili su zadržani, a zatim odbačeni zahvaljujući dobro organizovanoj PT odbrani, u kojoj su uzeli učešća sva sredstva i sve ljudstvo bataljona. Koliko su ove borbe bile krvave svedoči činjenica da je bataljon po završetku borbe brojao samo još 29 ljudi. PT oruđa su bila skoro nemoćna, izuzev PA oruđa 88 mm i kumulativnih magnetskih mina. Mesecima nemačka pešadija nije bila u stanju da neprijateljskim tenkovima suprotstavi jedno efikasno PT sredstvo — oruđe. Prva promena nabolje došla je tek uvođenjem u naoružanje PT topa 75 mm i nove probojne municije PT topa 50 mm. Pored toga, pojavom *pancerfausta*⁴⁾ omogućena je pešadiji efikasnija odbrana od neprijateljskih tenkova.

Iz pomenutog neprijateljskog napada, ističe pisac, za PT odbranu pešadije karakteristično je nekoliko epizoda na kojima se treba zadržati. Dva neprijateljska tenka uspeala su da se probiju u neposrednu blizinu KM komandanta bataljona. Sva raspoloživa oruđa bataljona otvorila su vatru na njih. Na ovim uništenim tenkovima izbrojano je preko 60 pogodaka. Kumulativne magnetske mine nisu mogle biti upotrebljene zbog opasnosti po sopstveno ljudstvo. Nešto kasnije, druga dva neprijateljska tenka uspeala su da izbiju na samo KM komandanta bataljona. Bataljon je obustavio vatru protiv njih, a napad su preduzela 3 pionira. Pokušaj da se na ove tenkove postave kumulativne magnetske mine nije uspeo, jer su tenkovske posade pištoljima branile prilaze tenkovima, a zatim su se tenkovima povukli. No, čim su izašli iz opasne zone po braniočeve trupe, oba su bila uništena dejstvom PA artiljerije.

Izlažući, dalje, u kakve su teške situacije trupe dovođene zbog slabe PT odbrane, pisac prikazuje dramatičnu situaciju jednog nemačkog pešadiskog bataljona u operacijama oko reke Buga. Do stigavši u povlačenju reku Bug, bataljon je dobio zadatak da u toku noći drži mostobran. Međutim, pred pad mraka nepri-

⁴⁾ *Panzerfaust* — nemačko lako PT oruđe, poznato iz Drugog svetskog rata.

jatelj je izvršio napad masom tenkova. Kod ovog bataljona nastupila je panika koju ništa više nije moglo sprečiti. Mase vojnika su u divljem bekstvu nagrnule na reku. Bez obzira na to što su na reci bila označena mesta prelaza, niko o tome nije vodio računa. Mali deo ljudstva koje se nije podavilo, odnosno koje je uspelo da se dočepa druge obale, ostalo je bez oružja.

Iz borbi za Kovelj u leto 1944, pisac ukazuje na jedan slučaj u kome je odlučujući uspeh postignut upotrebom *pancerfausta*. Jedan pešadiski puk dobio je zadatak da, savladajući besputnu oblast Pripjetskih šuma i blata, uništi neprijateljski otpor i približi se Kovelju. Komandant puka je angažovao jedan ojačani bataljon sa zadatkom da pređe potok severno od s. Lesnjaki i sadejstvuje sa jedinicama na pravcu glavnog udara. U svom deistvu na pravcu glavnog udara puk je naišao na jaku protivničku PT odbranu i 8 tenkova. Pokušaj da se neprijateljski otpor savlada jurišnim grupama ostao je bez uspeha. Tek kada je severnije angažovani bataljon ugrozio neprijateljski bok, potok je bio pređen i zauzeto je malo uzvišenje severno od sela, pri čemu su 4 neprijateljska tenka uništena *pancerfaustima*, dok su se ostala 4 povukla zajedno sa braničevim pešadiskim delovima. Da je odmah u početku angažovana jedna streljačka četa sa grupom za uništavanje tenkova na istočnom izlazu iz sela, sa zadatkom da neprijatelju otseče otpusnicu, došlo bi do potpunog uništenja neprijatelja.

Planska PT odbrana. — U nastavku svojih izlaganja pisac analizira planski pripremljenu PT odbranu — u okviru jedne ojačane pešadiske divizije, koja je na širini fronta od 56 km učestvovala u bici u luku Visle 1945 godine.

Celokupna PT odbrana bila je sasređena u rukama komandanta PT lovačkog odreda. Komandant odreda je imao zadatak da rad PT odbrane koordinira sa zapovešću komandanta divizije. Plan PTO činio je skelet celokupnog plana odbrane divizije. Ispred glavne borbene linije postavljene su neprekidne minske prepreke sa potrebnim prolazima za sopstvene trupe. U dubini su izvršena minska zaprečavanja samo opasnih pravaca. Put koji je presecao bojište miniran je sa obe strane, dok su mesta PT oruđa i artiljerijski planirani isto tako bili osigurani minama. Sopstvene trupe su bile uoznate sa me-

stima minskih zaprečavanja i prolazima kroz njih. Dalje, postavljene su i druge PT prepreke (ukopano kolje, iskopani PT rovovi itd.). U PT gnezda stavljena su zajedno po 2—3 PT oruđa koja su u osnovi bila orijentisana na kružnu odbranu. PT oruđa, artiljeriske i PA baterije raspoređeni su po dubini, tako da su činili odbranbeni sistem za sebe. Na pravcu glavnog udara pripremljeni su borbeni zakloni iz kojih se nije smelo dejstvovati sve do odlučujućeg momenta, kako bi se sačuvali u tajnosti. Artiljeriska oruđa su bila postavljena tako da se iz njih moglo dejstvovati sa najvećih otstojanja protiv neprijateljskih tenkova. Posluge svih oruđa su uvežbavane i psihološki pripremane za bespoštednu borbu, a njihova budnost isprobavana uzbunama. PA topovi 88 mm ušli su u plan PTO. Sve artiljeriske i PA baterije, kao i sva PT oruđa obrazovali su dubok šahmatni raspored. Jedna četa divizijskih pionira bila je motorizovana, odgovarajuće naoružana i snabdevena dovoljnim količinama municije. Kao pokretna rezerva, ova četa je bila namenjena za PT zaprečavanja.

Od pešadije se zahtevalo krajnje fizičko i duševno naprezanje. Njeno glavno PT sredstvo bio je *pancerfaust* čiji je koristan domet u to vreme iznosio 50 m, a pešak ga je mogao upotrebiti i iz rova. Četa jurišnih topova se nalazila u dubini glavnog borbenog položaja, u zaklonima s obe strane puta — na raspoloženju komandanta divizije i namenjena za pokretnu rezervu. Pošto prema formaciji četi nije pripadala nikakva prateća zaštita, to je od ljudstva *lovaca tenkova* i rezerve pionirskog bataljona formiran jedan prateći vod, koji je pozadi fronta bio uvežban u gađanju oruđima sa bojevom municijom. Ova se mera pokazala kao vrlo korisna još prvog dana borbe. Za četnu jurišnih topova i brigadu, koje su bile zadržane u korpusnoj rezervi, utvrđeni su i označeni putevi pokreta za sve moguće slučajeve, uređeni borbeni zakloni, a otstojanja izmerena i označena na tablama.

Neprijateljski napad koji je otpočeo na mostobran Pulavi — 14 januara 1945, uzeo je očekivani tok. Odnos snaga je bio nesrazmerno povoljan za neprijatelja (pešadija — 11 : 1, tenkovi — 7 : 1, artiljerija 20 : 1). Posle višerasovne neprekidne vatre usledio je prvi napad potpomognut jakim tenkovskim snagama. Uveče je napad zadržan u dubini glavnog položaja.

Neprijatelju je uspeo samo jedan dublji prodor sa snagama potpomognutim jakim tenkovskim jedinicama. Ovog dana je uništeno oko 100 tenkova, što pretstavlja samo mali deo mase angažovanih neprijateljskih tenkova. U toku pripreme za otsecanje uklinjenog neprijatelja stiglo je naređenje za povlačenje, koje je vršeno u neredu, u dubini od 350 km, sve do prvog organizovanog odbranbenog položaja na reci Odri.

Iz ovih i još niza drugih primera pisac na kraju ukazuje na iskustva, stečena u PT odbrani pešadije, i na savlađivanje panike kao neminovne posledice »pancer-šoka«.

I s k u s t v a. — Iako su tenkovi opasno napadno oružje, oni ipak imaju i svojih slabosti. Kvarovi motora i gusenica, laka povredljivost optičkih uređaja, kvarovi na električnim uređajima i oruđima, ograničen prostor za smeštaj municije, osetljivost radiostanica, ograničena preglednost, prekomerno zamaranje posade i terenske teškoće — oduzimaju tenkovima oreol nesavladivosti. No, ne treba izgubiti iz vida da tenkovi (još uvek) predstavljaju opasno probojno oružje na bojištu i da će u jednom modernom ratu, pored avijacije, (opet) doći do njihove masovne upotrebe.

Za odbranu protiv tenkova nema »sve-mogućeg leka«. Uspešna odbrana od neprijateljskog tenkovskog napada se postiže tek sadejstvom svih PT sredstava. Pešacima, a time i svakom pojedincu na bojištu, mora biti jasno da pri pojavi neprijateljskih tenkova svaki pokret mora biti ukočen. Parola: »Ko mrda, poginuće!« pokazala se u ratu kao ispravna, jer tenkovi u napadu gađaju sve što se miče ili što se samo otkriva vatrom.

Pri pojavi neprijateljskih tenkova, glavni zadatak pešadije jeste da odvoji neprijateljsku pešadiju od tenkova. A to se postiže time što će pešadija pustiti neprijateljske tenkove da je predu, a uporno voditi borbu protiv neprijateljske pešadije koja prati tenkove. Pešaci koji su naoružani PT sredstvima za blisku borbu protiv neprijateljskih tenkova, mogu vrlo aktivno i uspešno da učestvuju u toj borbi.

PT odbrana treba da je duboka — Istaknuti PT topovi treba da budu najmanje 300—400 m pozadi glavne borbene linije. Mora se računati sa činjenicom da se tenk obično neće savladati pre

izbijanja na glavnu borbenu liniju. Treba učiniti sve za postizanje još većeg korisnog dometa PT oruđa.

Zemljište uslovljava ili otežava upotrebu tenkova, a ono koje je sigurno protiv tenkova, ima odlučujući značaj pri izboru položaja branioca. Sistem zaprečavanja protiv upada tenkova dolazi od izražaja naročito na planinskom zemljištu, na kome su pokreti tenkova van puteva ograničeni. Zemljište je osnova PT odbrane. Nema bolje zaštite protiv tenkovskog napada od zemljišta neprolaznog za tenkove. Duboke i široke reke, blata, guste šume, strmi obronci i planine, predstavljaju prepreke koje i danas onemogućavaju upotrebu tenkova, ili je bar svode na delimičnu i kanalisanu.

Pored ovih prirodnih prepreka, veštačke prepreke imaju naročiti značaj. U toku Drugog svetskog rata su PT rovovi bili redovna pojava. Mada PT rov nije moćna prepreka kao što je, naprimer, velika reka, gusta šuma itd., ipak je on imao izvesno zadržavajuće dejstvo, tj. usporavao je pokretljivost tenkova i kanalisao ih u pravcu koji branilac želi. Ima niz taktičkih primera u kojima su tenkovski napadi bili slomljeni baš ovim merama; no, razume se, pod uslovom da su ove veštačke prepreke bile branjene.

Na planinskom se zemljištu pokazalo kao celishodno angažovanje specijalnih jedinica pionira, koje su upotrebljavane za borbu protiv tenkova na težištu odbrane.

Trupe moraju biti obučene u postavljanju i odbrani veštačkih prepreka jer pionirske jedinice, prirodno, neće uvek stajati na raspoloženju. Preporučljivo je formirati *komandose* za zaprečavanje, koje treba stalnim vežbanjem (čak i sa bojevom municijom) pripremati za odbranu. Tamo gde grupa za zaprečavanje ne raspolaže sa PT topovima, treba obezbediti dovoljne količine *pancerfausta* na svakom položaju, uključujući i rezervne, a isto tako i mina.

U toku Drugog svetskog rata mine su upotrebljavane na razne načine. Gro mina je postavljan ispred glavne borbene linije, a u dubini odbrane samo na naročito povoljnim mestima (zaštita PT gnezda itd.). Upotreba mina u drvenim kutijama (sovjetskog porekla) zadavala je Nemcima velike teškoće, jer su nemački minoistraživači reagovali samo na metal. Takve mine su se nalazile svuda, razbacane bez plana. Zbog toga su nemačke jedinice, pored ma-

terijalnog, bile podložne i psihološkom dejstvu ovih mina. To je bila posledica neizvesnosti i opšte nesigurnosti jer se dejstvo takvih »tajanstvenih« mina moglo očekivati u svakom momentu. Najveći nedostatak minskih prepreka leži u tome što ih neprijateljska artiljerijska vatra može pre vremena uništiti.

Na kraju rata je *pancerfaust* bio glavno PT sredstvo pojedinca. Niz primera iz napada i odbrane karakteriše ovo oružje kao vrlo efikasno u bliskoj borbi. Pred kraj rata je mogućnost uspešnog dejstva ovog oruđa povećana od 50 na 200 m. Kad se uzme u obzir da je jedan strelac mogao u borbi nositi 2—3 *pancerfausta*, jasno je da je on pretstavljao zaista najpraktičnije PT sredstvo. To je PT sredstvo pešaka, pionira, artiljerca, a tako isto i pripadnika KM, pozadinske službe itd. Ako se u praksi ne može omogućiti svakom pojedincu do nosi sa sobom *pancerfaust*, njime mora biti snabdeveno bar 30—40% ljudstva jedinice. Ovo naročito važi za pešadiju, u čijem organskom sastavu mora biti ljudstvo za blisku borbu protiv tenkova.

Oruđa sa razantnom putanjom i odgovarajućim nišanskim spravama glavni su nosioci PT odbrane (sva PT oruđa, PA oruđa itd.). Ova oruđa obrazuju dubok odbranbeni sistem za sebe i moraju se uzajamno potpomagati. U ovom slučaju mora im se dati pešadiska zaštita.

PT topovi pripadaju organski svakom rodu vojske. U nastupanju i napadu PT top prati napadnu jedinicu. U odbrani se PT gnezda obrazuju od po 2—3 oruđa, koja zajedno sa artiljerijskim oruđima i oruđima PA takođe obrazuju odbranbeni sistem za sebe. Dobro zamišljeni plan odbrane mora dovesti sva odbranbena oruđa u međusobnu skladnost. Sva artiljerijska oruđa, sem merzera i najteže artiljerije, treba planski pripremati za borbu protiv neprijateljskih tenkova. Oruđa PA svih kalibara su, s tehničke strane, podnesna za PT odbranu. Za borbu protiv zemaljskih ciljeva su, po pravilu, upotrebljavana PA odeljenja od po 2 oruđa, formirana unutar normalnih PA baterija. Ova su se odeljenja mogla brzo izvući iz sastava svoje jedinice. Ovakva su odeljenja upotrebljavana u sastavu tenkovskih ili drugih grupa koje su često formirane za specijalne zadatke (zaštitu mostova, tesnaca i sl.). PA topovi 88 mm naročito su pogodni kao PT oruđa na velikim daljinama i sve ovakve

baterije treba planski obuhvatiti u plan PT odbrane po dubini. Najglavnije i najuspešnije PT oruđe, po mišljenju pisca, je tenk, naročito *jurišni top*. Jedinice jurišnih topova, formirane u baterije od po 12 oruđa, predstavljale su kičmu nemačke PT odbrane. U pokretu (bilo u napadu, gonjenju ili povlačenju), jurišni topovi ostaju kod pešadije i zajedno sa PT topovima štite ovu od neprijateljskih tenkova. Pokretljive, snabdevene radiostredstvima i sa velikom vatrenom moći, jedinice jurišnih topova se mogu brzo baciti na ugroženi pravac na kome su se pojavili neprijateljski tenkovi. Prema stečenim iskustvima, masovne tenkovske napade nije moguće razbiti bez zalaganja sopstvenih tenkova i jurišnih topova.

Savlađivanje panike. — Panika je posledica straha od neprijateljskih tenkova — »pancer-šoka«. Ona obično nastupa kod jedinica neprekaljenih u borbi, kao posledica fizičke i duševne iscrpljenosti (višednevne borbe u povlačenju i sl.), nepoverenja u efikasnost sopstvenih PT sredstava, brojne i tehničke nadmoćnosti protivničkih tenkova itd. Savremena borba stavlja borcu pred najveća telesna i duševna naprezanja, a ishod borbe, pored broja boraca, zavisi u velikoj meri i od njihovog telesnog i duševnog stanja.

Pošto i najbolja trupa može u ratu biti zahvaćena strahom od tenkova — »pancer-šokom«, a od ovoga nijedna armija nije bila pošteđena u toku Drugog svet-skog rata, pisac preporučuje da se o ovom saznanju povede računa i predlaže niz mera koje treba blagovremeno preduzeti da bi se ova psihoza sprečila.

Starešine i trupa moraju još u miru navići na podnošenje velikih fizičkih napora. Upornost u obuci i bezobzirnost prema samom sebi moraju same po sebi biti razumljive. Primer pojedinca koji odlučnošću i drskošću savlađuje čak i naizgled-bezizlaznu situaciju, odlučujuća je stvar u PT borbi. Često se dešavalo da je pojedinac svojim smelim podvigom u klici ugušio »pancer-šok« i njegove posledice. U ovakvim je slučajevima prisustvo hrabrih i snalažljivih starešina od najvećeg značaja. Poverenje u sopstveno naoružanje i starešine mora se stalno produbljivati. Osećaj nemogućnosti i slabosti u odnosu na protivnika skrhaće odmah ovo poverenje i najbolju truppu učiniti podložnu panici.

Starešine moraju preduzeti sve da trupu obezbede oružje i sredstva za borbu

protiv neprijateljskih tenkova. Trupa mora imati poverenje u borbena načela PT odbrane. Ona mora znati da u današnjim uslovima borbe tenkovi napadaju u masi, kako bi unapred bila pripremljena na nervnu probu susreta sa neprijateljskim tenkovima. Ona treba da zna da je odbrana planski organizovana u duboko raščlanjenom odbranbenom sistemu i da sva PT sredstva i sve ljudstvo u borbenoj zoni aktivno učestvuju u odbrani. Ljudstvo u prvim linijama mora biti načisto s tim da će neprijateljski tenkovi preći preko njega, a da je njegov glavni zadatak u tome da uništi neprijateljsku pešadiju koja prati tenkove. S druge strane, ljudstvo, angažovano u dubini odbrane, mora znati da mu je dužnost da istraje do kraja, bez obzira na to što su neprijateljski tenkovi prodrli u položaj. Nikada ne treba smetnuti s uma moguću nameru protivnika da masovnim ubacivanjem tenkova u borbu postigne uklinjanje i proboj, a time i konačno rešenje u svoju korist.

U ratnoj praksi se pokazalo da su jedinice, koje su u miru i u pozadini vežbale zajedno sa tenkovima, manje ili nikako bile podložne strahu od tenkova. Sem toga, svakog pojedinca treba obučavati da ceni koje je zemljište pogodno za napad tenkova, a koje nije. Još za vreme mira treba se vežbati u podnošenju prelaza tenkova preko streljačkog rova u kome je strelac.

*

Smatramo da je pisac dao u članku niz interesantnih zapažanja o problemima PT odbrane nemačke vojske u Drugom svetskom ratu. Posebnu pažnju zaslužuje njegovo razmatranje o psihozi straha od tenkova — »pancer-šoku«, koju, kao opasnu pojavu, treba razumnim i blagovremenim merama otklanjati još za vreme mira.

R. T.

Major Geri: RAZVOJ ARTILJERIJE PRE, ZA VREME I POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Napomena: Ovaj prikaz i onaj pod naslovom »Artiljerija« (»Vojno delo«, br. 1/54 — str. 114) čine jednu organsku celinu.

U ovom članku¹⁾ pisac ističe da su ulogu artiljerije, za razmatrani period, pojedine države različito shvatale u pojedinim vremenskim razdobljima. Po njegovom shvatanju, mogu se uočiti tri takva razdoblja:

a) 1939—1941 izgledalo je da se uloga artiljerije, kao roda vojske, smanjila. To je doba munjevitog rata u kome su tenk i avion uneli takvu brzinu u izvođenju operacija da se nije imalo ni vremena ni mogućnosti za koncentraciju velike mase artiljerije, sa kojima bi ovaj glavni predstavnik vatrene moći mogao da odigra veću ulogu u borbi;

b) krajem 1941 i 1942 PT top je postao jači od tenka, a PAO se uspešno suprotstavila nemačkoj avijaciji. Tenk i avion ne mogu više sami obezbediti uspeh u ofanzivi. Napadač (naročito 1943—45 Ru-

si), angažuje sve veće i veće artiljerijske mase, koje dostižu i prestižu uspeh artiljerije iz Prvog svetskog rata. Time je artiljerija povratila svoj značaj iz Prvog svetskog rata;

c) posle 1945 situacija se menja. Zbog velikog razvoja avijacije, nijedna armija nije u stanju da upotrebi takve mase artiljerije kao u Drugom svetskom ratu, a da time ne rizikuje da joj protivnička avijacija i usavršeni metodi kontrabiranja ne nanesu teške, pa i uništavajuće gubitke (Koreja).

Pa ipak, po mišljenju pisca, taktika upotrebe artiljerije neće se mnogo promeniti. U potreba artiljerije u masi ostaće i dalje pravilo, s tim da se kod PAO preduzmu mnogo strože mere, eventualno nešto smanji gustina artiljerije u borbi i pribegne mnogo češćoj promeni VP od strane artiljerijskih jedinica. Samo pod tim uslovima artiljerija će zadržati svoju ulogu u borbi.

Što se tiče shvatanja uloge artiljerije kod glavnih zaraćenih strana, pisac ističe da su tu postojale velike razlike: Nemci, na osnovu iskustva Španskog građanskog rata, zaneseni prvim uspesima munjevitog rata, posvetili su svu pažnju letećoj artiljeriji — *štukama*, i

¹⁾ Développement de l'artillerie avant, pendant et après la guerre mondiale N° 2, par le major I. P. Gehri, *Revue militaire suisse*, oktobar 1953.

uspeh u bici tražili u sadejstvu tenk-avion. Kada su se osvestili, krajem 1941, bilo je već kasno da ponovo razviju moćnu artiljeriju. Rusi, na osnovu iskustva iz Prvog svetskog rata, već od 1937 počinju jače razvijati svoju artiljeriju. Oni ne veruju u svemoć kombinacije tenk-avion, već u svojim pravilima predviđaju da se bitka može dobiti jedino masovnom podrškom artiljerije. Zato i povećavaju i usavršavaju svoju artiljeriju. Francuzi, na osnovu svojih strategiskih shvaćanja rata, razvijaju objekte stalne fortifikacije, zanemaruju svoju artiljeriju, ne obnavljaju je i ostavljaju da »spava na lorovikama« Prvog svetskog rata. Američka armija, poučena prvim iskustvima rata, mogla je da uđe u rat sa novim modernim materijalom u okviru divizije, s tim što je — zbog jačeg razvoja avijacije — primenivala u borbi nešto manju gustinu od Rusa.

Što se tiče tehničkog usavršavanja artiljerijskih oruđa, pisac iznosi da su se na početku Drugog svetskog rata mogla uočiti sledeća poboljšanja:

— povećani domet, usled povećanja početne brzine zrna, bez povećanja težine oruđa; razvitan haubica, koje postaju moćno oruđe divizijske artiljerije (haubica 105 mm zamenjuje top 75 mm, sem kod Rusa koji zadržavaju svoj top 76 mm); povećanje tačnosti gađanja, zbog poboljšanja kvaliteta baruta; povećanje manevarske sposobnosti putanja, zbog povećanja dometa; povećanje horizontalnog polja dejstva uvođenjem dvokrakih lafeta; smanjivanje težine oruđa uvođenjem gasnih kočnica na ustima cevi, čime se snaga trzanja unazad smanjila za 10 — 30%; povećanje brzine gađanja uvođenjem 1/2 i 3/4 automatskog zatvarača; motorna vuča zamenjuje konjsku, čime se znatno povećava operativna pokretljivost artiljerije; i najzad, broj oruđa u baterijama se povećava na 6, najpre kod artiljerije oklopnih divizija, a posle i kod drugih baterija.

Vrlo je interesantan odeljak u kome pisac razmatra zašto su posle Drugog svetskog rata pojedini pisci u Francuskoj (Ruzeron) i Nemačkoj počeli sumnjati u korisnost klasične artiljerije, one artiljerije koja je izmenila sudbinu mnogih bitaka. Pisac ovako rezimira njihove razloge:

— masovno bombardovanje avijacije efikasnije je od artiljerije; dejstvo raketa, bačenih sa zemlje ili iz vazduha, takođe je efikasnije od artiljerije; minobacači su

jevtiniji, pokretljiviji, efikasniji i manje osetljivi od artiljerije i zato su i korisniji od nje; atomska bomba ili atomski top imaju ogromnu razornu snagu i mogu vrlo brzo uništiti ogromnu masu artiljerije, ako je koncentrisana na uskim frontovima. Zato ne treba razvijati skupu klasičnu artiljeriju, već je zameniti jevtinijim minobacačima i bacačima raketa; avijacija koja ima nadmoć u vazduhu onemogućuje primenu artiljerije od strane suprotne strane, što je potvrdilo i iskustvo iz Koreje; bes-trzajna oruđa i samohodna artiljerija treba da zamenjuje klasičnu artiljeriju, zato što su jevtiniji i pokretljiviji; radar ili blizinski upaljač zamenjuje dosadašnji upaljač, pošto za njega ne treba nikakve korekture. On dovodi automatski do eksplozije zrna u trenutku u kome je ono na najpovoljnijem udaljenju od cilja.

Analizirajući svaki od ovih razloga, pisac dolazi do sledećih zaključaka:

— iako avijacija ima momentano ogromno dejstvo, za dugotrajna dejstva je povoljnija artiljerija. Pored toga, artiljerija dejstvuje po svakom vremenu, neprestano je uz borca i uliva mu poverenje. Ova dva roda vojske ne isključuju jedan drugog, već se samo dopunjuju;

— pomoću bacača raketa može se momentano stvoriti vatra velike gustine. Međutim, rakete još nemaju dovoljnu tačnost, tako da ne mogu zameniti artiljeriju u podršci pešadije. Iako se ovo oružje stalno usavršava, ipak ono može samo dopuniti, a ne i potpuno zameniti dejstvo klasične artiljerije;

— minobacači ne mogu zameniti artiljeriju, pošto je to u osnovi oruđe neposredne podrške pešadiskog puka, te ne može rešavati mnogobrojne zadatke koje sada rešava artiljerija;

— što se tiče dejstva atomske bombe, neosporno je da je ono ogromno i da treba s njim računati pri upotrebi artiljerije u sukobu sa protivnicima koji imaju atomsku bombu ili top. Zato treba razvijati laku artiljeriju, jevtiniju, koja može češće i brže da vrši promenu VP, pre nego što je otkrije radar atomskog topa ili avijacija. Da bi se izbeglo dejstvo radijacije, VP artiljerije treba ukopavati. Zato će verovatno *motorna lopata* ili *kompresor* ući u opremu art. jedinica;

— slično je i po pitanju avijacije. Države koje imaju snažnu avijaciju mogu slobodno razvijati klasičnu artiljeriju, jer

joj mogu pružiti zaštitu od napada iz vazduha. Naprotiv, države sa slabom avijacijom moraju što više upotrebljavati lakša, pokretljivija i jevtinija sredstva, kao što su minobacači, bestrzajna oruđa i bacači raketa, koja se bolje zaklanjaju od ugleda i dejstva neprijateljske avijacije;

— bestrzajna oruđa su prvenstveno namenjena za vazdušnodesantne jedinice, PTO i praćenje pešadije. S obzirom na skupoću, samohodna artiljerija će i dalje biti artiljerija oklopnih jedinica, tako da je još rano govoriti da će one zameniti klasičnu artiljeriju;

— blizinski (radar) upaljač, pored skupe cene koštanja, ima i taj nedostatak što može izazvati eksploziju zrna iznad sopstvenih trupa, ako putanja zrna prolazi samo malo iznad njih. Zato on nije preporučljiv za upotrebu na jako ispresecanom zemljištu gde se mogu desiti ovakvi slučajevi.

U pogledu upotrebe artiljerije i njene vatre u napadu, pisac ističe sledeća iskustva iz Drugog svetskog rata:

— za postizanje velikih gustina artiljerije neophodno je organizacijski оформити крупне artiljerijske jedinice. Nemci su imali jednu artiljerisku diviziju, Rusi veći broj, a Englezi izvestan broj artiljeriskih brigada lake i teške artiljerije;

— dužina art. pripreme se skraćuje, obično traje 1—4 časa; za vreme art. pripreme, primenom masovnih vatри, neutrališu se čitavi rejoni, a ne samo pojedini ciljevi;

— art. podrška napada treba da se izvodi sa više elastičnosti. U početku, ona se sastoji iz tačno pripremljenih planskih vatри, a potom se prelazi na novopojavljene ciljeve uz osmatranje gađanja, bilo po zapovesti artiljeraca ili na zahtev pešadije. Ovo omogućuje postavljanje KO artiljeriskih i pešadiskih starešina zajedno, kao i dobro održavanje veze;

— između avijacije i artiljerije treba organizovati tesno sadejstvo.

U pogledu odbrane pisac ističe sledeća iskustva:

— komandovanje artiljerijom, u okviru divizije na normalnom frontu, redovno treba da je centralizovano, tako da komandant divizije može koncentrisati vatru celokupne svoje artiljerije prema zahtevima borbe. No, ono treba da omogućuje da se u željenom momentu izvestan deo artiljerije može i decentralizovati;

— artiljerija ne treba da otvara vatru sa osnovnih VP dok ne počne napad;

— pored masovnih vatри, u pojedinim slučajevima vrlo je efikasna i vatra pojedinih baterija, pa i oruđa, naročito u planinama. Ovo treba da imaju u vidu oni koji zamišljaju dejstvo artiljerije samo u vidu gađanja grupama. Jačina angažovane artiljerije mora biti u skladu sa važnošću cilja;

— divizion, i pored primene CUV-a, moraju biti u stanju da jednovremeno dejstvuju na 3—4 cilja. To treba da im omogućuje sistem veza i osmatranja;

— VP baterija ukopati i pokriti, urediti ih da predstavljaju otpornu tačku, opkoljenu minama, žičanim preprekama, sa automatskim oruđima za tučenje prilaza. Artiljerija ne može računati na pešadiju za odbranu VP, već samo na sopstvene snage (Koreja, Istočni front).

Pisac zaključuje da će se efikasnost artiljerije povećati primenom novih eksploziva, bojnih otrova i radioaktivnih materija za punjenje art. zrna. No, najveći napredak treba očekivati u razvoju dirigovanih raketnih zrna, kod kojih će se povećati težina zrna, domet i brzina dejstva. Upotreba bacača raketa biće sve mnogobrojnija, a rasturanje sve manje, tako da će se oni sve češće upotrebljavati pored klasične artiljerije. Samohodna artiljerija ostaće i dalje neophodna za podršku oklopnih jedinica.

Artiljerija će sačuvati svoj značaj u borbi kod armija koje budu znale da je prilagode novim uslovima.

*

Naše je mišljenje da je pisac realno i prilično dokumentovano razmotrio ovo pitanje. Naročito je korisno da se uoče razlozi zbog kojih se pisac, opravdano, ne slaže sa Ružeronovim mišljenjem o artiljeriji, koje je on izložio u svojoj knjizi. Pouke iz rata u Koreji, a koje se može svesti na to da je klasična artiljerija povredljiva, nekorisna i štetna.

Mi bismo naročito istakli gledište pisca o načinu izvođenja art. podrške napada; zatim, da se ne treba zanositi samo gađanjima grupama, već artiljeriju vežbati da je sposobna da izvodi gađanja onom količinom artiljerije koja odgovara prirodi i važnosti cilja i da VP baterija moraju predstavljati otporne tačke, sposobne za samostalnu odbranu.

M.S.M.

DATA JE U ŠTAMPU

VOJNA GEOGRAFIJA — OPŠTI DEO

od general-majora IVANA BOŽIČA

U PRIPREMI SU

VOJNA GEOGRAFIJA — JUGOSLAVIJA

I

VOJNA GEOGRAFIJA — SUSEDNE ZEMLJE

Da bi se mogao odrediti tiraž ovih knjiga potrebno je da zainteresovani odmah jave Vojnoizdavačkom zavodu „Vojno delo“ koliko im je i kojih knjiga potrebno.

ЦЕНА 50 ДИИ.